

2014
Jaunā Gaita

277

VASARA 2014

VOL. LX, No 2, ISSUE 277
2014

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
[<jaunagaita.net>](http://jaunagaita.net)

Subscription rates (USD = CAD)

1 year   \$39.-
2 years   \$76.-

Single issues   \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

60. GADAGĀJUMS VASARA 2014

2. (277) NUMURS

S A T U R S

- 1 Oļesja Mamčiča – Kā blakus uguns mucai
- 2 Sabīne Košeļeva – Ceļš rodas ejot
- 4 Ainārs Zelčs – Abrene 2002
- 8 Ar pateicību LaRAi
- 9 SCRIPTA MANENT – Vents Silis – Astra
- 10 Sanita Upleja – Pēc maizes un sāls
- 12 Sanita Upleja – Iztrūkstošā daļa
- 14 DZEJA – Ieva Dāboliņa
- 18 Jānis Siliņš – Sieviete, 1921
- 19 Ligita Levinska – Gunša Zariņa īsproza
- 22 Bārbala Simsone – Šausmu žanrs
- 26 Juris Šlesers – Dziesmu gars
- 30 Rolfs Ekmanis – Māris Čaklais II
- 33 Sandis Laime – Raganas Latvijā
- 36 MĀKSLA – Dace Lambergā – 1914
- 39 Jēkabs Kazaks – Bēgļi, 1917
- 40 Linda Treija – Signes Baumanes stāsti
- 40 Signe Baumanes – Akmeņi kabatās, 2013
- 43 ATMIŅAS – Uldis Siliņš – Atskatīties, pasmaidīt: DP Camp Alt-Garge, 1945-1946
- 47 Franks Gordons – Pa atmiņu takām, 1957
- 49 DAŽOS VĀRDOS (vg) (al) (lg) (fg) (jž) (re)
- 60 KIBERKAMBARIS – Kārlis Streips (jž)
- 62 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 63 GRĀMATAS – Arnis Koroševskis – Māras Zālītes Pieci pirksti
- 65 Lāsma Ģibiete – Sarkanās impērijas Olimpā
- 66 Andrievs Ezergailis – Māra Ruka Lettonia
- 68 Jūlija Dibovska – Bankovska Par lietu dabu
- 70 Elīna Kokareviča – Intas Čaklās Kas dzīvo...
- 72 Laura Celmiņa – Maikla Mirollas Berlīne
- 74 Gundars Ķeniņš Kings – JBS 44/4, 2013
- 75 Jāzeps Grosvalds – Trīs krusti, 1916-1917
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Haralda Noriša vāks
Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

Oļesja Mamčiča

kā blakus uguns mucai
atkausēt sevi?

kā nestaigāt apkārt
laukumam,
no kura nomazgātas ir asinis,
bet ne atmiņas?

kā neredzēt,
atverot acis,
un neredzēt,
aizverot acis?

kā deļot tagad,
ja ne ar uguni?

Oļesja Mamčiča (1981), dzejniece, mācījusies Kijevas universitātē pie Linas Kostenko, raksta pieaugušajiem un bērniem. *Mazliet iz revolūcijas dzejas* (2014) no ukraiņu valodas atdzejojis Jānis Elsbergs. Latviski tulkota arī ukraiņu klasiskās un mūsdienu dzejas antoloģijā *Vējš no Ukrainas* (2009).

Sabīne Košeļeva

CEĻŠ RODAS EJOT JEB' GULTĀ AR KAFKU

Izskatās, ka esmu ieradusies pašā sastrēgumstundas vidū. Bez manis te jau sēž četri vīri, veci kā Rietumeiropas morāles filozofija, un studē dienišķo presi. Visi četri mēteļos, viens pat atstājis galvā cepuri. Superego laikam paņēmis brīvdienu. Kājās viņam vecas sporta bikses, brūnas ādas kurpes ar kantainiem purniem, mugurā rūtaina vilnas jaka, elpa grūta kā dzīve uz ielas. Viņiem visiem elpa ir grūta. Tā, grūti elpojot, viņi pieelpojuši lasītavas gaisu, līdz tas arī kļuvis grūts. Grūts un skāņš. Atgādina slapjus bēniņus, droši vien logs nav vērts vaļā kādu nedēļu. Droši vien grāmatas pievilkušās ar šo vecu smakām, droši vien arī Kafka pievilcīes ar šo vecu smakām. Ak, ja viņš zinātu, kādu upuri es nesu, lai tikai varētu pabūt kopā.

Parasti jau es nemēdzu dirnēt publiskajā lasītavā ar skāņi smakojošiem večiem, tas viss man diezgan atgādina sabiedrisko transportu, bet tieši šis grāmatas eksemplārs abonementā nav pieejams. Parasti es čupām vien savācos grāmatas uz mājām, lai lasītu savā migā – zem segas, aiz aizvilktiem aizkariem, jo lasīšana manā uztverē ir tāds intīms process. Izņēmums, protams, ir dzeja. Ja es ņemu kādu sev līdzīgu gultā, tad tas ir intīmi, grozies kā gribi, un kurš katrs tur viss netiek, vēl jo vairāk, ja tirgusbailes stāv blakus, šķiro un lūr. Tādējādi manā gultā ir pabijis vesels lēveris diezgan vērā ņemamu personību – Kafka, Čehovs, protams, Remarks, kurā gultā gan nav viņš pabijis, arīdzan Hemingvejs, vecais, labais draugs Niče. Esmu tāda intelektuāla grūpija.

Vīrs, kas lasa ar lupu, izvelk no mēteļa kabatas milzīgu, saņurcītu zilu kabatas lakatu un skāļi izšņauc degunu. Pārējie neliekas traucēti, bet es nepatikā nodrebīnos, it kā viņš savas šņarkatas būtu iepūtis man taisni dvēselē. Un tagad ar tām pašām rokām viņš skaršies klāt grāmatām.

Ierodas piektais. Sasveicinās ar vīru, kurš sēž pa kreisi no manis, un piemetas uz krēsla tam priekšā. Noliek cepuri uz apskretušā galda un apgriežas otrādi, lai paņemtu avi-

zi. Pamet acis uz mani. Nē, nē, lūdzu, nesaki neko, Dievs, izdari tā, lai piektais man nesaka neko. Nesaka ar, tikai nolūr caur pieri, it kā es būtu vīriešu tualetē iemaldījies sievišķis. Rokas viņam sastrādātas, ap kreiso īkšķi ap-tīta asiņaina marle, acis aiztūkušas tik šauras, ka sāku šaubīties, vai tiešām caur tām spraudziņām viņš spēs kaut ko salasīt, bet piektais uzliek brilles un pazūd avīzes čaukstošajās lappusēs.

Ierodas sestais. Tāds pats viegli uztūcis un sārts kā piektais. Sestais sniedz roku piek-tajam, pēc tam piebaksta vīram, kas sēž pa kreisi no manis, un jautā: „Tu šito jau izlasīji?” Vīrs, kurš sēž pa kreisi no manis, paceļ acis un klusējot sniedz sestajam avīzi. Te laikam visi saprotas no pusvārda vai arī klausīgi ievēro bibliotēkas noteikumus. Gribi lasīt dienišķo presi – turi muti.

Cenšos atgriezties pie Kafkas, taču nevilšus aizdomājos par to, ka vienīgie apmeklētāji ir šie smagi elpojošie vecūkšņi. Vienīgās sievietes ir divas bibliotekāres un es, bet es jau neskaitos, es esmu tikai iemaldījies. Ne savā vietā, ne savā laikā, ne kreklā, pat ne ādā īstajā. Varbūt patiesībā ne jau preses šie veči tīko, bet uzmet acis intelektuālām grūpijām? Es taču zinu, ka viņas arī, turklāt pašas pirmās. Apčamdā, apmiļo, izraksta citātus un tikai tad dod pārējiem. Attaisa to bundžu, lai pārējie var ēst. Lai jau tiek, mēs dabūsim vēl, mēs dabūsim pirmās.

Francs uzstājīgi cenšas noķert manu uzmanību: *Man šķiet, ka lasīt vajadzētu tikai tādas grāmatas, kas kož un dur. Ja grāmata mūs neapveltī ar dūres sitienu pa galvu, kālab tādu vispār lasīt? Lai tā mūs darītu laimīgus? Ak Dievs, laimīgi mēs būtu arī tad, ja grāmatu mums nebūtu vispār, un tādas grāmatas, kas mūs dara laimīgus, vajadzības*

spiesti, varam uzrakstīt arī paši. Taču mums vajadzīgas grāmatas, kas nāk ar nelaiemes spēku, kas nodara sāpes, gluži kā tāda cilvēka nāve, kuru mīlam vairāk par sevi, gluži kā mēs būtu pamesti mežā, projām no cilvēkiem, gluži kā pašnāvība, grāmatai jābūt kā cirvim, ar ko salauzt mūsos aizsalušo jūru.

Gluži kā pasniedzējā iemilējusies studente dziedu viņam līdz: Jā, jā, mīļotais, es pilnīgi piekritu par to aizsalušo jūru. Mana jūra ir ļoti aizsalusi, tāpēc arī esmu šeit, jo gribu, lai tu pamodini mani no šī ziemas miega, jo gribu, lai tu aizved mani vasarā. Vienīgi es nealkstu sāpju, tās lieliski protu radīt pati, labprāt dzirdētu ko tādu, kas tās attaisno, citādi man jo dienas, jo vairāk šķiet, ka es mirstu. Un vairs īsti netieku gudrā – gribu mirt, negribu, gribu dzīvot, negribu. Jo, ja es dzīvoju, tad gribu prom no cilvēkiem, tā vairs nav nekāda Dieva radība, tad jau labāk es esmu viena. Vai arī ar tevi. Bet tu jau arī esi tāds, kas labāk ir viens.

Atziņas sākuma pirmā pazīme ir vēlme nomirt. Šī dzīve liekas nepanesama, bet cita – nenasiedzama. Par vēlmi mirt vairs nav jākaunas; no vecās celles, kuru ienīsti, tu lūdz sevi pārceļt uz jaunu, kuru ienīst tev vēl būs jāiemācās. Ticības paliekas vieš cerību, ka pārvietošanās gaitā kungs nejauši dosies cauri gaitenim, ieraudzīs gūstekni un sacīs: „Šis tev vairs nav jāiesloga. Viņš nāks pie manis.”

Arī es, līdzīgi kā Kafka, redzu tikai pasaules deformēto būtību. Dažkārt man šķiet, ka mans vienīgais talants ir it visā saskatīt patoloģijas. Patoloģiski? Jāatzīst, ka tas ir diezgan nogurdinoši. Tas nekad nebeigsies?

Tā tad tu domā, ka mēs visi te esam ieslodzīti? Tādā gadījumā – kur tad ir brīvība? Tu domā nāvē? Ja brīvība ir nāvē, tad kāpēc ir jābūt dzīvei? Ko tu tagad man teiksi, gudriņiek?

Īstena pretinieka priekšā tevī izaug neizmērojama drosme.

Kāda vēl ellē drosme? Mana drosme jau sen kā ir izplēnējusi. Es taču esmu gandrīz sakauta. Tirgusbailes – īstens pretinieks? Tu domā? No vienas puses, es, protams, vienmēr esmu gaidījusi kādu, kas man pierādītu, ka dzīve tomēr nav nemaz tik garlaicīga, kādu, kas liktu man sarosīties, lai izlīstu no

savas migas, bet es to nebiju gribējusi tā, es to nebiju gribējusi tik sāpīgi.

Divi galvenie cilvēku grēki, no kuriem izriet visi pārējie: nepacietība un pavisība. Nepacietības dēļ viņus padzina no Paradīzes, pavisības dēļ viņi tajā neatgriežas. Bet varbūt ir tikai viens galvenais grēks: nepacietība. Nepacietības dēļ viņus padzina no Paradīzes, nepacietības dēļ viņi tajā neatgriežas.

Ko tu tagad ar to gribi pateikt? Ka es biju nepacietīga un tāpēc?

Klusums.

Viņš uzvedas gluži kā tirgusbailes. Tiklīdz tiek cilvēkos, tā spēlē kaut kādu postmoderņu teātri. Jau zināju, ka cilvēkos nekas nesanāks. Divi nepilnīgie nepilnīgā pasaulē, tas nekam neder un agrāk vai vēlāk beigsies ne labi. Pie velna. Kāpēc viss nevarētu būt kaut kā normālāk? Dzīvošanai taču nebūtu jāprasa tāda piepūle.

Pirmā stāva gaitenī sastopu bezpajumtnieci. Savu sarkano paunu nolikusi zemē, viņa atbalstījusi pieri pret radiatoru un kaut ko murmina. Varbūt, ka lūdzas. Negribu traucēt. Lūgšanas bibliotēkā ir dubultsvētas. Lūgšanas ir svētas, grāmatas ir svētas, pat tad, ja tās ir sliktas, jo grāmatas jau nav vainīgas, ka tās ir sliktas, tāpēc lūgšanas bibliotēkā ir dubultsvētas.

Veru durvis uz ārpusauli, atstājot lūgšanas un sasmakušo filozofiju aiz sevis, bet te pēkšņi kā klauns no kastes manā priekšā izlec izspūris vīrs ar nūju: *Nāc ārā, nāc, drostaliņ, nebaidies. Kamēr es ar savu nūju te izčamāšos un kaut kur uzkāpšu, var gadīties, ka aiztecēs tava jaunība.*

Kamēr tu kāpsi un neapstāsies, pakāpieni nebeigsies, tie izaugs zem tavām kājām līdz ar katru soli, ko spersi augšup, ausī man liegi dūdo Francs. Labprāt viņam iekrautu. Nekas šobrīd nešķiet derdzīgāks par pozitīvās domāšanas spēku. Metīsi tagad kažoku uz otru pusi? Man pietiek pašai ar savu pretrunīgumu.

Tā jau ir gandrīz aiztecējusi, pavēstu izspūrušajam vīram un palaižu viņu, lai kāpj tik augšup. □

No cikla *Tirgusbailes* – ar autore un tīmekļa vietnes <www.satori.lv> atļauju.

Ainārs Zelčs

ABRENE 2002

Ja Otrais pasaules kaŗš nebūtu bijis...

* * *

Aivars ir sapīcis, jo draugs nesteidzas uz Abreni. Vai patiesi Aloizs ir tik stipri izsalcis, ka jāēd jau Purvmalā? Varbūt Aloizs klusībā tīksminās, velk gaŗumā atkalredzēšanos ar dzimto pilsētu? Bet varbūt pārbauda pats savas pacietības mēru, kā jau topošais virsnieks. Kaŗavīri ir citādi ļaudis; tiem savādāks domu gājiens.

Aivaru ir pārņēmuŗas domas par Laimdotu...

No krodziņa var redzēt veco Saulieŗa pamatskolu. Tur kādu laiku, ap 1950. gadu ir mācījies Aivara tēvs, vectēvam strādājot Vindberga ūdens un tvaika dzirnavās Pestriķos. Tāda dzīve tomēr nevilkā ilgi; dzirnavas pārstāja rūkt, nespējot sacensties ar modernākām, kad tika uzbūvēts prāvs elevators ar elektriskās piedziņas dzirnavām, eksporta labībai aizvien plaŗākā straumē plūstot arī no Abrenes apriņķa, un pat no tādiem pagastiem, kuŗos labības bieŗi vien ir pietrūcis. Vindberga dzirnavām apstājoties, vectēva ģimene pārcēlās uz Abreni, kur jau kopŗ pilsētas iesākuma dzīvoja vecvectēvs un kur 1976. gadā pasaulē nāca Aivars.

Ko ēdīsim? – jautā Aloizs, paņemdams ēdienkarti. – *Neko daudz. Māte jau gaida ar cepeŗiem!* – *Ak tā?* – *Nuja!* Puiŗu balsīs skan galvaspilsētas neizdzēsts abrenieŗu akcents. Seit, protams, tam neviens nepievēŗ uzmanību. Dzimtās puses izloksne abiem ir mīļa, bet arī savā apriņķī viņi sarunājas literārā valodā.

Aivars pasūtina tikai krūzīti kafijas un mazas uzkodas, – vēŗu pastēti risu vaiņagā. Aloizs ņem vairāk, par septiņiem latiem divdesmit trīs santimiem, un ēd dūŗīgi. Viņam jaunāka māte, kas vēl iet darbā, tā ka Aloizs var-

būt netiek gaidīts ar cepeŗu bļodām. Un ņim studentam turas nauda līdz pat mēneŗa beigām, kad citi pārrodas mājās tukŗām kabatām.

Vai ņovakar iesim uz ballīti? – jautā Aloizs. – *Nezinu... Es laikam neieŗu.* – *Kā tā?* – *Negribas.* Aloizs vēŗīgi nopēta draugu. Vai Aivaram uzradies sirdsāķitis Rīgā?... – *Brauksim nu!* – Aivars mudina.

Abi samaksā un iet prom. Stāvvietā satiktā ģimene paliek mielojamies. Pa ielu aizbrauc armijas smagais automobilis, un Aloizs to nopēta ar asu skatienu. Gaŗāmgājēji neliekas ne zinis; pierobeŗā armijas autobobiļu netrūkst, un jo seviŗķi kopŗ tā laika, kad tika uzbūvēta austrumu aizsardzības līnija.

* * *

Latvieŗu sociāldemokratisķās strādnieku partijas vadonis priedģigi berzē rokas. Beidzot pienācis sociāldemokratu laiks! 26. saeimas vēlēŗanās viņi dabūs vairāk par pusi vietu!

Valstij nodibinoties, likums par saeimas vēlēŗanām ir bijis pārāk izdevģigs sīķām partijām. No Satversmes sapulces līdz 5. saeimas laikiem ir pastāvējuŗas četrdesmit trīs partijas. Izveicģigi vīreļģi, politiķģie punduŗģi, nosmēla krējumu, atstāģot tukŗā lielāķas vēlēŗtāju masas. Klusībā gandrģiz vai jāsaka paldies diktātoram Ulmanim par to, ka viņŗ izbeidza ņādas partiju laiku neģedzības. Diemŗēģel, diktātors ir mācēģjis arī tā saimnieķot un vadģt valsti, kā tautai ir patģcis, un vēl ilģi pēķ viņa nāves tauta piemin „vecos labos Ulmaņa laikus”, un nu jau pēķ jaunā vēlēŗšanu likuma, atģaunotā demokratisķā iekārtā gluŗģi instinktģvi balso par to, kam sakars ar Ulmani, balso par Latvieŗu zemnieķu savienģbu.

Bet sociāldemokrati nav padevuŗģies un nepadosies! Lai dabģtu savā pusē Ulmaņa laikos tautģiski ļoti stipru apzģģnu ieguvuŗģos latvieŗus, partija mainģģja savā nosauķumā Latvģjas vārdģu, pārdēvēģģoties par Latvieŗu sociāldemokratisķo strādnieķu partģģju, un ja tāpēķ

Skats uz Abrenes pilskalnu 1930. gados

varbūt zuda piekritēji no minoritātēm, tad tā nebija liela bēda, jo minoritātes jau sen vairs nebija ceturtnā daļa no pilsoņu skaita; to bija krietni mazāk.

Lielu panākumu tomēr nebija arī pēc nosaukuma mainīšanas, un to nebija arī tad, kad pilsoņu skaits kļuva lielāks pilsētās, nevis laukos.

Zemnieku sētas kļuva lielākas, izputot tiem, kam zemes mazāk par 5 hektariem, un tā pati neauglīga. Izputējušie devās uz pilsētām. Pēc 1935. gada lauksaimniecības skaitīšanas datiem 55 689 saimniecības bija vēl mazākas, mazākas par 2 hektariem, bet tur dzīvoja 82 033 strādājoši iedzīvotāji. Vēl Bērziņa varas laikā daudzi no šiem siksaimniekiem pelnīja maizi kaimiņu sētās, bet jau tad valsts sāka veicināt ārzemju kapitāla ienākšanu; radās jauni rūpniecības uzņēmumi un līdz ar to pat darbaroku trūkums.

Šo trūkumu neviens gan necentās pārvarēt, ļaujot valstī sabraukt svešiem. Kopš 1918. gadā bija beidzies Pasaules karš, eiropiešu bija kļuvis divkārt un vietām pat trīskārt vairāk.

Tomēr, līdz pat nesenam laikam bezdarbs ir bijis mazs, un līdz ar to arī maz ar dzīvi nepmierinātu balsotāju.

Sociāldemokrāti ir centušies zaudēto atgūt arodbiedrībās. Valsts iekārtai atkal paliecot demokrātiskai, tieši sociāldemokrāti panāca Latvijas arodbiedrību centrālbiroja atjaunošanu, atguva pat savu Darba mūzeju un ar lielu sparū sāka atjaunot un dibināt cik vien iespējams daudz jaunu arodbiedrību, sākot ar aktieriem un beidzot ar apavu virsu izgatavotājiem.

Izcēlās asi strīdi ar Darba kameru, kas turpināja pastāvēt, līdz ar pārējām piecām, jo autoritātīvās, Ulmaņa laiku valdības laikā kameras bija bijušas arī arodu biedrības.

Tādos strīdos pagāja gadi, ar jaunām un jaunām saeimām, sociāldemokrātiem joprojām trinoties un beržoties tais pašos opozīcijas krēslos, līdz beidzot notika tas, kam bija jānotiek, — izcēlās pasaules saimnieciskā krīze, sākumā bankrotējot milzīgai, plaši sazarotai brāļu Lēmaņu bankai ASV. Uzreiz pēc tam bankas sāka krist viena pakaļ otrai, un

smagiem soļiem, cilvēku dzīves sabradājot, uz dzīves skatuves izstāpāja bezdarbs...

Tas negāja secen arī turīgai Latvijai.

Dzīve ir kļuvusi daudz grūtāka; kurnēšana pieaugusi lielā mērā, pilsoņu nemiers ir audzis, — nākamajās saeimas vēlēšanās lielākā opozīcijas partija noteikti iegūs visvairāk balsu...

* * *

No Purvmalas līdz Abrenei, kā smeļies, var aizsviest akmeni. *Atnāc gan šovakar uz baļuku!* – aicina Aloīzs. – *Labs ir, aiziešu!* – Aivars beidzot piekrit.

Volvo ieskrienas pēdējā šosejas posmā, un tur jau tā parādās, abu puīšu dzimtā pilsēta, – baltā Abrene...

Pēc uzvarētā Atbrīvošanas kara Abrenes nemaz nav bijis, tikai cara laiku dzelzceļa mezgls Pitalova uz kādreizējās dzelzceļa līnijas Sanktpēterburga-Varšava. 1920. gadā Latgales partizānu pulks no Padomju Krievijas okupācijas varas tika atbrīvojis vēl neapdzīvotu vietu, un ja valdība nebūtu lēmusi par Latgales ceturtnā aprīņķa izveidošanu, ko sākumā nosauca par Jaunlatgales aprīņķi, tad Abrenes pilsēta tā arī nebūtu radusies. Taču jauns aprīņķis Latgalē bija vajadzīgs, un tam vajadzēja arī aprīņķa centru. Par tādu izvēlējās Pitalovu, pārdēvējot aprīņķa vārdā par Jaunlatgali, un ap 1925. gadu te sākās rosīga būvēšanās.

Aivara vecvectēvs vienā vasarā bija savedis akmeņus mājas pamatiem, ziemā baļkus sienām, un nākošajā gadā ģimenes mājiņa ir bijusi gatava. Pārtiku deva dārzs ap māju un lopi kūti; vienā mājas galā vecvectēvs ierīkoja galdnieka darbnīciņu.

Kā jau ilgāku laiku pārkrievošanas nomāktā apgabalā, statistikas skaitļi tolaik ir rādījuši mazāk latviešu, kā tas pienāktos senai senai latviešu zemē. 1925. gadā Jaunlatgalē ir dzīvojuši 1242 pilsētnieki, no kuriem mazākā daļa sevi atzina par latviešiem. 1950. gadā kādreizējā Jaunlatgalē, Abrenē dzīvoja 1380 pilsētnieku. Bērni dzima viens pēc otra, un vecvectēva māja kļuva par šauru. 1999. gadā Abrenē dzīvoja jau 1861 pilsētnieks, un to būtu bijis vairāk, ja lielākā daļa no Abrenes aprīņķa jaunatnes nepamestu dzimto pusi, izstudējuši Rēzeknes, Daugavpils, Rīgas un

pat Liepājas augstskolās, un tur tad arī apmetušies uz dzīvi. Sevišķi galvaspilsēta ir kā cilvēku sūknis.

Aivara tēvs tā nedarīja. Apprecēdamies, viņš bija nolēmis tikt pie savas mājas Abrenē; aizņēmās Secka bankas Abrenes nodaļā un nopirka jau gatavu namu Lāčplēša ielā, labā vietā.

Kalpaka, Aizsargu un Lāčplēša ielas vienmēr ir bijušas Abrenes dzīvākās ielas ar veikaliem un iestādēm; nekustamie īpašumi te ir tie dārgākie, bet Aivara tēvs ir pircis māju tuvāk Rītupei, un tolaik tā ir maksājusi krietni lētāk, nekā maksātu tagad. Lāčplēša ielu Rītupe labajā krastā sāka apbūvēt tikai piecdesmito gadu beigās, pilsētai izplešoties abpus ceļam uz Augšpili. Sevišķi strauji Abrene sāka augt austrumu aizsardzības līnijas celtniecības laikā, kad mājas iepirka virsnieki un kaŗa resora ierēdņi.

* * *

Jau 1953. gadā Iekšlietu ministrija no nama Brīvības ielā 37/39 ir pārcēlusies uz jaunu, milzīgu namu tālaika Rīgas nomalē.

Valsts ir droša, viena no turīgākām valstīm pasaulē, taču iekšlietās, saprotams, darba tāpat netrūkst. Jāglābj kokos pārāk augstu uzrāpušies kaķi un jāraugās, lai bruģis vienmēr būtu izravēts.

Valstij nodibinoties, policijai ir bijis jākaŗo ar apbruņotiem bandītiem; tagad noziedznieki ieročus tikpat kā nemaz nelieto. Sevišķi droša dzīve ir laukos, kur gandrīz katrā sētā ir viens vai vairāki aizsargi, policijas labākie paļīgi.

Pēdējo gadu skaļākais noziegums ir bijusi Valsts Zemes bankas aplaupšana Rīgā, bet arī tā diviem apbruņotiem noziedzniekiem ir beigusies bēdīgi, nespējot nolauptīto naudu iznest no bankas.

Ja Somijā viena gada laikā starp 100,000 iedzīvotājiem ir notikušas 2,8 slepkavības, tad Latvijā 0,7; 3171 zādzība, Latvijā — 837.

Somijā drūmākas debesis un vairāk degvīna.

Latvija ir paradīze zemes virsū. Tautai patīk strādāt, krāt un dziedāt. Tas bērns ir laimīgs, kas dzimis latviešu mātei. Te valda miers starp šķirām; te nav šķiru cīņas.

Bet vai miers valda arī starp dažādām tautībām?... Neapšaubāmi, ka daudz vieglāk ir dzīvot starp savējiem, un svešs ir un paliek svešs. Neskaitot Latgali un Ilūkstes apgabalu, jau 1935. gadā latviešu ir bijis 82,1%. Tagad visā valstī – 93%. Svešautieši pāriet latviešos, pārtautotie atgriežas. Visstraujāk izmirst vācieši. Lai gan Latvijā ir labāka dzīve nekā Vācijā un tāpēc vācieši prom nebrauc, maz ir vācu jaunatnes; maz laulību vācu starpā. Mozus ticīgie un cionisti izceļo uz Palestīnu; Izraēlas valsts nodibināšana ir tik tuvu, kā vēl nekad.

Ar šīm minoritātēm valsts pirmos gados ir pastāvējis zināms saspīlējums, zemnieku kārtas latviešiem laužoties tirdzniecībā un rūpniecībā; bet kapitālisms katru noliek savā vietā.

Palēnām izzūd leiši, drusku ātrāk igauņi. Poļi vēl kaut cik turas, jo Polijā ir aprindas, kas sapņo par senās Rečpospoļitas atjaunošanu. Daļa baltkrievu papildina vietējo poļu rindas, tiem piesliedamies, taču baltkrievu ir maz.

Krievu dzimst gana daudz, bet vēl vairāk tie pārlatviskojas. Libiešu ir tik maz, ka to pastāvēšanai izdots īpašs likums.

Patiesi, arī par minoritātēm Iekšlietu ministrs var neraizēties. Viņam nav jāraizējas arī par savu personīgo stāvokli, jo viņš ir ministrs un būs! Iekšlietu ministrs pasmaida rūdīta vīra smaīdu... Rūdīta varas gaitenū staigātāja smaīdu... Bet jau pēc brīža seja kļūst nopietna. Kas zina, ko nesis jaunās saeimas vēlēšanas... Līdz ar pasaules saimniecisko krīzi, līdz ar bezdarbu, kas īpaši liels Latgalē, opozīcija sāk pieņemties spēkā. Sociāldemokrati visu grib darīt pa savam, un pie lielākas peļņas grib tikt tie, kas ir pastumti malā; viņi dāsni financē opozīciju; to Iekšlietu ministrs zina ļoti labi.

Pēdējais slepenais ziņojums no Polītiskās pārvaldes ir pavisam nepatīkams... Aģentūras novērojumi liecinot, ka sāk atdzīvoties sensenais Latvijas valsts bieds — komunistiskā partija... Sevišķi Latgalē...

* * *

Abreni sāka celt jaunu, tīru, skaistu un baltu, un tāpēc tautas mutē tā ir iegājies, ka šo pilsetu dēvē par balto.

No Purvmalas puses pirmais uz pilsētas robežas braucējus sagaida kupls ozols. Jau pagaisis no atmiņas, kuŗa pilsētas galvas laikā tas iestādīts. Vai tikai tas arī nebija Ozols — slavenais Ernests Ozols? Krietns un izdarīgs vīrs, kuŗš atdeva pilsētai pat savu ogu dārzu, lai tikai varētu uzbūvēt pilsētniekiem vajadzīgu ūdens tvertni. Kuplais ozols reiz izauga par milzi, un viņu mazā pilsēta izpletīsies tālu uz visām pusēm, nospraužot sev jaunas robežas. Bet vai to vajag?... Abrene ir laba, kāda tā ir, bez augstceltnēm un spēkratu pieblīvētām ielām, bez ļaužu drūzmas un neprātīgas steigas.

Aloizs brauc ar likumu. Lūk, Aizsargu nams! Skaista divstāvu koka celtne. Bērņībā viņi ir gājuši uz turieni skatīties kinofilmas. Skatuves zālē septiņpadsmit solu rindas; stāvvietās varēja tikt par brīvu.

Vai atminies, kā dzimtenes mācības stundā mūsu klase tur skatījās filmu „Aizsprosts”?
– *Kā nu ne! Tajā reizē es dabūju rājienu un mājās tiku nosukāts, jo šaudījos ar cemmītēm.*

Ak, šis kareivīgais Aloizs! Jau no mazām dienām viņa mīļākās spēles ir bijušas tās, kuŗām kāds sakars ar cīņām, ar kaŗošanu. Aloiza vectēvs, baltinavietis, būdams desmit gadus vecāks par Aivara vectēvu, ir piedalījies Atbrīvošanas kaŗā un ticis ievainots kaujās pie Rēzeknes. Palicis virsdienestā, apprecējies vēlu; atvaļinājies no armijas 1941. gadā, kad piedzimis Aloiza tēvs. Ģimene pārcēlusies uz Abreni. Pēc ģimnazijas Aloiza tēvs iestājies Rēzeknes augstskolas Fizikas un matemātikas fakultātē, bet pēc bakalaura grāda iegūšanas negaidīti pārgājis uz Apvienoto kaŗa skolu, – laikam ierunājušās trauksmainās kaŗavīra asinis, senu paaudžu kaŗotāju balss.

Austrumu aizsardzības līnijas izbūve vēlāk pašķīra arī šo abreniešu dzīves gaitas. Aloiza tēvs sāka dienēt jaunajā Abrenes garnizonā, kas izvietojās blakus Daugavpils-Rītupe dzelzceļam, uz kaŗa resoram jau senāk piederējušas zemes; Abrenē nāca pasaulē arī viņu pirmdzimtais, Aloizs.

Volvo jau ripo pa Lāčplēša ielu. Tā bieži gadās, ka brīvdienās Aloizs aizved bijušo klases biedru uz mājām. Viņi mēdz palīdzēt viens otram, kā jau provinces jaunekļi galvaspilsētā, bez radiem un sakariem. *Cikos ballīte*

sāksies? – jautā Aivars. – *Septiņos.* – *Šoreiz varbūt pie aizsargiem, vecajā tautas namā?*
– *Nē, jaunajā.*

Bērziņa laikā sāka pacelties viens tautas nams pēc otra, sevišķi Latgalē, kur bija vairāk jaunatnes nekā citos novados. Jaunatne alka izpriecu. Sāka parādīties pirmie magnētofoni. Tos sāka ražot arī VEFā. Ieskanējās Bings Krosbijs, ieskanējās Elviss Preslijs.

Tolaik daudz dejoja tikai latviskās dejas, kas bija spējušas pieveikt pat valsi, visu deju karali. Līdz ar magnētofoniem atnāca rokenrols. Sākās strīdi dažādu deju cienītāju starpā. Vēl četrdesmito gadu sākumā lambetvoka cienītāji deju vakaros bija pieprasījuši lambetvoku, nevis plaukstīņdeju, un bija zaudējuši.

Tagad daudz kas bija mainījies. Vecākiem, saprotams, nepatika, kā viņu bērni bij pasākuši lēkāt; labas gaumes piekritēju žēlabas pacēlās gan pet debesīm, gan kā sūdzības ceļoja uz tieslietu ministriju, bet velti, — rokenrola trakums nebija apturams.

Varbūt Kārlis Ulmanis to spētu, bet viņš jau atdusējās Līvberzes kapos.

* * *

Nelielas valsts ārlietu ministram mēdz būt vai nu maz, vai arī ļoti daudz darba. Ja tādai valstij ir laimējies ar kaimiņiem, kas netīko uzspiest savu gribu, tad ir labi, tad var rīkot greznas pieņemšanas un dzīt intrigas mierīgu prātu. Pavisam citādāk ir tad, ja kaimiņi ir bijuši visniknākie ienaidnieki un savu dabu nav atmetuši gadu desmitiem pēc pēdējā kaŗa.

Miera līgums ar Vāciju tika noslēgts 1920. gada jūlijā.

Kāds Ādolfs Šiklgrūbers alias Hitlers ir ticis nošauts atentātā, vienā no Minchenes krodzīņiem, būdams sīkas, tomēr itin bīstamas partijas vadonis. Šās partijas biedri ir gribējuši sagrābt varu — un arī tā dēvētās Baltijas provinces... Pēc tam neviens sūtnis no Vācijas nav sūtījis satraucošus signālus par šīs lielvalsts nolūkiem... Vācijas vietā daudz galvassāpju ir sagādājusi Polija, kas ir alkusi paplašināt savas robežas. Cik neprātīga iedomā! Bet ej nu viņiem to iestāsti.

Arī Latvija, karus nobeidzot, tika zaudējusi plašus apgabalus, kas tiktu atzīti par izsenis latviskiem un Latvijai piederošiem, ja vien pretinieka armija nebūtu lielāka... Nevajadzētu rīkot tā arī nesarīkoto Drisas plēbiscītu. Aiz robežas, kas patiesībā velkama kilometrus sešdesmit tālāk, palika tūkstošiem tautiešu, un vai nu tika nokauti neiedomājami asiņainā Staļina valdīšanas laikā tikai tāpēc, ka bija latvieši, vai izvesti uz Krievijas vidi, vai pārkrievooti.

Polija toties ir rīkojusies ar spēku pret savu mazāko kaimiņu, Lietuvu, un atņēmusi Viļņu līdz ar apgabalu. Lietuvas galvaspilsēta joprojām ir Kauņa, bet Lietuva nav atteikusies no Viļņas, un varbūt tieši Viļņas dēļ tā arī nav tikusi nodibināta latviešu ārlietu ministra Meierovica lolotā Baltijas valstu savienība. Tāda savienība būtu liels spēks; Latvija uzplauktu vēl krāšņāk un nākotnē raudzītos tikpat kā bez bažām. Daudzas reizes izmēģināta, Polijas un Lietuvas samierināšana tomēr nav izdevusies. Pat tālā ASV, kas ir diezgan atturīga Eiropas lietās, ir centusies kaut ko panākt, taču visi pūliņi ir bijuši veltīgi.

Labi, ka vismaz ziemeļos atrodas droša un draudzīga kaimiņu valsts Igaunija. Tā tikai trūka, ka viņi sāktu kašķēties par senās Tālavas robežām vai iedomātos pārskatīt Valkas jautājumu.

Bet ārlietu ministram uznāk kā zobu sāpes, kad viņš iedomājas par Padomju Savienību. Padomju krabis gan tupot savā čaulā...

Ministrs uzklikšķina datora taustiņiem, sameklējot pēdējo sūtņa ziņojumu no Varšavas. Šī valdība vairāk uzlūko Poliju, un Padomju Savienība taču ir kā antipasaule. *Uz ticami avoti vēstī, ka nesenā poļu kultūras biedrības sanāksmē Daugavpilī esot uzstāties poliskas orientācijas latgaļu sabiedriska darbinieks. Poliski runu teikdams, tas aicinājis Varšavas valdību atbalstīt latgaļu dialekta lietošanas tiesības. Runātājs silti uzņēmts, runai dedzīgi aplaudējuši. Tomēr Polijas valdošās aprindas izturoties vēsi pret tādiem aicinājumiem, joprojām vislielāko uzsvaru liekot uz poļu minoritātes tiesībām Latvijā...*

Turpinājumā Aināra Zelča jaunā darba atsevišķi fragmenti, kuros saglabājam autora rakstību.

Par Aivaru Zelču skat. JG276:10.

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus!

Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie JG pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500

Labvēļu vārdi publicēti katra JG numura pēdējā lapaspusē.

AR PATEICĪBU PAR LABO PIEMĒRU

Darbību izbeigušās *Latviešu Rakstnieku apvienības* (trimdā) kasieris **Oļģerts Čakars** un kultūras žurnāla *LaRAs Lapa* pēdējā redaktore **Maija Meirāne** vēstī par biedru turpat vienbalsīgu lēmumu novēlēt *LaRAs* galvenās kases līdzekļus (\$5 232,-) rakstu krājumam *Jaunā Gaita* kā atzinību par ievērojamo lomu *Latvijas literārajā dzīvē*. Paldies!

JG redakcija

Iepriekšējā JG jau paziņojām, ka JG sadaļu SCRIPTA MANENT turpmāk npublicēsim „Dažos vārdos”, bet gan kā atsevišķu nodaļu, ievietojot tur (JG veidotāju uzskatā) nozīmīgus, katram latviski lasošam cilvēkam ieteicamus tekstus no latviešu periodikas. Šajā numurā visi trīs raksti pārpublicēti ar autoru un žurnāla *Ir* <www.ir.lv> atļauju.

Vents Silis

ASTRAS PĒDĒJAIS VĀRDS

Disidenta Gunāra Astras tiešums apsūdzēja ne tikai padomju melu sistēmu pirms 30 gadiem, bet izaicina arī mūsdienās pieņemtās puspatiesības.

Gunārs Astra, teikdams (1983.15.XII) tiesājamā pēdējo vārdu, necentās iežēlināt tiesu vai lūgt piedošanu, cerot mīkstināt spriedumu. Astra neizvēlējās pazemības ceļu, nenodeva savus ideālus un līdz ar tiem savus domubiedrus. Viņa runa apliecināja cilvēcisko pašcieņu, lepnumu un sikstu pārliecību par to, ka taisnīgums reiz uzvarēs netaisnību. Tā bija apsūdzības, nevis attaisnošanās runa.

Ko tādu spēj tikai neapšaubāmi drosmīgs cilvēks, kurš ne vien prata saglabāt savu iekšējo brīvību divu apcietinājumu laikā, bet arī atrada sevī spēku runāt bez „pašcenzūras”. Astras „noziegums” bija gribēt dzīvot brīvā Latvijā, būt latvietim, runāt latviski un nepieļaut, ka latvieši izšķīst Padomju Savienības pilsoņu krievvalodīgajā putrā, kur visi, izņemot krievus, pāris paaudžu laikā aizmirst dzimto valodu. Viņš neizvēlējās plaši piekopto zemtekstu, starprindu un mēmās klusēšanas ceļu, viņš nevalkāja „četrus baltus krekļus”, bet vienu. Iespējams, tas traucēja ne tikai režīma pakalpiņiem, bet arī daļai padomju varas pretinieku, kuru mazdūšību vērtā vēl jo mokošāku. Arī tagad, mūsu „brīvrūnāša-

Gunārs Astra

nas laikā”, viņa pēdējais vārds liek man justies neērti par tām reizēm, kad esmu klusējis, kaut pienācās runāt.

Gunāram Astram vārdi bija vienīgais ierocis. Mūsdienās, kad vārdi bieži ir nevērtīgi putekļi, kurus plašsaziņas līdzekļu saceltais informācijas vējš dzen mums acīs un degunā, liekas teju neticami, ka varas iestādes pievērsa tam tik lielu uzmanību. Kas gan piešķīra viņa vārdiem tādu spēku, ka, reiz izteikti, tie atbalsojas joprojām?

Vārdiem jābūt skaidriem un asiem, tad tie griež melus, puspatiesības un tukšvārdību. Gunārs Astra runāja tieši: Latvija tika okupēta, padomju vara pārkāpa cilvēktiesības, netika nodrošinātas demokrātiskas pamatbrīvības, notika pārkrievošana. Dažus no šiem vārdiem atsevišķi politiķi arī mūsdienās vēl nespēj skaļi izrunāt – pašcenzūras mehānisms ir izrādījies dzīvotspējīgs padomju mantojums. Taču tajā vainojama ne tikai šī sen sabrukusi iekārta, bet arī cilvēku nevēlēšanās uzņemties saistības un pienākumus. Latvijā joprojām ir grūti runāt par korupciju – tā vietā ir ziedojumi, kompensācijas, pateicības. Arī par bezatbildību – tā vietā ir kolektīvā atbildība, politiskā atbildība un citi „atbildības izstrādājumi”. Nesenā Zolitūdes traģēdija parādīja, cik amatpersonām ir grūti runāt tieši un bez aplinkiem. Taču tieša valoda ir vajadzīga ne tikai tad, kad traģēdija jau ir notikusi, bet ilgi pirms tam, lai šādas traģēdijas nemaz nepieļautu.

Vārdiem svaru piešķir arī samaksātā cena – tieša valoda nozīmē tiešu atbildību par pateikto. Astra apzinājās, ka par saviem vārdiem tiks notiesāts un, iespējams, apcietinājumā nomirs. Viņam bija sieva un bērns, tuvinieki un draugi, tātad bija ko zaudēt. Lasot Astras vārdus: *būdam Latvijas pilsonis ar nacionālu un demokrātisku pārliecību, nevaru ignorēt augstāk minētos apstākļus, pārņem visdziļākā cieņa. Kad kaut ko līdzīgu saka acīmredzami korumpēts politiķis, šo vārdu tukšums un liekulība nodžinkst galvā kā plīķis. Iespējams, tāpēc reizēm ir tik grūti noticēt brīvai Latvijai – kamēr par to runā tukšiem vārdiem, tie viegli izput, neatstājot aiz sevis neko.*

Lai arī Gunārs Astra par Latvijas brīvību atdeva visu, mēs nedrīkstam uzskatīt, ka viņš samaksājis arī par mums. Latvijas brīvība nav tramvaja biļete – to par velti, izmantojot politizētus resursus, neuzsauksi. Par to ir jāmaksā katram pašam.

Vents Sīlis ir docents Rīgas Stradiņa universitātē. Pirmpublicējums <www.ir.lv> (2013.11.XII).

Sanita Upleja

LŪGUMRAKSTS PĒC MAIZES UN SĀLS

NEIZPROTAMA IR PELNU BĒRŠANA UZ GALVAS KRIEVIJAS AGRESIJAS ĒNĀ

Ja dažos vārdos jāraksturo Latvijas plašsaziņas līdzekļos (un it īpaši sabiedriskajos medijos) noritošo sabiedrisko sarunu Krievijas agresijas Ukrainā ēnā, tad pavisam īsi to varētu izteikt ar frāzi no latviešu galda dziesmas par Kirhenšteina došanos uz Kremli ar lūgumrakstu rokā pēc maizes un sāls.

Proti, Latvijā viss ir tik slikti – sabiedrība šauslīgi sašķelta, saliedētības politika neizdevusies, cilvēki tik nabadzīgi un nomocīti, bailes no sankcijām pret Krieviju tik lielas, armija nespējīga, NATO tālu, paš aizsardzība neiespējama, valsts pati tik maza un tauta

sarūkoša. Tad nu labāk varbūt tiešām padoties un pašiem jau laikus klauvēt pie Kremļa durvīm. Tad būs lieli, vareni, bagāti, saliedēti un kāri uz vairošanos. Vārdu sakot, būs maize un sāls.

Es saprotu, ka pašreizējais starptautiskais stāvoklis daudzliedz, it īpaši tiem, kas nav līdz šim īpaši iedziļinājušies ārpolitikā un arī vēsturē, ir liels pārsteigums un varbūt pat šoks. Tomēr pat tādos apstākļos plašsaziņas līdzekļiem ir jāspēj lietas saskatīt kopsakarībās laikā un telpā, kā arī jājūt atbildība par to, kāds vēstījums tiek nodots sabiedrībai.

Diezin vai situācijā, kad Latvijas kaimiņvalsts ar savu agresiju ir pārbiedējusi pusi pasaules, mums jābūt sev pašiem bērt pelnus uz galvas par visu, ko „esam nepareizi darījuši” atjaunotās neatkarības laikā.

GU DRAS TAUTAS LĒMUMS. Jo vismaz viena lieta pilnīgi noteikti ir bijusi absolūti pareiza un izšķiroši nozīmīga šajā situācijā. Ja Latvija šodien nebūtu Eiropas Savienības un NATO dalībvalsts, tad patlaban mēs būtu daudz draudīgākā situācijā. Turklāt dalība ES un NATO jau nenāca tāpat vien kā dāvana no debesīm.

Tas bija pacietīgs un ilgs daudzgužu darbs, ko ļoti apzināti un skaidri atbalstīja lielākā daļa Latvijas vēlētajū. Tagad mēs redzam, ka tas ir atmaksājies. Protams, ka no veselam saprātam neaptveramas agresijas neviens nav pilnībā pasargāts, taču salīdzinoši mēs varam justies daudz drošāk tieši savas piederības šim struktūrām dēļ.

Atjaunotās Latvijas valsts vairāk nekā 20 gadu vēsturē pietiekami ir bijis un joprojām ir to vietējo „lietpratēju”, kas teikuši, ka bez ES un NATO varam iztikt, ka svarīgāk ir paēdināt tautu un draudzēties ar tuvāko lielo kaimiņu. Atcerēsimies, cik daudz ir bijis to kritiķu, kas tautas nobalsošanas par iestāšanos ES vai citu svarīgu balsojumu (1998. gada tautas nobalsošana par pilsonības likuma grozījumiem) vai lēmumu gadījumā ir teikuši, ka nevajag tautu biedēt ar Austrumu kaimiņu, jo nekādu draudu nav un nebūs. Šodien izskatās, ka tautas intuīcija ir bijusi labāka.

Līdzīga situācija bija arī pirms diviem gadiem divu valsts valodu tautas nobalsošanas sakarā. Ko tikai latviešiem nenācās par sevi

dzirdēt un kāda tik migla netika pūsta acīs, lai ļaudīm sagrozītu prātu. Tomēr tautas iekšējā sajūta un vēsturiskā pieredze arī toreiz izrādījās precīza. Neaizmirsīsim arī to, ka tikai dažus mēnešus pēc Latvijas divu valsts valodu tautas nobalsošanas Ukrainā tika pieņemts valodu likums, kas ievērojami paplašināja krievu valodas lomu.

Viss šis faktu uzskaitījums tikai liecina, ka Latvijas tauta, neraugoties uz visām atjaunotās neatkarības gadu grūtībām, ir bijusi ļoti gudra, zinoša un spējīga izdarīt savas valsts un tautas pastāvēšanai labāko izvēli. Tāda izvēle mums ir bijusi jāzīdara ļoti daudzas reizes un būs arī turpmāk. Lielā mērā tā ir kļuvusi par mūsu ikdienu, atrodoties tādā ģeopolitiskajā situācijā, kādā nu esam.

NEBŪSIM NEPATEICĪGI. Zinot visu šo 20 gadu vēsturi, man liekas ļoti aizvainojoši no vairākiem ekspertiem plašsaziņas līdzekļos izskanējušie domugraudi par neapmierināto tautu, kura drīzāk radīs šeit sociālos nemierus, nevis visiem līdzekļiem aizsargās savu valsti. Tas pat nav apvainojums manai - četrdesmitgadīgo – paaudzei, bet vairāk mūsu vecākiem, tiem pašiem trūcīgajiem pensionāriem.

Kādēļ mēs domājam, ka tagad, tik milzīgas Krievijas agresijas ēnā, viņi pēkšņi „pārdošies” kādam, ja vēl pirms gadsimta ceturkšņa savos spēka gados bija gatavi savas un Latvijas brīvības vārdā gan iet uz barikādēm, gan riskēt ar „stabilo” padomju labklājību. Turklāt vienmēr kopš tā laika viņi arī turpinājuši stingri balstīt Latvijas neatkarību un to garantējošo iesaisti rietumu drošības struktūrās.

Negrēkosim un nebūsim nepateicīgi. Neapkaunosim arī savu vecvecāku un vēl senāku priekšteču piemiņu. To, kuri gāja strēlniekos, neprasīdami, kas man par to būs. Tos, kuri puspliki un kārtīgi neapbruņoti gāja Brīvības cīņās. Tos, kuri izcieta padomju represiju necilvēcīgo smagumu un pazemojumu.

Kādā valstī gan mēs būtu šodien, ja šie cilvēki kā pirmo izvirzītu jautājumu, vai tik es gadījumā necietīšu no ekonomiskajām sankcijām un vai mans maizes riecens nepalik mazliet plānāks?

Ne novērtēsim par zemu mūsu cilvēku spriestpēju, jo Latvijas vēsturiskā tradīcija to

mēr nav akli sekot vienam izredzētajam vadonim un mesiāniskiem uzskatiem par savu īpašo vietu pasaulē. Drīzāk mūsu tradīcija ir pašam pie sevis izsvērt, septiņreiz nomērit un tad pieņemt savu lēmumu. Varbūt tādēļ mums ir tāda brīvdomība, tik daudz partiju un grupējumu.

Taču mūsu tradīcija ir arī spēt skaidri nodalīt idejiskas lietas no praktiskiem un taustāmiem labumiem. Ja mēs nespētu šīs lietas nodalīt, turklāt izšķirīgos brīžos vienojoties un ideju liekot pirmajā vietā, tad diezin vai mūsu 19. gs. vidū sāktā cīņa pēc kultūras, ekonomiskās un politiskās pašnoteikšanās būtu vainagojusies ar savas valsts izcīnīšanu un tās atjaunošanu pēc pusgadsimta okupācijas.

LIELI TIK, CIK MŪSU GRIBA. Mūsu valsts šodien nebūtu, mūsu valodas un kultūras arī nē, ja tolaik un vēlāk mēs būtu vadījušies pēc šodien aktuālajām gaudām, ka esam tik mazi un paši neko nevaram. Jā, mēs nevaram visu vieni paši, taču tādēļ mums ir sabiedrotie. Un kādēļ gan mēs domājam, ka mūsu pašu armija neko nespēj un nebūs gatava galvas nolikt par Latviju? Pat, ja tas skan nežēlīgi, armija ir armija, un viņi zina, uz ko jābūt gataviem. Vai mūsu puīši savu bezbailību nav pierādījuši Irākā un Afganistānā? Tad kādēļ lai viņi to nedarītu pašu mājās?

Arī gaušanās par Latvijas iedzīvotāju skaitu šajā brīdī liekas pilnīgi nevietā. Tas, ka daudzi no Latvijas ir pēdējos gados emigrējuši ekonomisku vai privātās dzīves apsvērumu dēļ, ir neizbēgami ES brīvā darba tirgus un valstu atšķirīga dzīves līmeņa apstākļos. Tomēr diezin vai ir korekti par atskaites punktu ņemt padomju laika imigrācijas uzpūsto skaitli 2,7 miljoni.

Ja skatās Latvijas iedzīvotāju skaitu vēsturiski, tad divus miljonus tas ir pārsniedzis tikai pastiprinātas un apzinātas imigrācijas dēļ. Tā Pirmā pasaules kara priekšvakarā Krievijas impērijas laikā 1913. gadā iedzīvotāju skaits sasniedza 2,5 miljonus, sešpadsmit gados no 1897. gada pieaugot par vairāk nekā pusmiljonu. Latvijas brīvvalsts laikā no 1,6 miljoniem 1920. gadā tas pieauga tikai līdz 1,9 1935. gadā. Pēc tam divu miljonu robežu tas pārsniedza 1959. gadā, un tad jau strauji līdz 2,7 miljoniem 1989. gadā.

Tomēr par spīti ļoti asiņainajam 20. gs., trimdai un bēgļu gaitām, latviešu skaits mūsu valstī ir līdzīgs tam, kāds bija pašā 20. gs. sākumā, kad Jānis Asars 1901. gadā savā publikācijā *Cīņa pret alkoholu pie latviešiem* atsaucās uz skaitli pusotrs miljons. Lielumam un mazumam ir nozīme, bet tikai tad, ja lietas redz kopsakarā. Mazām tautām un valstīm ir tādas pašas tiesības pastāvēt kā maza auguma cilvēkiem iepretim liela auguma cilvēkiem. Un ne jau fiziskā izmērā vai apjomā slēpjas tautas patiesais spēks. Tas slēpjas gribā. Mēs būsim tik gudri, cik gribēsim būt. Mēs būsim brīvi tik, cik gribēsim būt. Līdz šim mēs to esam pierādījuši.

Neatkarīgā žurnāliste Sanita Upleja raksta par aktuāliem, sabiedriski politiskiem jautājumiem kopš 1993. gada. Lielāko daļu sava profesionālā mūža pavadījusi laikrakstā *Diena*, sadarbojusies arī ar LTV Ziņu dienestu un *Radio Brīvā Eiropa* Latviešu redakciju Minhenē. Pirmpublicējums <www.ir.lv> (2014.21.III).

Sanita Upleja

BIOGRĀFIJAS IZTRŪKSTOŠĀ DAĻA

Čekas un partijas mantojuma apzināšana vajadzīga mums pašiem

Kad Ziemassvētku brīvdienās Latvijā neatraudamās „apriju” Māras Zālītes autobiogrāfisko romānu *Pieci pirksti**, mani ne tik daudz varbūt pārsteidza, šausmināja vai iežēlināja mazās „sibīrietes” Lauras atgriešanās un iedzīvošanās Latvijā skaudrums, cik pašai par brīnumu pavēra kādas durvis uz dziļākām sajūtām, pārmaiņām un atmiņām no padomju laika.

Māras Zālītes grāmata, kas pēc viņas pašas plašsaziņā teiktā ir varējusi tapt tikai tagad un caur kuru viņa zināmā mērā tapusi dziedināta, nav ne pirmā, ne pēdējā grāmata par padomju laika radītajām neizmērojamām

ciešanām un pārmaiņām Latvijā un tās cilvēku dzīvē. Taču dažādu iemeslu dēļ šajā grāmatā bija kaut kas tāds, kas lika aizdomāties tālāk un atskārst vairāk.

Varbūt tas ir tāpēc, ka grāmatas iznākšana iekritusi vienā laikā ar jaunās valdības veidošanas gaitā uzvirtojušo „komjauniešu” rēgu un patlaban Saeimas izskatīšanā esošo „čekas maisu” atvēršanas-neatvēršanas jautājumu. Bet varbūt arī tāpēc, ka teju ceturtdaļgadsimtu pēc pamošanās no padomju murga paši savām rokām cenšamies tam visam pārklāt maigu aizmirstības plīvuru un mēģinām sevi apmānīt, ka ar saduļķotu pagātni iespējama skaidra nākotne.

MAIZE LAUKIEM. Šis raksts nav domāts kā Māras Zālītes daiļdarba izvērtējums, jo tas ir vien kalpojais par iegānu domu gaitas iekustināšanai. Negribas arī izpaust pārāk daudz no grāmatas satura, lai nesabojātu lasīšanas prieku un pārsteigumu tiem, kas vēl to nav lasījuši. Tik vien gribu pateikt, ka vairāk nekā citi daiļdarbi un atmiņas par līdzīgu tēmu šis radīja pārdomas par to, cik pamatīgas un joprojām mazapjauktas pārmaiņas mūsu dzīvē un domāšanā ir ieviesis tas murgainais pusgadsimts.

Lai gan esmu pāris desmitgades jaunāka par Māru Zālīti, neesmu dzimusi izsūtījumā un neesmu arī pastāvīgi dzīvojusi laukos, padomju laika divvainības atstājušas zināmas nogulsnes arī manās atmiņās. Viena lieta, kas nosēdusies atmiņā kā bērnam ne līdz galam izprotama, ir rupjmaizes vešana uz laukiem.

Vasaras, kā arī nedēļas nogales pavasaros un rudenos pavadījām mammas dzimtas mājās laukos. No kaimiņiem, kas laukos dzīvoja pastāvīgi un kam bija arī vairākas govīs, ņēmām pienu. Arī prasījām palīdzību ar zirgu sastrādāt zemi piemājas lauciņos, kur audzējām savus kartupeļus, zirņus, pupas, gurķus, tomātus un citas saknes. Viens veids, kā norēķināties ar kaimiņu, bija degvīns, taču otrs bija klona maizes, kā toreiz saucām rudzu rupjmaizes palielos kukuļus, vešana uz laukiem.

Katru reizi vecāki nopirka vairākus lielos maizes kukuļus, iepakoja tos ceļa somās un nekurnēdami ar diviem autobusiem veda uz laukiem, lai ēstu ne tikai paši, bet dotu arī

* Skat. arī Arņa Koroševska recenziju 63. lpp

kaimiņiem. Man kā bērnam tolaik tas neli-kās īsti saprotami, jo vietējā mazpilsētas vei-kalā taču varēja nopirkt daudz garšīgāku baltmaizi nekā Rīgā un garšīgāku „ķieģelīti” nekā skolas ēdnīcā par brīvu dabūjamo.

Tikai tagad, pēc vairākiem gadu desmitiem, atskārstu, ka rupjmaize uz laukiem tika ves-ta tādēļ, ka padomju laiku ieviestās kārtības dēļ Latvijas laukos (vismaz 70. gadu beigās un 80. gadu sākumā, ko pati atceros) tāda nebija dabūjama. Tāda rupja, melna, sātīga un spēcīga maize, kāda bija ēsta un kalpoju-si par galveno spēka avotu latviešu zemnie-kiem gadsimtiem ilgi.

DZĪVES VĒSTURE. Es nezinu, vai kāds Lat-vijas vēsturnieks ir pētījis un aprakstījis šā-das šķietami nebūtiskas sadzīves detaļas. Vai rupjmaizes pieejamība pazuda drīz pēc kol-hozu un sovhozu ieviešanas? Vai tas bija vie-nādi visur, vai tomēr atkarīgs no vietvalžu gribas? Kāpēc cilvēki beidza cept maizi mā-jās – laika un izejvielu trūkuma dēļ vai apzi-nāti īstenotas un uzspiestas politikas rezul-tātā? Kādēļ lauku veikalos nevarēja nopirkt īstu rupjmaizi, bet varēja tikai „ķieģeli”? To gan es atceros un zinu joprojām, ka abas manas 20. gs. sākumā dzimušās vecmam-mas, tāpat kā pēckara laukos uzaugušie ve-cāki par īstu maizi uzskatīja un uzskata ru-dzu maizi.

Vēsturi var pētīt un rakstīt dažādi, un viens no veidiem, kā saprast kāda laikmeta radītās pārmaiņas, ir tieši cilvēku ikdienas ieradumu izmaiņu izvērtēšana. Kā ieradumu, kas vei-dojušies un noturējušies gadsimtiem ilgi, ap-zināta un nežēlīga iznīdēšana dažu desmi-tu gadu laikā maina pašas tautas raksturu un domāšanu? Kā mūs ir ietekmējis arī pēc kolhozu ieviešanas un cilvēku izvešanām no-stiprinājies princips, ka var iet no valsts ierā-dītās dzīves vietas uz dzīves vietu, neuzdo-dot sev jautājumus, kas tur ir bijis pirms tam un kas būs pēc tam?

Dienišķās maizes un māju jautājumi ir tikai daļa no vēstures mantojuma, ko neesam gri-bējuši vai varējuši pētīt un aprakstīt. Taču tie ir arī ļoti simboliski jautājumi, jo ir ļoti cie-ši saistīti ar cilvēka ikdienas esību. Ir labi un nenoliedzami nozīmīgi pētīt lielās politikas jautājumus vēsturē, taču, kā saka, velns at-klājas detaļās. Un šīs „detaļās”, manuprāt, ir tā Latvijas nesenās vēstures iztrūkstošā daļa,

bez kuras mēs nekad nevarēsim līdz galam saprast to mantojumu, ko mums atstājis pa-domju verdzības pusgadsimts.

TRŪKSTOŠĀ DAĻA. Taisnības labad gan jāsa-ka, ka mūsu nesenās vēstures apzināšanā ir vairāk trūkstošo daļu nekā netrūkstošo, labi izpētīto un sabiedrībā izrunāto. To mēs redzam gan „čekas maisu”, gan „komjauniešu” rēgu gadījumos. To pašu nelaimīgo maisu atvēršana vai neatvēršana jau nav tik daudz jautājums par konkrētu aģentu vārdu atklā-šanu un atriebšanos viņiem, bet gan par šīs organizācijas lomu tā laika sabiedrības pār-valdīšanā un ietekmēšanā. Tāpēc atbalstu domu, ka ir nepieciešama valsts apmaksāta VDK arhīvu pētīšana un materiālu publicēša-na kopā ar zinātniskiem un laikmeta kopsa-karības iezīmējošiem paskaidrojumiem.

Atliekot kaut ko uz nezināmu nākotni, kā tas ir šo maisu gadījumā, vai izliekoties nezinām visiem zināmas lietas no pagātnes, kā tas ir bijušo komjaunatnes un partijas štata darbi-nieku gadījumā, mēs neapmuļķosim nevienu citu, bet tikai atstāsim muļķa lomā paši sevi. Lai saprastu sevi šodien, mēs nevaram no-klusēt savu vakardienu.

Ko mēs apmānīsim, ja joprojām dažā labā oficiālā biogrāfijā izlaidīsim laika posmu līdz 1990. gadam vai noklusēsīm aktīvu darboša-nos komunistiskās partijas un komjaunatnes rindās? Patiesībā daudz ļaunāka par pašu piederību partijai un tās vadībai ir fakta no-klusēšana un melošana.

Turklāt visvairāk mēs zaudēsīm, ja, slēpjot savu pagātni, sabojāsim mūsu pašu bērnu nākotni. Ja jaunākajai paaudzei teiksim tikai puspatiesību, tad nevaram sagaidīt, lai viņi novērtē īstas vērtības – brīvību, cilvēka tiesī-bas, tiesiskumu un demokrātiskas, pilsonis-kas sabiedrības priekšrocības. Tad mēs ne ti-kai nepasargāsim savus bērnus no nedemok-rātisku režīmu „maigās varas”, bet paši ie-grūdīsim tos šādu režīmu „jaukās izklaidēs” un „ekonomisko brīnumu” apskāvienos.

Pirmpublicējums <www.ir.lv> (2014.3.II).

Ieva Dāboliņa LATVIEŠIEM PASAUĻĒ

LIDOSTĀ

Stāv gara pelēka rinda
Daudz izvairīgu skatu
Daži bravūrīgi smaidi
Pāris izspiestu joku
Pārskanojas un čīkst
Dvēseļu stīgas
Norijas kamoli
Gabaliņš Rīgas
Iekāpšana
Pacelšanās
Sirds gumijā velkas
Un netiek līdzī
Tā paliek Latvijā
Kur asaras rit
Caur bērna pirkstiem
Pa rociņām uz leju
Līdz elkoņiem
Un nopil svētajā zemē
Kas gadsimtiem slacīta
Asarām
Asinīm
Sviedriem
Pārdotā
Zviedriem

AIZBRAUCĒJU KOKTEILIS (ģimenei)

Sastāvdaļas:
Glāze nenokārtojama saistību;
Glāze izmisuma;
Glāze pazemojuma;
Pusglāze bezpalīdzības;
Pusglāze aizvainojuma;
Pusglāze naida un dusmu.
Pagatavošana:
Visas sastāvdaļas ielej blenderī un labi sakuļ. Lej bēdu
kausus līdz malām, iepilīnot pāris pilienu pēcvēlēšanu
vilšanās žults. Uz maliņas uzsprauž paziņojumu par
elektrības atslēgšanu.
Pasniedz ar lidmašīnas biļetēm.

**RIGA,
INTERNATIONAL
(RIX)** Strups īru vīrs
Ved meiteni
Sienāža garām kājām
Plīša bikses
Paspūrusi bize
Zilās acis brīnās
Gaišzilas strīpas
Trikātas brunčos
Rudzpuķes laukā aiz mājām

* * * Markuss Edvards, Ieva un Kristofers Shulci Anglijā
Omammai Lilijai Jeegerei

*Vienmēr tik smaidīt, kaut asaras birst,
Vienmēr tik smaidīt, kaut sāp arī sirds.
Un, ja no krūtīm izlaužas vaids,
Tomēr no sejas lai nenodziest smaids!*

* * * Arturs Aabeltinjsh Iirijā
Zaigai Jansonei Vecbebros

*Suutu vecmammai sveicienus un iesaku nekrenkjeeties
tik daudz, bet labaak paklausīties LABVEELIGAA TIPA
dziesmu „Man visi radi dziivo aarzemees”!*

* * * Zane ar meitinjaam Zviedrijā
Mammai Astrai Busulei

*Mammaiit, to, ka Tevi miilu, man nav jaasaka, bet to,
ka ilgojos peec Tevis ik dienu, katru stundu un minuuti,
to gan es nesaku biezhi, taapeec pastaasti man
nosleepumu, kaa buut tik labai mammai! Sveiciena
suutu dziesmu „Uz galda vaazee staav krizanteemas”,
jo es zinu, ka taa Tev patiik!*

* * * Ingūna un Sabīne Hofmanes Latvijā
Kasparam un Artim Hofmaņiem Anglijā

*Mamma Ingūna Latvijas dzimšanas dienā sveic dēlus
Kasparu un Arti Anglijā, sveicieniem pievienojas
arī Kaspara sieva Sabīne un dēlēni Kristaps un Lauris!
Daniela, Arnita, Mareks un Vineta Birminghemā,
Anglijā.*

- *** Mūsu mīļajiem Andriem –
tētīm un brāļim Nīderlandē un Latvijā
- Sirsnīgi sveicieni un bučiņas tētīm un brāļim vārda
dieniņā, kas bija 30. novembrī!
Prieks nāca pa debesu taciņu
Un atnesa siltuma daudz!
Es zinu šo ziedoņa actiņu,
Par Andri to cilvēki sauc!
Mīļš lūgums atskaņot EOLIKAS dziesmu „Pasaule,
pasaulīt”. Sirsnīgs paldies!*
- *** Gunita ar ģimeni Stukmaņos, vecmamma, umamma
un upaps, vecāki un brāļi
Sandijai, viņas dēļiņiem Samuelam un Šarukam un
vīram Didaram Īrijā
- Šodien visi vēl Tev laimi,
Ziedus klēpjiem dāvāt steidz.
Arī mēs Tev gribam vēlēt,
Dzīvi mīlēt neizbeidz!
Mīļi sveicam visu ģimenīti jubilejās: Sandijai dzimšanas
diena bija 26.novembrī, dēļiņiem Samuelam
26. novembrī un Šarukam 25. oktobrī, bet vīram
Didaram šodien, 2. decembrī! Lūdzu atskaņojiet
GALAKTIKAS dziesmu „No visas sirds”. Paldies!*
- *** Omīte Bauskā un Agnese
Maijai-Luīzei, Dārtai-Beātei, Baibai un Miķelim
Gornaviem Anglijā
- Vismīļākie sveicieni mazajai Maijai-Luīzītei 2 gadiņu
jubilejā. Šī diena ir jo īpaši skaista, jo viņa ir piedzimusī
18. novembrī, Latvijas svētkos! Sirsnīgi sveicam visu
ģimeni svētkos un domās esam ar jums!
Vēlamies, lai jums skan ČIKĀGAS PIECĪŠU
„Šūpuļdziesma”!*
- *** Sandris, Tince un Juris Graši Valmierā
Martam Busulim ar mammu, Aigu Amao Itālijā
Makaronus uz ausīm spraut, uz Itāliju ciemos braukt?
- Brauciet jūs uz mājām vai kā grieze skrieniet kājām!
Marta trīs tortītes no saulītes Aiga slēp,
Martuks dzimšanas dienā vecās bikses kokā plēš!*

* * * Mamma Ingrīda Rīgā
Anatolijam Irijā

*Vēl man jūra pie kājām putu šlakatas klās,
Saucot plašumā savā,
Un ar robainām smailēm kalngali mās,
Neļaus palikt man rāmajās gravās.
(Ā. Elksne)*

*Nevajag zināt, vajag vienkārši just, ka vislabākā vieta ir
Dzimtene un pēc ilgas prombūtnes mājās atgriežas
mans
dēls ar savu ģimenīti! Sveicienā lūdzu atskaņojiet
DZEGUZĪTES dziesmu „Zeme, zemīte”. Paldies!*

* * * Mazdēliņš Kristers un meita Laura ar vīru Aigaru
Ainai Vedaiķei Anglijā

*Gribam apsveikt mūsu ārzemnieci, kas Anglijā nu jau
astoto gadu 2. novembrī svinēja savu dzimšanas dienu,
bet vēl tikai 40 dienas, un tad atgriezīsies uz dzīvi Latvijā
pavisam! Gribam novēlēt Tev dzimšanas dienā,
lai veselība ir ar Tevi un optimisms nepamet! Mēs Tevi
gaidām mājās, jo tik labi kā šeit nav nekur!
Dziesma Ulāda Štabulnieka izpildījumā „Tik un tā”!*

* * * Silvija Svečkalova Latvijā
Latviešiem pasaulē

*Šo pašu svētāko Tu neaizmirsti:
Vai celies debesīs,
Vai jūras dziļēs nirsti,
Vai draugu pulkā dali savu prieku,
Vai viens pats satiecies ar pretinieku –
Tu esi Latvija!*

(O. Vācietis)

Ievas Dāboliņas, pēc izglītības ekonomistes un ES finansētu projektu vadītājas, pirmās publikācijas lasāmas *Rūjienas Vēstnesī*, kam seko darbi Latvijas un trimdas presē, arī *JG*. Šeit publicētās rindas ir no dzejkrājuma *Lieta LR2* (2013) – subjektīva skatījuma uz Latvijas realitāti (skat. *JG275:69-71*).

Ligita Levinska

PILSĒTAS GUNŠA ZARIŅA ĪSPROZĀ

Semiotiķis un kultūras vēsturnieks Jurijs Lotmans uzskaita pamatorientierus, kurus var attiecināt arī uz pilsētu, proti, augsts-zems, labais-kreisais, tuvs-tāls, atvērts-slēgts, ierobežots-neierobežots, diskrets-nepārtraukts, kas gūst arī noteiktu semantiku (vērtīgs-nevērtīgs, savs-svešs, labs-slikts utt.). Līdztekus pretstatījumam augša-apakša (telpas dalījums pa vertikāli) teksta telpiskajā struktūrā būtiska loma ir opozīcijai slēgts-atvērts. Tā realizējas tādējādi, ka slēgto telpu biežāk reprezentē sadzīviski telpiski tēli (māja, pilsēta, dzimtene), ko raksturo tādas pazīmes kā drošs, dzimtais, savs, kam tiek pretstatīta „ārējā” telpa ar iezīmēm – svešs, naidīgs, auksts. Taču ir iespējama arī pilnīgi pretēja interpretācija (Лотман 1970,267).

Gunša Zariņa īspnozā pilsēta lielākoties tiek iezīmēta disharmoniskos apstākļos, pie kam tā tēlota universālā izpratnē, parasti raksturojot konkrētu pilsētu tēlus: Rīga, Jelgava, Berlīne, Londona u.c. Dominējošā situācija ir karš un tā izraisītās sekas. Pilsēta ir izpostīta, ārēju, svešu, destruktīvu spēku ietekmēta, haosa pilna. Jāpiebilst, ka literatūrkritiķis Vitauts Kalve attiecībā uz Zariņa kara stāstiem secina, ka rakstnieku var uzskatīt par galveno latviešu karavīru un kara tēlotāju trimdas rakstniecībā (Kalve 1964,12). Pilsēta netiek atainota salīdzinājumā ‘pirms’ un ‘pēc’, izņemot vienu piemēru stāstā „Ādams un leva”, kur zināms iepriekšējais pilsētas raksturojums: *Visi dzīvie augi bija mainījuši savu krāsu. Zaļums bija pazudis – zāle bija melna, koku lapas zilās, sarkanās vai baltas. Puķu ziedi bija kļuvuši trīs reizes lielāki, bet zaudējuši smaržu* (Zariņš 1962,205). Visapkārt ir vaidi, cīņas un nāves (Zariņš 1959,20). Pasaule kara antihumānajā situācijā tiek atklāta kā absurda, un cilvēks ir iemests un pamests absurdā, bezjēdzīgā pasaulē.

Tieši pilsētas laiktelpas raksturojumā var runāt par ekspresionisma virziena iezīmēm, rakstnieks dramatismu panāk ar darbības vārdu palīdzību, kas ir „visdinamiskākā

vārdšķira” (Tabūns 2003,87) ekspresionismā. Piemēram, stāstā „Gaisu!...” vērojams šāds pilsētas zīmējums: *Pilsēta vēl vienmēr deg. Liesmu izdzēstie nami sabrūk viens pēc otra, kā izvandīts skudru pūznis izskatās šis bumbu grausts. Ļaudis bezpalīdzīgi skraida no vienas vietas uz otru. Veltīgi! Viss veltīgi... Liesmas rij kā izbadēties suns, un zem viņām sabrūk nams pēc nama* (Zariņš 1962,36) (izcēlumi mani – L.L.).

Svešā kategorija (ienaidnieks) kā destruktīvs spēks ielaužas pilsētā: *Likās, ienaidnieks pacēlās pāri pilsētai, izpletis rokas, grauza namus, uzara zemi un tikai piedūra pirkstus cilvēkiem, kuri palika guļot sniegā, tādējādi dominējošie ir eshatoloģiski motīvi: ...visa pilsēta pacēlās gaisā un izjuka tūkstoš gabalos* (Zariņš 1962,208), *Pilsēta patiesībā nebija. Tikai drupas* (Zariņš 1962b,241). *Viss likās kā ar milzu arklu uzarts. Dzelzs siju un betona bluku mudžeklis. Bedres un nelieli uzkalni* (Zariņš 1959,35). Pievērsoties stāstam „Mirstošā pilsēta”, iespējams patapināt Bronislava Tabūna uzskatu par ekspresionismu vācu literatūrā, kurā ir apokalipses tēma (Tabūns 2003,77), kas spēcīgi ienāk arī Zariņa īspnozā. *Liesmas, dūmi, gruveši un nāve...*, lielākoties telpā ir drupas, akmens un betona druskas, putekļi, dūmi, pelni (Zariņš 1959,8,10,32), tātad fragmentāras detaļas, kas norāda, ka pilsētas laiktelpa nav vienots veselums. Bieži stāstā ir iešifrēta doma par Berlīnes pastardieņu (šis motīvs atkārtojas arī stāstā „Muša”), tādējādi vēl vairāk pastiprinot karavīru bezjēdzīgo cīņu pret krieviem, jo tāpat apzinās savas dzīves neizbēgamo noslēgumu – nāvi. Arī stāstā „Ādams un leva” figurē laiktelpa, kas pēc katastrofas ir sadrumstalota un disharmoniska: *Drupas. Izdedzis asfalts. Melni koku stumbri. Saule spēlējās ar nogāztajām kolonnām. Katedrāles jumts kā izbadējuša milža ribas liecas pret debesīm. (...) Visa izpostītā pilsēta tinas nāves smakā. Šur tur vēl gruzdēja mēnešiem vecā uguns. Māju drupu pagrabos lēnām dega ogles. Pāri ielām gulēja, sapinušies savos vados, elektriskie un telefona stabi* (Zariņš 1962,203).

Pilsētas tiek pakļautas politiskajām kolīzijām. Tās kā dzīvs organisms ir eksistenciāli noskaņotas: *Pilsēta gribēja dzīvot, bet mira, degdama un raudādama asiņainas asaras* (Zariņš 1959,22), tātad ir griba dzīvot, bet tā

Jānis Siliņš. *Sieviete*. 1921. Audekls, eļļa 71 x 46 cm. No izstādes 1914

(skat. Daces Lambergas rakstu 36. lpp.)

tiel pakļauta destrukcijai. Stāstā „Pēdējais spogulis” pirmajā rindkopā tiek ilustrēts Rīgas tēls, kas rāda, ka ne tikai cilvēku dzīves ir pakļautas laikmeta modifikācijām, bet arī pilsētas tēls, kas pirmais uztver draudošo: *Rīga, kā pamesta sieva, tumšām izdziestošām logu acīm raudzījās tuvojošās briesmās. Uz Juglas pusi pie debesīm grābstījās liesmu mēles. Jau varēja sadzirdēt cīņu troksni, un cauri bēgļu pilnajām ielām traucās armijas automašīnas. Pāri Daugavas tiltam kustējās zirgu, mantu un cilvēku miesas straume* (turpat, 49).

Stāstā „Ceļš uz pasaules galu” pārklājas divas laiktelpas – pilsētas un ceļa. Literatūrkritiķis, semiotiķis Mihails Bahtins uzsver, ka ... *hronotopi var būt iekļauti cits citā, tie var pastāvēt līdzās, var aizstāt cits citu, var tikt priekšstatīti vai pretstatīti, to starpā var veidoties arī citādas sarežģītas savstarpējās attiecības* (Bahtins 1999,119). Telpiskās struktūras nozīmīgs elements ir ceļš un iela, kas ir dinamiskas un antihumānas laiktelpas rādītāji. Ceļš rāda kara postījumus: *Ceļš bija tikai pāris metrus plats. Piecas jūdzes garš. Tagad tas plētās plašumā. Automašīnas un zirgu vezumi nevēlējās braukt pāri kritušajiem. Tanki meta līkumus. Ievainoties un mirstošie vilkās sniegā iebrauktajās pēdās. Krita un mira. Ceļš plētās plašumā...* (Zariņš 1962,40). Stāstā „Varonības augstā dziesma”: *Iela gara un pelēka. Iemocīta starp laika izjodzītām mājām. Iela pilna pamestu mantu, sabojātu automašīnu un sprāgušu zirgu. Iela pilna bēgošu karavīru un zemnieku. Gaiss pilns nelabu nojautu un bada smakas. Nopūtas, lamas un lāsti... (..) Drupu lauki. Izbiedētas sejas. (..) Bads...* Ar izvērsto metaforu „ceļš” tiek prognozēta nākotnes kategorija dzīves – nāves līmenī: *Rītu no rīta – simts astoņdesmit vīru dosies medīt tankus priecīgi, it kā tās būtu zaķu medības, bet tie mirs, tiks sakropļoti un kritīs gūstā – tikai retais tiks cauri ar sveiku ādu* (Zariņš 1962b,54).

Zīmīgi, ka pilsēta tiek uztverta kā makrotelpas modelis, jo visa *Vācija ir čupā*, tātad pilsēta tiek identificēta ar valsti. Zariņš akcentē, ka ne tikai zemes telpa ir destruktīvu spēku ietekmēta, arī augšējā (debesu) telpa ir līdzīga, kur ir *mākoņu skrandas un: Likās, ka debesis rūca un gaudoja* (Zariņš 1959,35,42,58). Ienaidnieka konstruēšanai nereti tiek izmantota pazemes laiktelpa: *Krievi bija visur. Priekšā, aiz muguras, sānos un pat debesīs, daži karavīri teica, ka tie esot zem zemes, jo pavisam bieži tie iznira vietās, kur tos vismazāk gaidīja* (Zariņš 1962b,109), tādējādi veidojas trīsdimensionāla struktūra starp debesīm, zemi un pazemi – vertikāli veidoto plakni, bet ar vienu kopīgu iezīmi – disharmoniju.

Karš kā katalizators ievieš modifikācijas pilsētā, disharmoniskajos apstākļos tā ir haosa pilna, fragmentāra un tajā ir apokaliptisku noskaņu kvintesence.

Pilsētas trimdinieka skatījumā

Zariņa īsprozā vērojams otrs pilsētas modelis, kas saistīts ar trimdinieka uztveri. Stāstā „Un tad nāca miegs” pilsētas struktūra centrējas ap māju, respektīvi, caur tās logu paveras skats uz pilsētu, uz tuvāko ielu un uz to, kas uz šīs ielas piesaista vērotāja skatu. Galvenais varonis tiek tēlots savdabīgi – kā telpā esošs, kā iekšpusē, tādējādi skata leņķis izvēršas pa horizontāli un vertikāli, aptverot lielāku diapazonu, redzams, ka galvenais varonis ierauga plašu ainu: *Uz puķu kastes, loga priekšā, uzmetās zvirbulis. Tas lēkāja un gorījās. Purināja savas spalvas. Pa ielu drāzās policijas mašīna. Kaut kur, kaut kas bija noticis – kas? Sievieta uz brīdi apstājās pie savām durvīm. Viņam likās, skatījās uz viņa logu. Viņš pacēla roku un meta sveicienu. Pārsteigums. Smaids. Roka uz ielas pacēlās sveicienam. Šī bija pirmā reize! Viņi pazinās!* Ar redzes palīdzību tiek pārkāpta robežšķirtnē iegūta informācija par pilsētā esošajiem objektiem (kafejnīcu, veikalu, namu

pretējā ielā, ielu): *Iela, plata un kustīga. Cilvēki, automašīnas. Karstas dienas elpoja putekļu un darvas smaku. Ielā viņš pazina katru pēdu, tik tālu, cik tālu acs varēja redzēt. Katru nama ķieģeli, apmetuma spraugu, izkārtņi un cilvēkus viņš bija iesūcis sevī. Vārdu sakot, dzīve ārpus loga, viņa slēgtās laiktelpas ir kaleidoskopiska, taču tai pat laikā unificēta. Būtisku zīmi veido priekšvara tēls, tā atvēršana galvenajam varonim dod iespēju ieraudzīt pretējā ielas pusē esošajā nama logā citu laiktelpu: *Namā, pāri ielai, atvērās priekškarī. Sieviete bija uzcēlusies. Negribot viņš paskatījās pulkstenī. Devīni. Cik ilgi viņš bija nomodā? Sešas stundas? Sēdēja un skatījās kā modās iela. Cilvēki. Automašīnas. Putekļi. Priekšvara aizvēršana nozīmē nespēju redzēt vitālo laiktelpu: *Logs kļuva tumšs un nedzīvs (Zariņš 1963,9,10,18-19), savukārt, kad tas tiek atvērts, tad logs ir gaišs un laiktelpa aiz tā ir dinamiska.***

Pilsētas laiktelpa ir atvērta, kamēr istaba, kurā atrodas trimdinieks, ir noslēgta. Ierobežotu laiktelpu noteikušas kara sekas: *Kara zirgs bija viņu nosviedis šajā zemē un viņš vairs nevarēja piecelties. Piecelties jau nu varēja, bet ne dzīvot.* Būtisku antinomiju gūst arī ķermeniskais, kas ir sastindzis, savukārt domu plūsmas, atmiņas ir neapstādināmas un atrodas nepārtrauktā kustībā, tātad esošo pārrauj fragmentāras ainas no pagātnes – karš, sieva Andra, fronte Vācijā, krievu nākšana uzbrukumā Jelgavā, leģiona atkāpšanās cauri Pomerānijai, atrašanās ieslodzījumā u.c. Jāpiebilst, ka Zariņa prozas tekstiem raksturīga montāžas veida kompozīcija, kas izceļ laika simultāno izjūtu (reālo, lineāro notikumu norises gaitu nemitīgi papildina, izjauc, dublē vai variē sapņi, atmiņas, vīzijas, norises varoņa iekšējā pasaulē). Stāsta galvenā varoņa iekšējā pasaule ir sadrumstalota, fragmentāra. Pilsētas akustiskais materiāls izraisa atmiņu plūšanu, kam piemīt neapstādināms raksturs: *...trokšņi kļuva skaļāki, un katrs izsauca atmiņas. Dzīli no zemazīņas, kā spoki, tās rāpās ārā (Zariņš 1963,16), taču jāpiebilst, ka šīs atmiņas lielākoties ir negatīvi marķētas: *Kādēļ vienas atmiņas bija spēcīgākas nekā citas? Kādēļ nekas daudz neizkāpa no bērniņas, no tām dienām, kad viņš nezināja, kas ir sāpes un nāve?**

Trimdinieka ķermeniskais statistiskums disonē pilsētas vitalitātei, enerģiskumam, rosībai un

paša domu iluminācijām. Istaba ir tukša un sastingusi – pretstats pilsētai, kas nav mie-ra stāvoklī. Pilsēta aiz loga, kas ir šķērsošanas simboliskā zīme starp divām kontrastainajām laiktelpām, atšķirībā no trimdinieka fiziskā statistikuma, simbolizē dzīvību un nepārtrauktu kustību. Tieši tāpēc trimdinieks vēlas pārvarēt ierobežotību, šauro un slēgto: *Patiesībā viņš gaidīja uz brīnumu, kaut vai tikai to, ka viņa pasaule atvērtos plašāka. Ka ceļš uz gultu no loga nebūtu tik īss – pilnīga atrašanās no dzīvās pasaules. Pat grieštos nebija nevienas plaisas, tikai nodzeltējis baltums. Naktīs gaisma no ielas spēlējās šajā dzeltenīgajā bezcerībā un tikai migla padarīja to melnu.* Galvenais varonis iedzer tabletes, tādā veidā realizējot telpisko paplašinājumu: *Griesti izzuda, atvērās plašums, kurā virmoja satelīti (turpat,10,13,27,36), rezultātā iegūstot plašas un atvērtas laiktelpas dimensijas. Arī stāstā „Trīs pokera spēlētāji” pilsēta ir atvērta un asociējas ar brīvības kategoriju – Mārtiņš Aka izvēlas aiziet no noslēgtās slimnīcas, jo ir jāapzinās, ka viņš dzīvoja. Viņš par dzīvi slimnīcā konstatē: *...kopš es esmu slimnīcā, es dzīvoju kā baktērija mākslīgā augsnē... Es pat neapzinos, ka es esmu, es tikai veģetēju un gaidu, ne uz negaisu, ne uz gaismu, bet uz izdzīšanu. Es pat nevarēšu apzināties – es mirstu, jo būšu tā apdulcināts no morfija.* Ielas krustošana ir simbols dzīvošanai, tā ir *...tikpat liela izšķiršanās kā dzīvot vai nedzīvot, atļaut dzīvot vai nogalināt (Zariņš 1962,140,143,145), taču viņš sabrūk ielas vidū un mirst, nepaspējams to krustot.**

Pilsēta metaforiski tiek pielīdzināta dzīvam organismam, kas kontrastē pilsētas laiktelpā esošajiem trimdiniekiem un viņu izjūtām, piemēram, stāstā „Cilvēki straumēs” cilvēku ikdienu veidojošā rutīna disonē pilsētas laiktelpā esošajam cikliskumam un vitalitātei: *Aprīlis bija ienācis pilsētiņā. No mirušajām lapām lauzās ārā pirmie zāles stiebrī. Koki purināja lipīgos zarus un gaidīja pumpuru pārsprāgšanu (Zariņš 1959,128).* Laika koordinātas izsaka gadalaiku rituma maiņu, stāstā vērojams cikliskums dabas norisēs: *Ziemas pirmie ūdeņi bija noskrējuši un tagad sākās īstenie pavasara plūdi. Kokos raisījās pumpuri un šur tur parādījās pa pirmajam pavasara ziedam un zālītei (Zariņš 1967,81).*

Opozīcija statistiskums – dinamiskums gūst vēribu romānā *Cilvēku bojā eja*, kur dinamismu ▶

Bārbala Simsons

TRADICIONĀLIE ŠAUSMU ŽANRA ELEMENTI LATVIEŠU RAKSTNIEKU INTERPRETĀCIJĀ

IEVADS. Šausmu stāsta žanrs latviešu oriģinālīliteratūrā līdz šim nav bijis īpaši populārs – galvenokārt vēsturisku iemeslu dēļ, jo padomju režīma laikā šim žanram bija liegta brīva attīstība. Taču saujiņa rakstnieku, kuru interpretācijā žanrs tomēr radis izpausmi arī latviešu rakstniecībā, apliecina, ka iztēles, tostarp arī biedējošās iztēles, apcirknī latviešu literatūrā ir tālu no iztukšotiem.

Pētot žanra (ne)esamību latviešu literatūrā, ievēribas cienīgs šķiet kāds savdabīgs fakts – proti, vismaz pagaidām pašmāju rakstnieku atsaucību tikpat kā nemaz nav guvuši pasaulē izplatīti, jau teju ikoniski šausmu žanra elementi. Rakstniekus nesaista ne sērijslepka, ne garīgās apsēstības, psihiskās kaites, spoku apsēsti nami, dēmoni un zemapziņas briesmoņi – ja tie vispār parādās, šī parādīšanās ir fragmentāra, un nevar teikt, ka kāds no šiem tēliem būtu guvis plašu rezonansi.

Padomju režīma laikā kultivētā ateisma dēļ ar šausmu elementu saistītajos stāstos turklāt gandrīz pilnībā trūkst reliģiski orientētu sižetu un biblisko pareģojumu interpretācijas. Te vietā jautājums – ja šausmu sižets prasa spēcīgu emocionālu iesaisti no lasītāja puses, varbūt ar to nesaskan latviskā mentalitāte? Un tomēr nē. Šausmu faktoru latviešu rakstnieki, ja rodas tāda vajadzība, nemeklē pārpasaulīgajā, globālajā un atklāti biedējošajā, bet sadzīvīskajā un ikdienišķajā – par briesmu slēptuvi var izrādīties labi pazīstami, ikdienā lietojami priekšmeti (piemēram, spogulis Gunta Bereļa tāda paša nosaukuma stāstā), šausmas var piemeklēt šķietami drošā vidē (pirtī Vladimira Kaijaka stāstā *Zirneklis*), tuviniekos, bieži arī paša vēstītāja vai varoņa dvēseles ainavā. Domājams, šie vērojumi dod pamatu apgalvot: latviešu rakstniecībā gan sociālu, gan vēsturisku iemeslu dēļ faktiski ir izpalicis gotiskā pārspilējuma periods – skaļās, demonstratīvās šausmas, un šausmu žanrs tā pagaidām vēl visai retajās izpausmēs jau no pirmsākumiem seko daudz jaunākajai sadzīvīsko baiļu tradīcijai, kad bistamo slēpj ierasta apkārtnē, drošībā, ģimene.

Šausmas radošais elements, ko efektīvi izmanto gan ārzemju, gan latviešu autori, – bieži vēstījums ļoti ilgi neļauj noskaidrot, vai bailes raisošais faktors tiešām eksistē, vai eksistē tikai vērotāja prātā. Lasot Gunta Bereļa

► pārstāv iela, kas disonē trimdinieka psiholoģiskajam līmenim: *Man patīk staigāt milzīgās pilsētas ielās. Redzēt cilvēkus. Sveicināt un justies kā Itakas princim jeb Īrijas žīdam un meklēt savu Telemahu alias Stīvenu. Nekas nav skaistāks, kā nogriezties no galvenās ielas, kurā murd satiksme, šaurajās šķērsielās, kas pilnas krāsainu bērnu, nogurušu staigāju, noplukušu namu, kāpt pāri netīrumu pelķēm un iegriezties bagāto ļaužu kvartālā, kura baltie nami sastinguši aizgājušā godībā, apsēsties mazajos, privātajos parkos un skatīties, kā bērnu aukles vāc citu cilvēku mīlestības augļus* (Zariņš 1963,52).

Pilsētas trimdinieka skatījumā asociējas ar brīvību un atvērtības iespējamību, kur būtisku vietu ieņem istabas un pilsētas antonīmija.

Ligita Levinska ir LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas maģistre. Raksts saīsināts. Par Jāņa Kļīdžēja trimdas prozu skat. autore rakstu JG273 un 274.

AVOTI

- Bahtins, M. (1999). "Laiks un hronotops". *Kentaurs* 19:111-123.
- Kalve, V. (1964). Guntis Zariņš. *Tilts*, 56/57:12-13.
- Лотман, Ю. (1970). „Проблема художественного пространства”. *Структура художественного текста*. Москва: Искусство:265-279.
- Tabūns, B. (2003). „Ekspressionisms”. *Modernisma virzieni latviešu literatūrā*. Rīga: Zinātne:75-99.
- Zariņš, G. (1959). *Dieva mērkaķis*. Mineapole: Tilts.
- Zariņš, G. (1962). *Ceļš uz pasaules galu*. Mineapole: Tilts.
- Zariņš, G. (1962b). *Varonības augstā dziesma*. Mineapole: Tilts.
- Zariņš, G. (1963). *Dvēseļu bojā eja*. Čikāga: Alfrēda Kalnāja apgāds.
- Zariņš, G. (1967). *Trimdas augstā dziesma*. Mineapole: Tilts.

stāstu *Bērnu impērija*, līdz pašam noslēgumam netiekam skaidrībā, vai totalitārā slepkavniecisku mazuļu organizācija vēstītāja pagalmā patiesi pastāv, vai tā ir tikai vecā kunga vientulības un paranojas izprovocēta vīzija. Neskaidrība, nespēja izšķirties starp isto un iztēloto darbojas kā bailes raisošs fakts pats par sevi: tā ir literatūrteorētiķa Cvetana Todorova definētā „nedrošā pozīcija” starp reālo un ireālo, un šausmu faktors šajā neskaidrībā ir automātiski padarīts par neizbēgamu – ja šausmas ir īstas, tad jābaidās no tām, ja ne – tad vēstītājam jābaidās par savu veselo saprātu. Bailes „no” (briesmīgā) vēšas bailēs „par” (sevi), un rezultātā savērpjas dubultu baiļu slazds – bezizeja, kurā varonis kļūst par briesmoņa spoguļattēlu. Un, kamēr vien turpinās nedrošība par redzēto, bailes tiek kāpinātas abos aspektos vienlaikus, bet rakstnieka uzdevums savukārt ir noturēt lasītājā šo spriedzes pozīciju pēc iespējas ilgāk.

APOKALIPSE. Vienīgais populārais šausmu sižets, kuram savā veidā pievērsusies vesela mūsdienu rakstnieku grupa, ir pasaules gals jeb apokalipse un tā dažādās interpretācijas, kas autoru skatījumā iegūst savu stabilu atspoguļojumu. Apokalipse ir labs piemērs veidam, kā latviešu literatūrā tiek traktēts tradicionāls šausmu sižets, jo globālas, visaptverošas pasaules katastrofas atveidojumi (piemēram, Austrālija darbā *Izredzētie*) ir samērā neveiksmīgi, bet iespaidīgāki ir stāsti par lokālu, metaforisku un bieži tikai iekšēja rakstura apokalipsi, kuras izraisītā anarhija ir iekšēja, ne ārēja: pasaules gals ir mazāk biblisks, vairāk mentāls, imaginārs vai metaforisks. Ilustrācijai daži piemēri. Viens no pirmajiem latviešu literatūrā miniapokalipsi, kas uztverama gluži burtiski, ne tikai metaforiski, rāda proziāķis Vladimirs Kaijaks 1987. gadā publicētajā stāstā *Visu rožu roze*, kurā atainots, kā ambicioza dārznieka rūpīgi kopts, pārdabiski audzētais rožu krūms ar savu nevaldāmo augšanu iznīcina visu dārzu, dārznieka māju un gandrīz nogalina arī pašu dārznieku. Latvijas mēroga apokalipsi 1994. gada darbā *Cilvēks ar bērnu ratiņiem* atveido Egils Ermansons, rādot pasauli, kurā noslēpumainas katastrofas rezultātā gājusī bojā lielākā daļa cilvēku, bet pa pamesto Latviju ar bērnu ratiņiem pastaigājas vīrs, kurš sevi sauc par Arhivāru, vākdams reto izdzīvojušo atmiņas. Savukārt apokalipse, kas

svārstās starp reālu un simbolisku, redzama Gundegas Repšes stāstā *Jūraszirdziņš un es*, kurā atainoti Rīgu pārņēmuši vietēja mēroga grēku plūdi, līdz māju jumtiem uzplūstot nu jau vārda burtiskajā nozīmē likteņupei Daugavai. Šausmas šādi atainotās apokalipsēs rada nevis ārēji faktori (piemēram, sociālo struktūru sabrukums un tam sekojošā anarhija), bet iekšējie faktori – pamestība, vientulība. Līdz ar to var teikt, ka latviešu apokalipses traktējums labi atspoguļo tradicionāla šausmu sižeta transformāciju intravertā kategorijā.

ŠAUSMU TĒLI. Runājot par tradicionālajiem šausmu tēliem, jāteic, ka tie latviešu literatūras sākotnēji reālistiskajā ainavā ienāk lēni, negribīgi un fragmentāri. Pirmie, kas atļāvās atklāti ievest savos darbos šausmu tēlus, bija dramaturgi simboliskajās drāmās (*Aspazija* lugā *Ragana*, Rainis drāmā *Spēlēju, dancoju*) un dekadences pārstāvji, kas šo tēlu spektru izmantoja galvenokārt simboliski: tie iemiesoja varoņu iekšējās kaislības, dēmonus, kalpodami kā eksaltētas metaforas. Šiem acīmredzami konstruētajiem, deklarativajiem tēliem trūka šausmu literatūrai nepieciešamā baiļu faktora, jo simbolisks tēls nespēj iedvest bailes un radīt ticamību. Šausmu tēli, kuriem ir pašiem sava funkcija, latviešu literatūrā vispirms parādās 20.-30. gadu īsprozā – Augusta Saulieša, Aleksandra Grīna un citu proziāķu darbos. Tā kā pēckara Latvijā uzspiesta sociālistiskā reālisma ietvaros šausmu literatūra tiek atzīta kā potenciāli kaitīga un sāk atdzīvoties tikai ar 70.-80. gadumiju, šausmu tēliem un sižetiem nav bijis attīstībai nepieciešamā laika un arī stimula – trūka gan kvalitatīvu tulkotu šī žanra darbu, kas motivētu vietējos autorus, gan pētniecības šīnī jomā.

Taču vismaz trīs šausmu tēli, kaut fragmentāri un neviendabīgi, ir neapstrīdami ienākuši latviešu literatūrā „uz palikšanu”. Nevar vēl teikt, ka tie būtu stabilizējušies, bet to eksistenci vairs nevar ne noliegt, ne aizbildināt tikai ar simbolisku tvērumu. Tiesa, šo tēlu konotācija bieži atšķiras no pasaules literatūrā ierastām interpretācijām, un latviešu autoru piešķirtās papildu asociācijas ne vienmēr ir šausminošas – tās drīzāk atspoguļo vēstures mantojumu, proti, šo tēlu sākotnējo saņošanas folkloras mantojumā un populāros simbolos. Visspilgtāk to iezīmē vilkača tēls.

VILKACIS. Gan patriotiskā romantisma laikā (20. gs. 20.-30. gados), gan pēckara literatūrā, kurā folkloras tēmām tika uzspiests neizbēgamais šķiru cīņas atveidojuma zīmogs, vilkacis latviešu rakstnieku darbos visbiežāk parādās nevis kā viennozīmīgs šausmu veidols, bet kā vienkāršā, „nepieradinātā” latvieša dumpīgās apziņas tēls, simbols cīņai pret apspiedējiem – mežonīgs, brīvs, nekontrolējams spēks, kuru nevar savaldīt ne kultūra, ne morāle. Loģiski, ka vilkača tēlu rakstnieki tādēļ nereti asociē ar brīvo, viltīgo latviešu zemnieku, kas nepadodas kungiem: tas ir dumpīguma, nepakļaušanās simbols. Vilkacis Jāņa Mauliņa romānā *Pēdas* īpaši skaidri manifestē tieši šo – dumpinieka tēlu. Strikti ņemot, vilkača tēls šajā darbā patiesībā nefigurē, vien zemnieki savā cīņā pret vācu muižniekiem izmanto pēdējo mānticību, bailes no meža, nesavaldītas dabas un cilvēkiem, iedvēšot kungiem, ka mežā mīt vilkači. Zīmīgi, ka par šo simbolu kalpo nevis vilks – dabisks dzīvnieks, bet vilkacis, kas apzīmē nedabisku cilvēka un dzīvnieka robežu saplūdumu. Tiek dots signāls, ka brīva domāšana vācu muižkungu uztverē vienādojama ar kaut ko tikpat nedabisku kā zvērā pārvērties cilvēks. Vilkacis un mežs ir nesaraucjami saistīti jēdzieni; vilkaci nevar izsekot, notvert, ierobežot – tāpēc no rakstnieku skatpunkta tas tiek uztverts kā brīvības mīlestības simbols.

Rakstnieki nereti izmanto latviešu folklorā sastopamos nostāstus par vilkačiem – literāri apstrādāti šāda veida stāsti veido Ralfa Kokina grāmatu *Kurzemes vilkaču nostāsti*. Taču šie stāsti neizvērs vilkača tēlu plašāk, nepiešķir tam individualitāti. Interesants folkloras sižeta traktējums ir vilkaču sieviete Marija Aleksandra Grīna romānā *Nameja gredzens*, kuras tēls līdztekus vilkača simbolismam atspoguļo arī bīstamo, seksuāli brīvo sievieti (šis tēls daļēji pārklājas ar raganas tēlu citos Grīna darbos): Marija neļauj sevi kontrolēt nevienam vīrietim, lai tas būtu tēvs vai mīļākais, un baltā vilcene, kurā sieviete iemiesojas (vismaz tā uzskata mānticīgie kalpotāji) norāda ne tik daudz uz sievietes nežēlību un varaskāri, cik uz nepakļāvību un dumpinieciskumu tās raksturā.

Jaunākajā literatūrā vilkača tēlu interesanti traktējusi Linda Nemiera fantāzijas romānos *Vilcenes stāsts* un *Kaķa lāsts*. Pēdējais no

abiem ievieto vilkača tēlu mūsdienu Latvijas vidē. Autore piešķir tēlam interesantu pavērsienu, līdzās vilkaču kopienai ieviešot arī „kaķaci”. Sižeta pamatā ir pieņēmums, ka vilkača jeb divdabja gēns atmodina katrā cilvēkā snaudošo dzīvnieka dabu – to var saistīt ar seno priekšstatu par totēmdzīvniekiem. Kad jaunu sievieti sakož lapsa, aktivizējot viņā dusošo vilkača gēnu, sieviete turpmāk pilnmēness naktīs pārvēršas par kaķi. Vienlaikus atklājas, ka Latvijā jau sen pastāv slepena, labi organizēta vilkaču kopiena ar saviem līderiem, likumiem un paradumiem. Šajā darbā vilkača tēls beidzot pirmo reizi izkāpj ārpus vienkārša dumpīguma simbola un kļūst par daudzpusīgu tēlu, kuram piemīt pilns cilvēcisko emociju spektrs – spēja mīlēt, cīnīties, nodot. Vienlaikus vilkacim joprojām ir raksturīga mežonība, kaislība, visu emociju un instinktu kāpinājums galējā izteiksmē, dzīvnieciska un valdonīga seksualitāte.

Vilkacis, kopumā ņemot, latviešu literatūrā ir vairāk pozitīvi nekā negatīvi iekrāsots tēls – apdvests ar mistiku un mežonīgumu, bīstams, bet ne vienmēr atbaidošs, vīrišķības un neatkarības simbols. Tomēr īstas šausmas vilkača tēls nerada, jo ir folkloristisks, tāpat – neaktuāls.

VAMPĪRS. Šausmu žanra ikoniskajos tēlos bailu efektu visbiežāk rada sadursme starp nesavienojamiem jēdzieniem, kas rada nepareizības, nesaskaņojamības efektu. Ja vilkača tēls nojauc robežas starp cilvēku un dzīvnieku, kultūru un mežonību, tad vampīra tēlā notiek dzīvības/nāves inversija. Taču pārsteidzoši, ka pasaules literatūrā pēdējās desmitgadēs tik populārais vampīra tēls latviešu rakstniekos nav raisījis lielu interesi – tas bieži ir grotesks, pārspīlēts un neefektīvs.

Vampīra tēls latviešu literatūrā sāk parādīties ļoti vēlu, tikai ar 20. gs. 90. gadiem. Viens no pirmajiem šī tēla blīvo asociatīvo slāni savā darbā *Ar skatienu augšup jeb Vampīru sazvērestība* izmanto Andris Puriņš. Viņa attēlotie cilvēkvampīri, kas naktīs milzu sīkspārņu izskatā laidelējas apkārt, bet pa dienu perina sazvērestības pret valstisko neatkarību, neraisa īstas šausmas, lai gan romāna sākuma epizodes, kuras vēl nav sabojājis didaktiskais un klišeju pārbagātais atrisinājums, efektīvi rada spriedzi un atbilst žanra kanoniem. To diemžēl izposta vēlākā auto-

ra uzspiestā sasaiste „vampīri – komunisti”, kas rada drīzāk komisku nekā šausmu efektu.

20. gs. nogales jauniešu literatūras ikonu – vampīra tēlu romantiska milētāja lomā, ko aizsāka Stefānijas Meieres tetraloģija *Krēsla*, – savā darbā *Nepabeigtais skūpstis* iekļauj jaunā autore Laura Dreīže, atveidojot mūsdienų pasaulē slepeni koeksistējošu cilvēkveida vampīru kopienu, kas savas atšķirīgās fizioloģiskās vajadzības mēģina apmierināt nevis ar dabisko barošanās veidu – asinīm, bet zinātnes atklājumiem – sintētiskā asins aizstājēja tabletēm, bet no vampīru tradicionālā bieda – saules – vairās ar pretiedeguma krēma palīdzību. Cita autora rokās šie fakti iegūtu komisma pieskaņu, taču Dreīže par vampīru kopienu stāsta lietišķi kā par vispārināmu faktu. Tomēr vampīra tēls šajā darbā ir drīzāk valdzinošs – romantisks, bīstams, baironisks vīrietis, nevis atdzīvojis mironis. Stāsts par vampīru un meitenes mīlestību izvēršas trillerī, kura pamatā ir detektīvlīnija, bet noslēgumā laimīgi atrisinās arī mīlastāsts – ar svētītā ūdens palīdzību vampīram ir iespēja atgūt cilvēcību. Šajā, tāpat kā citos jauniešiem adresētā t.s. *paranormālās romances* žanra darbos, vampīra šausminošo dabu aizēno romantiskais aspekts, bailes no nāves aizvieto bailes no seksuālajām attiecībām, biedējošais pietuvināts seksuāli valdzinošajam līdz pat saplūšanas robežai, bet šausmu efektu, ko vampīra pirmtēlā veido sadursme starp jēdzieniem „dzīvs”/„miris”, šeit aizvieto mazāk izteiktais un eventuāli samierināmais kontrasts „vīrietis”/„sieviete”.

Vampīra tēlu vienā no saviem ar Viestura Reimera pseidonīmu parakstītajiem stāstiem izmanto arī Guntis Berelis – stāstā *Kupraino krogs*. Zīmīgi, ka šajā stāstā vārds „vampīrs” vispār nefigurē, to aizstāj apzīmējums „kuprainais”, ko arī asociē ar nepareizo, atbaidošu, nedabisko. Taču ar valodas līdzekļu palīdzību abi tēli tiek nepārprotami sasaitīti, radot atskārsmi, ka noslēpumainais kādas Rīgas augstceltnes auģsstāva bārs, kurā nejauši iemaldās vēstītājs un viņa draugs, ir paredzēts vampīru kopienas lietošanai – viesu kupri acīmredzot slēpj sakļautos spārnus, pasniegtajā dzēriena glāzē viņa vietā šļakst asinis, bet vēstītāju par noslēpuma atklāšanu saniknotie bāra apmeklētāji, *garšīgi strebjot*, izsūc sausu. Vampīra tēls šeit ir šausminošs un pilnībā atbilst žanra prasībām.

Iespējams secināt, ka vampīra tēls atšķirībā no vilkača (ko iespējams skaidrot arī ar to, ka pirmais nav sakņots vietējā folklorā) latviešu literatūrā vēl nav iemantojis konkrētu veidolu, jo nav atrasti konkrēti latviešu vampīru raksturojoši „vaibsti”. Vampīra tēls latviešu rakstnieku darbos arī nekad neuzstāda ārzemju autoru darbos iecienīto dilemmu par nemirstības cenu – pagaidām tas ir visai nedzīvs instruments konkrēta mērķa sasniegšanai. Rakstnieki izmanto gatavu klišeju arsenālu, gan reizumis to ar izdomu modificējot, bet nerada jaunu un unikālu redzējumu.

RAGANA. Tēls, kuram pievērsušies salīdzinoši daudzi latviešu rakstnieki, gan pārsvarā aktualizējot dažādus citus, nevis šausmu, kontekstus, ir raganas tēls, kas valdzināja jau Raini un Aspaziju, dažādu paaudžu dzejniekus un prozaiķus. Arī šausmu literatūras interpretācijā raganas tēls bieži ir simbolisks: mazāk šausmu, vairāk – neatkarīgās, emancipētās, vīrieša nepakļautās (un tāpēc nedabiskās, potenciāli bīstamās un apkarojamās, bet, no otras puses, arī iekārojamās) sievietes tēls, kas līdz ar to vizuāli visbiežāk traktēts nevis kā no tautas pasakām pazīstamā vecene, bet kā jauna, gandrīz vienmēr skaista un nereti – seksuāli izaicinoša sieviete. Dabiska, kultūras un morāles normu nepakļautā sievišķība, nesavažota seksualitāte, apzināta atteikšanās no sievas un mātes lomas, īpašas, vīriešiem nepieejamas zināšanas (tautas medicīna, ieēdināšanas burvestības), provokatīvs izskats – šis īpašību kopums padara sievieti-raganu par bīstamu tēlu vispirms jau no vīrieša, bet arī citu sieviešu viedokļa. To apliecina tādi darbi kā Aleksandra Grīna īsproza, kurā autors aktualizē dažādu tautu mītus, kā arī viduslaiku priekšstatus: viņa atainotās (jaunās un skaistās) raganas nododas slepeniem rituāliem, mīlas sākumiem ar citiem vīriešiem, dēmoniem un pašu nelabo, viņu sabatos dominē uzsvērtas seksualitātes motīvi. Tieši tas, un nevis no folkloras pazīstamā „ļaunā acs”, lopu noburšana, piena noslaukšana vai citi grēki, ir šo stāstu raganas tēla bīstamības pamatā.

No patriarhālās domāšanas modeļa raugoties, nepakļaujama sieviete ir pret dabiska parādība, kuru visiem spēkiem jā mēģina apkarot. Šo skatījumu apliecina arī Jāņa Maļiņa 1981. gadā publicētais romāns *Ragana*, kurā mūsdienās projicēta folkloras leģenda

par raganu dzimtu – sievietēm, kuru vīri visās paaudzēs neizskaidrojami mirst neilgu laiku pēc kāzām. Mauliņš apraksta jaunu zinātnieku, kurš, uzzinājis par šo fenomenu tepat kādā Latvijas lauku nostūrī, alkst to izpētīt, taču pats krīt par upuri gan jaunākās raganas sievišķīgajai burvībai, gan lāstam. Garie, detalizētie apraksti par to, kā vismodernākajām metodēm aprīkoti mediķi, ķīmiķi un biologi mēģina atrast mistisko nāvju cēloni, tā arī nenoved pie atrisinājuma; līdz ar to *Ragana* kļūst par interesantu izņēmumu sava laika literārajā loģiskumā un vienlaikus nevainojami iekļaujas šausmu literatūras pārdabiskajā spektrā. Šis darbs ir īpašs gadījums padomju literatūrā, kas atklāj, ka ragana arī vēstījumos par 20. gs. simbolizē vīrietim bīstamo, nekontrolējamo varu.

Vēl jāatzīmē, ka darbos par raganām no lasītāja viedokļa šausminošākais bieži nav pašas raganas tēls vai viņas darbība, bet veidi, kādos sabiedrība ar raganu izrēķinās, sajūtot apdraudējumu – inkvizīcija, sārts vai izstumšana no sociālās vides. Tomēr raganas tēlu literārajos darbos ar šausmu elementiem ne vienmēr apvij atklātas vardarbības apraksti, kā tas ir ar vilkaci – raganas darbošanās sfēra ir noslēpumi, mistika, klusa un biedējoša vara – tieši tāpēc, ka tā ir nesaprotama.

SECINĀJUMI. Izpētot pasaulē populāro šausmu žanra sižetu un tēlu izmantojumu latviešu literatūrā, jākonstatē, ka līdzību ar slaveniem un bieži ekspluatētiem šausmu sižetiem latviešu rakstnieku darbos ir maz, lai neteiktu, ka tās praktiski vispār nav sastopamas. Izņēmums ir apokalipses/pasaules gala sižets, kuru latviešu rakstnieki izmantojuši galvenokārt kā lielformāta metaforu, lai

Juris Šlesers

TAUTU IZGLĀBA DZIESMU GARS!

– Auseklis, 1876

Nevardarbīgas cīņas pētnieks profesors Džīns Šārps (Gene Sharp) savās publikācijās ir konkretizējis arsenālu ar tieši 198 cīņas paņēmieniem, ko viņš atzinis par efektīgiem šādas cīņas ieročiem. Nr. 37 ir „dziedāšana”.¹ Uz to atsaucas arī mūsu kultūrvēsturnieks profesors Guntis Šmidchens, papildus pamatojums šai tēzei ir viņa jaunā monogrāfija *The Power of Song: Nonviolent Natio-*

¹ <http://www.aforcemorepowerful.org/resources/nonviolent/methods.php>

uzdotu jautājumus par cilvēka un nācijas fiziskās un garīgās eksistences priekšnoteikumiem.

Taču latviešu literatūrā biežāk izmantotajiem šausmu tēliem pakāpeniski veidojas individualizēts šausmu raksturs. Sastopams vilkacis kā bīstamais vīrietis (daba, lokalizēta vara) kontrastā ar pakļauto vīrieti (kultūra, ārpusē vara), ragana kā bīstamā sievietē (vara, seksualitāte) kontrastā ar pakļauto sievieti (morāle, frigiditāte). Attiecībā uz vampīra tēlu jāsaprot, ka tas latviešu literatūrā vēl nav atradis savu balsi un tā esamībai ir gadījuma raksturs. Vēl kāda kopsakarība: ja vilkača tēlā dominē nacionāli specifiskā pieeja, tad ragana un vampīrs savukārt savu būtību vismaz daļēji aizgūst no Eiropas mītiem. Tomēr kopumā jāsaprot, ka šausmu tēli, kas guvuši savus individualizētus vaibstus latviešu literatūrā, ir tie, kuru saknes meklējamas vietējā folklorā – vilkacis un ragana. Folkloras tēli tiek modificēti, cilvēciskoti un iegūst konkrētas aprises. Citu tēlu parādīšanās raksturojama kā epizodiska, iespējams, tieši šī sakņu trūkuma dēļ.

Literatūrzinātniece un kritiķe Bārbala Simsone 2007. gadā ieguva filoloģijas doktora grādu par disertāciju *Mītiskā paradigma 20. gadsimta angļu fantāzijas prozā*. Šobrīd vada Latviešu valodas un literatūras redakciju izdevniecībā „Zvaigzne ABC”, regulāri publicē grāmatu apskatus un recenzijas Latvijas kultūras presē. Autore literatūrkritiskie raksti publicēti arī *JG* (sākumā ar Bārbalas Strodas vārdu). Skat. *JG*245(2006), 249(2007), 254(2008), 273(2013).

*nal Culture in the Baltic Singing Revolution.*² Latviski tas skanētu – *Dziesmas spēks: Nevardarbīgā nacionālā kultūra Baltijas revolūcijā.*

Grāmata sākas ar „Dziesmotās revolūcijas” desmitgadei veltīta koncerta ieraksta atstāstu ASV galvaspilsētas Vašingtonas Smitsona institūta *Folklife Festival* 1998. gada 4. jūlijā. Ieradušies ap 150 dziedātāju un mūziķu no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ar 16 rūpīgi izvēlētām dziesmām no Trešās atmodas plašā repertuāra. Uznāk folkloras grupa *Skandinieki*: „Klusums. Helmī Stalte nodzied pirmo rindu no tautas buramvārdu dziedājuma, ko viņi bija dziedājuši Rīgā 1988. gada jūlijā – atklājot Baltijas Folkloras festivālu, kur Dziesmotā revolūcija iesākās: Spīguļo, saulīt, spīguļo, spīguļo, (...) Met melnu jūrā, velc baltu mugurā ...” Iespēstis buramdziesmas pilns teksts Šmidchena angļiskā tulkojumā – ar visiem trejdeviņiem maģisko rindu atkārtojumiem (11). Pirmā nodaļa lielā mērā sastāv no autora tulkotiem baltiešu dziesmu tekstiem no šī koncerta, radot datu bāzi, uz kuru viņš bieži atsaucas vēlākos iztirzājumos. Arī pārējās nodaļas bagātas paša tulkotiem dziesmu tekstiem. Kā zināms, autors tekoši pārvalda arī igauņu un lietuviešu valodu.³

JĀDZIRD, NE JĀREDZ! Otrā nodaļa pievēršas Baltijas tautu folkloristikas pirmsākumiem – ar 19 gadus vecā Kēnigsbergas folklorista Johanna Gotfrīda Herdera ierašanos Rīgā 1764. gadā, lai izbēgtu no iesaukšanas Prūsijas armijā, un iepazīšanos ar Baltijas zemnieku dziesmām un dzīvesziņu. Gadu tecējumā savos salīdzinošās folkloras pētījumos viņš nāk pie atziņas, ka „katrai tautai ir savs dabiskais domāšanas veids” un ka „kareivīga tauta apdzied savu senču varoņdarbus”, kurpretim „miermīlīga tauta dzied mīlestības dziesmas, pilnas tuvības dabai un naivitātes”. Baltijas zemnieku tautu dziesmas pētnieks atzīst kā piederušas otrajai kategorijai – un saista to ar viņu paverdzināto stāvokli pēdējos gadsimtos. Šmidchens savukārt secina: „Neatkarīgi no tā, vai igauņi, latvieši un lietuvieši bija vai nebija nevardarbīgas tautas pirms Herdera, tas, ko viņš par tiem rakstīja, iespaidoja vēlākus atzinumus par pastāvošo tautas

Guntis Šmidchens, Baltiešu studiju programmas vadītājs (University of Washington)

garu un nākotnes nacionālajām misijām. (...) Sēklas, ko Herders iedēstīja, izauga par masīvām nacionālām kustībām” (46-7).

Būtisks ir Herdera atzinums par dziesmas spēku: „Dziesma *jādzird*, ne *jāredz!*” (uz papīra). Šmidchens to personīgi izjūt 1991. gada 11. jūlijā Juglas ezera krastā *Festival Baltica* atklāšanā, *Skandiniekiem* dziedot Herdera reiz pierakstīto tautasdziesmu „Tēvu tēvi laipas met, bērnu bērni izlaipo ...”: „Balsis sakļaujas un rezonē, raidot katram klātesošam šermuļus pa muguru. Šī dziedāšana aizkustina un pārvērš ļaudis racionāli un emocionāli, intelektuāli un fiziski. Un kad cilvēki ir šā iekustināti, vēstures virziens var mainīties” (49).

DZIEDĀTĀJU NĀCIJAS. Sekojošā nodaļa veltīta organizētās koru dziedāšanas attīstībai 19. gs. un 20. gs. pirmajā pusē – vispirms igauņu un latviešu zemēs, vēlāk Lietuvā. Šī kustība aizgūta no Vācijas koru un festivālu tradīcijām. Rezultātā „dziedāšana, vairāk nekā jebkura cita kultūras aktivitāte, bija instrumentāla nacionālo grupu izveidošanā” (53). Pirmie vispārīgie igauņu dziesmu svētki Tartu (1869) iezīmējas kā vienotas igauņu nācijas šūpuļsvētki, jo vieno igauņus pāri divu toreizējo Krievijas guberņu (*Estland* un *Lifland*) robežām. Četrus gadus vēlāk līdzīgi pirmajos vispārējos latviešu „Dziedāšanas svētkos” Rīgā pulcējās latvieši gan no Kurze-

² Seattle and London: University of Washington Press; Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2014. 446 lpp.

³ S. Lunde. „Dziesmai šodien liela diena”. *Laiks* 2014.1.-7. III.

mes, gan Vidzemes (*Lifland*) guberņām. Latgale vēl ir nošķirta. Šajos svētkos notiek arī koru sacensība – „dziesmu karš” – un dzejnieks Auseklis gūst ideju par dziesmu kā *ieroci nevardarbigai cīņai*. Svētkiem noslēdzoties, viņš raksta šādas rindas: „Tauta, kuras krūtīs bango nemirstīgs dziesmu gars, (..) dzīvo zelta laimībā. Tā tauta neaptraipa tērauda zobenus un šķēpus dārgām cilvēku asinīm. *Miers* ir tās cēlais, lepnais karogs; dziesmu vairogs, kas novērš šķēpu.”⁴ Drīz seko nemirstīgais dzejolis un dziesma „Beverīnas dziedonis”, Šmidchens to nosauc par „latviešu dziesmu politikas pamatmītu” („the founding myth of Latvian song politics”). Kaut sižets pamatots Indriķa hronikā, Auseklis mainīja „dziedoņa” identitāti no vācu mūka uz senlatviešu vaideloti (99-100).

Nodaļa beidzas ar konstatējumu, ka, tuvojoties 1940. gadam, igauņi, latvieši un lietuvieši bija kļuvuši *dziedātāju nācijas*, un, „pateicoties skolām, [koru] dziesmu grāmatām un dziesmu svētkiem, liels skaits indivīdu katrā no šīm tautām dalījās lielā kopējā dziesmu repertuārā”. Arī vēlāk, atsevišķs indivīds – acumirkļa sajūtas pamudināts – varēja uzsākt dziesmu, apzinoties, ka droši vien citi tuvumā to jau pazīst un spontāni pievienosies (105-6).

STĀV’, LĀČPLĒSI! Šķietamā pretruna, ka baltiešu nevardarbigās Dziesmotās revolūcijas repertuārā nav tikai miera un mīlestības tēmas, bet ir arī kara dziesmas, iztīrāta 4. nodaļā. 1990. gadā Lietuvā iznāk sabiedrisko dziesmu grāmatu, kurā 9 no 30 dziesmām ir tieši par karu – ieskaitot divas no piecām Lietuvas dziesmām 1998. gada Smitsona institūta koncertā (107). Tuvāk izpētot, tomēr skaidrs, ka, lai gan dažas tradicionālas baltiešu kara dziesmas arvien vēl cildina kareivīgumu, vairums izceļ karotāju un iedzīvotāju pārdzīvoto traumu.

Pēc Herdera nāk Napoleons un citi strāvotāji, kas 19. gs. pirmajā pusē ievada zināmu revizionismu Baltijas folkloristikā. Piemēram, 1822. gadā Tartu universitātē igauņu students Kristians Jāks Petersons, pētidams Herdera darbus un sajuzdams jaunās vēsmas un personīgu bijāšanu pret caru Aleksandru I, nāk ar domu, „ka igauņi senos lai-

kos tomēr bijuši nežēlīgi karotāji, un viņu nacionālais gars ir dzīvs arī šodienas [t.i. Petersona laika] pasaulē” – citēdams dziesmu, kurā galvas ripo un asinis līst „kā ūdens caur dzirnavām” – un turklāt deklarē: „Visas savas tautas vārdā es izsaucos, ‘Lai dzīvo Aleksandrs! Par viņu katrs drosmīgs igauņis gatavs liet asinis!’.” Šmidchens tomēr noskaidrojās, ka Petersona revizionisms nerezonēja 19. gs. igauņu nacionālajā kultūrā. Arī eposa *Kalevipoeg* autors Kreicvalds (Kreutzwald) savā darbā atkārtoti pauž nevardarbigas cīņas ideālu – uzsvērdams nevis kara cildenumu, bet traģiku. Zīmīgi, ka nākošajos pusotros gadsimtos igauņu dziesmu svētku koris dziedājis *tikai divas* dziesmas, kas mudina vardarbību pret naidniekiem – cara Krievijas himnu un staļinisko PSRS himnu (113).

Spriedze starp agresivitāti un empātiju neizpaliek arī latviešu un lietuviešu nacionālajā diskursā. To, ka latviešu mutvārdu folklorā trūkst varoņu eposa, daži 19. gs. apsveikuši kā pierādījumu mūsu tautas miermīļgumam, citi kā nacionālas gļēvulības zīmi. Varbūt tāds esot bijis, bet aizmirsts ... Turku kara veterāns un dzejnieks Andrejs Pumpurs nolemj šo trūkumu labot un sacer *Lāčplēsi* (1888). Parādās arī jaunas dainu izlases ar kareivīgākām dziesmām – kā mums vēl arvien mīļo „Nu ar Dievu, Vidzemīte”. Dažām dziesmām gadu tecējumā variē dziedātie teksti, pieņemot jaunas nianšes dažādos apstākļos. Ap gadsimtu maiņu *Jaunā strāva* ar Raini un Akurāteru priekšgalā dod mums „Lauztās priedes” un atriebīgo „Ar kaujas saucieniem uz lūpām!”, arī Raiņa nežēlīgās dzejas rindas: „Un zini – augstākā ideja, / Tā nepazīst cilvēka žēluma”.⁵ 1905. gadā Šveices trimdā viņa noskaņojums šķiet izlīdzinājies – tas sacer pretvardarbigu variāciju par Lāčplēša tēmu – lugu *Uguns un nakts*, kurā Spīdola mudina Lāčplēsi nebūt atriebīgam (118). I Pasaules karam sašķeļot Latviju pa Daugavas līniju, Rainis mums dāvina nacionālpatriotisko dziesmu „Daugav’ abas malas mūžam nesadalās” (1916), kura atskan arī Smitsona institūta koncertā.

Lietuviešiem viņu kareivīgā spriedze sakņojas galvenokārt Lietuvas lielvalsts vēsturē un spožajā uzvarā (1410) pret Vācu ordeni pie Tannenbergas (Žalgiris). Kā Herders, tā Šmidchens tomēr atzīst, ka lietuviešu dainas

⁴ Mans mēģinājums Ausekļa rakstīto „attulkot” atpakaļ no Šmidchena angļiskā tulkojuma.

⁵ Dzejolis „Vienīgā zvaigzne” (1902).

ir pamatos mīlestības dziesmas – ja karš pie-
minēts, tad mīlas kontekstā. Šim viedoklim
19. gs. pirmajā pusē – kaut negribīgi – pie-
krituši arī lietuviešu revizionisti, tomēr neat-
laidīgi meklējami norādes uz kādreizēju va-
roņu eposu. Gadsimta otrajā pusē konflikts
starp Lietuvas katolicismu un pareizticīgās
Krievijas valsts varu ir viela jaunām kareivī-
gām dziesmām. I Pasaules karš un brīvības
cīņas paplašina visu trīs tautu dziesmu ka-
nonu. Latviešu sirdis šai laikā iekaro tautas-
dziesma „Div’ dūjiņas gaisā skrēja”, kura
arī iekļauta 1998. gada koncerta program-
mā. Noslēdzot šo grāmatas daļu, Šmidchens
summē savu atzinumu šādā apakšvirsrakstā:
„GENTLE NATIONS, NEVERTHELESS” – mier-
mīlīgas tautas, tomēr... (133-4). Herderam
bijusi taisnība. Dziesmotā revolūcija tiešām
izcīnīta bez agresīvām dziesmām – kaut daļa
dzied arī par karu, tā postu, upuriem – un
drosmi.

DZĪVOT PATIESĪBĀ. Monogrāfijas atliku-
šā daļa pievēršas šīs revolūcijas iegān-
stiem, norisei un iznākumam. To ievada filozofiskā
nodaļa – „Padomju spēks pret Bezspēcīgo
spēku”. Virsraksts aizgūts no bijušā Čehijas
prezidenta un Čehoslovākijas nevardarbīgās
atbrīvošanās vadoņa rakstnieka Vāclava Ha-
vela (1936-2011) esejas „Bezspēcīgo spēks”
(angliski *The Power of the Powerless*)⁶, ko
viņš sacerēja 1978. gadā kopējai čehoslo-
vāku un poļu disidentu diskusijai un atbrī-
vošanās plānošanai. Tā izplatījās *samizdat*
pagrīdnieku tīklā. Pārsteidzošā kārtā Šmid-
chens apgalvo, ka „Havela eseja nav lasīta
Igaunijā, Latvijā vai Lietuvā līdz laikam, kad
Baltijas Dziesmotā revolūcija jau bija iesā-
kusies.” Bet – „darbības plāns čehiem zem
padomju kontroles 1970. gados bija līdzīgs
tam, kas tika izvests Baltijā 1980. gados, par
spīti tam, ka baltieši neiztirzāja savu takti-
ku jau iepriekš, kā to bija darījis Havels po-
litiska pakta formā. Baltijas masu aktīvisms
Dziesmotās revolūcijas laikā sekoja noliktam
plānam, kas izpaudās citā žanrā: dziedāša-
nā” („...came from a pre-existing blueprint
that emerged in a different expressive ge-
re: singing”) (157). Havela pamatdoma ir,
ka pēc Staļina nāves komunistiskais totali-
tārisms ir iegājis jaunā stadijā, ko viņš no-

sauc par „posttotalitārismu”. (Līdzīgi kā ter-
mins „postmodernisms” nenozīmē kaut ko,
kas vairs nebūtu moderns, „posttotalitā-
risms” vēl arvien ir *totalitārisms* – tikai jaunā
formā.) Havela uzskatā posttotalitārā sistē-
ma automātiski turpina pastāvēt un darbo-
ties tik ilgi, kamēr tās locekļi turpina dzīvot
un darboties noliktā veidā. Havels to nosauc
par „dzīvošanu melos” („living a lie”). Bet
sistēma sabruks, kad tās locekļi pārstās „dzī-
vot melos”, bet sāks „dzīvot patiesībā” („to
live within the truth”), resp. pārtrauks truli
klausīt priekšrakstiem, bet sekos savai iekšē-
jai patiesības sajūtai.⁷ Šmidchens redz para-
lēles starp dziedāšanu kā ieroci un „dzīvo-
šanu patiesībā” Havela izpratnē. Šī tēma iz-
skan arī nākošajās trīs nodaļās, kurās Havela
„dzīvošanas patiesībā” koncepts piemērots
koru dziedāšanai, rokmuзicēšanai un folklo-
riskai tautasdziesmu dziedāšanai posttotali-
tārisma apstākļos. Katram no šiem dziedāša-
nas žanriem bijusi nozīmīga loma pretestī-
bas gara uzturēšanā gan garajos pirms-Gor-
bačova okupācijas gados, gan tad, kad viņa
glasnostj un *perestroikas* iniciatīvu iespaidā
varēja izraisīties Trešā atmoda un Dziesmo-
tā revolūcija. Šīs nodaļas detalizēti izseko ne
tikai dziedāšanai, bet atmodas un valstiskās
neatkarības atgūšanas procesam vispār.

**GANDIJA UN KINGA PĒDĀS – BET AR
DZIESMU.** Pēdējā nodaļa savēl visus pave-
dienu kopā. Gala secinājums ir, ka Baltijas
Dziesmotā revolūcija ir posms lielā pasaules
nevardarbīgi, bet sekmīgi izcīnītu cīņu epo-
sā, kurām kopējas saknes. Katra izcīnīta uni-
kālos apstākļos un attiecīgi atšķirīgiem pa-
ņēmieniem – baltiešiem īpaši svarīga loma
bijusi dziedāšanai. Uzdūros atsaucei uz Lat-
vijas nevardarbīgās atbrīvošanās aprakstu,
ko angļu valodā sarakstījis Trešās atmodas
laika žurnālists Oļģerts Eglītis un 1993. gadā
izdevis profesora Sārpa vadītais Alberta Ein-
šteina institūts ASV.⁸ Šmidchens uz to at-
saucas tāpēc, ka tajā dokumentēts, ka prof.

⁷ Tā apmēram to saprotu. Drusku līdzīgi fabulai par kailā
imperatora jaunajām drānām.

⁸ Olgerts Eglītis. *Nonviolent Action in the Liberation of
Latvia*. Cambridge, MA, USA: Albert Einstein Institution,
1993. ISSN 1052-1054, ISBN 1-880813-06-8. Bez maksas
e-formātā: <<http://tinyurl.com/aeinstein-Latvia>>.

⁶ Vaclav Havel et al. *The Power of the Powerless: Citizens
against the State in Central-Eastern Europe*. Armonk, NY:
M. E. Sharpe, 1985. Bez maksas e-formātā: <<http://tinyurl.com/Havel-Patocka>>.

Šārpa „rokas grāmata”⁹ – kā efektīgi izveda nevardarbīga cīņa pret apspiedēju režīmu – 1991. gadā bija nonākusi arī Latvijas Tautas frontes rokās. Vadoties no tās, izstrādāts formāls nevardarbīgas aizsardzības plāns – gan par vēlu, lai to būtu varējuši pielietot janvāra barikāžu laikā, un laimīgā kārtā tas vairs nebija izšķiroši straujajos 19.–21. augusta notikumos. Eglītis liecina, ka Šārpa publikācijas nebija Latvijā pazīstamas pirms 1991. gada, tomēr kopš atmodas paša sākuma aktivistu runās un publikācijās plaši figurēja Mohandas Gandija un Mārtina Luterā Kinga Jr. aktīvas nevardarbīgas cīņas idejas (Eglītis, 42). To apliecina arī Tautas frontes priekšsēdis Dainis Ivēns,¹⁰ un tās pamatā Džīna Šārpa pētījumiem un atzinumiem.

Eglīša brošūra interesanta vēl divu iemeslu dēļ – tā vedina arī uz mazu atkāpi Šmidchena darba izvērtēšanā: no vienas puses – Eglīša raksts ir viens no vissaprotamākajiem un pārskatāmākajiem Latvijas neatkarības atgūšanas procesa izklāstiem, kādu gadījies lasīt, bet – no otras puses – uzkrīt, ka tajā tikai pavisam minimāli pieminēta *dziedāšana*! Šī it kā *nozīmīgākā* notikumu komponente palikusi gandrīz *neievērota* – vai aiz selektīva akuluma, vai tāpēc, ka aprakstītājam tā varbūt likusies pati par sevi saprotama? Jeb – vai Šmidchens un Ivēns ar frāžainajiem „dziesmas spēka” un „gara spēka”¹¹ lozungiem nešauj drusku par augstu? Vai mirguļojošajā miglā reizēm nesajūk, kur rati, kur zirgs – kur Gorbačova nopelns? Vai ir pamatoti teikt, ka 1987. gadā dziesmu apgarotie baltieši „sagrāba” („seized”) sev runas un pulcēšanās brīvību? (312)

Kopumā, pārfrāzējot autoru pašu – LIELISKS DARBS, TOMĒR. Pamatīgi nostrādāts. Daudzpusīgi informatīvs. Iejūtīgi patriotisks. □

Dr. med. Juris Šlesers ir JG redakcijas loceklis un daudzu rakstu autors. Dzīvo ASV, Bostonas pievārtē.

⁹ Gene Sharp. *Civilian-Based Defense*. Princeton: Princeton Univ. Press, 1990. Jaunāka versija: *How Nonviolent Struggle Works*. Boston: Albert Einstein Institution, 2013. Bez maksas e-formātā: <<http://www.aeinstein.org/books/how-nonviolent-struggle-works/>>.

¹⁰ Dainis Ivēns. *Gadījuma karakalps*. Rīga: Vieda, 1995. (9. lpp.)

¹¹ Dainis Ivēns un Ilmārs Znotiņš. *Garaspēka zemes atgūšana*, Rīga: Tautas frontes muzejs, 2013. Skat. arī manu rakstu „LTF/ No kurienes spēks?”, JG276:34-7.

Rolfs Ekmanis

DISHARMONIJAS HARMONIZĒTĀJS MĀRIS ČAKLAIS – II

Sākums JG276:10-13

DEKADENTISKS FORMĀLISTS. Čaklais vēl bija students, kad 60. gadu sākumā sāka strādāt *Jaunajā Inženierī* un *Padomju Jaunatnē*. Viņš piedalījās arī daudzsējumu *Latviešu dzejas antoloģijas* (1970-1979) kārtošānā. Kad Čaklais iesniedza antoloģijai dažas lappuses ar Zinaīdas Lazdas un Veronikas Strēlertes dzejoļu izlasēm kopā ar īsiem ievadvārdiem, viņš saņēma administratīvu pārmētumu par mēģinājumu ievietot trimdas „nepersonas”. (..)

1960-1963. Čaklā pirmais dzejolis „Marts” publicēts Rakstnieku savienības nedēļas laikrakstā *Literatūra un Māksla* (1960.26.III). (..) Sekoja citi dzejoļi periodiskos izdevumos. (..)

Viņa jau sākotnēji daudzkrāsainā poētiskās pasaule, vienmēr kustībā un pārmaiņās, ir dziļi personiska, pamatā tās tonis ir apvaldīts un apcerīgs. Viņš dod priekšroku čukstus teiktam vārdam, un viņa balss gandrīz nekad nav skaļa. Viņš vairās no tiešiem aktuālo sociālo un politisko jautājumu komentāriem. Neskatoties uz to, viņa sākotnējais poētiskais devums bieži tika nopelts kā neatbilstošs padomju kārtībai. Apolitisku dzeju uzskatīja par politisku vienkārši tāpēc, ka tā nebija prosovjetiska.

60. gadu sākumā Latvijā valda saspringta politiskā situācija. 1962. gadā vairākus latviešus notiesāja un nosūtīja uz lēģeriem par dažādu veidu „pretpadomju darbību”. Starp tiem bija jaunais dzejnieks Knuts Skujenieks, Maskavas Gorkija Literatūras institūta absolvents, un Viktors Kalniņš, kurš nesen kā bija ieguvis zinātņu kandidāta grādu vēsturē Maskavas universitātē. Māris Čaklais atceras, ka kļūdušas baumas, ka arī citi jaunie literā-

Raksta pirmpublicējums *Journal of Baltic Studies* (skat. JG276:10). Šeit iespiestā, redakcionāli precizētā teksta pamatā ir saīsināts un Beatrisas Reidzānes no angļu valodas latviskots variants, kas iespiests rakstu krājumā *Ceļojums dzejnieku pasaulē: Māris Čaklais, Egils Plaudis* (Sastād. Ieva E. Kalniņa un Anda Kubuliņa. Rīgā: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013).

ti, ieskaitot viņu pašu, varētu sekot notiesātu pēdās.

1963. gadā Čaklā dzeju kompartijas vadība publiski apsūdz par *apkaunojošu, kļūdainu, formālistisku, dekadentisku, nevajadzīgu, pilnu ar padomju cilvēkam nepieņemamu noskaņojumu* u.c. No tā brīža viņa oficiālais statuss secīgi krita un cēlās līdz pat Mihaila Gorbačova *perestroikai* 80. gados. (..) Ignats Muižnieks, staļinistu vecās gvardes pārstāvis, *Literatūrā un Mākslā* publicē ievadrakstu „Augstu turēt partejiskuma karogu!” (Čaklais 2000, 52), kurā uzbrūk Mārim Čaklajam un citiem, kas publicējuši it kā ideoloģiski kļūdainus darbus: *Ko gan komunisma celtniekam var dot, piemēram, V. Belševicas dzejoļu cikls „Sīržu seiņi” (Karogs, 1963, Nr. 1), kurā gandrīz nav nekādas sasaukšanās ar šīsdiēnas dzīvi, bet dominē dzejas tēlu miglainība, estētisms, subjektīvi, no mūsu sabiedriskās dzīves atrauti pārdzīvojumi, kas vairākos dzejoļos ieslīgst pat gluži dekadentiskā gultnē. // Formālistisks un atsevišķos dzejoļos pat dekadentisks ir arī M. Čaklā cikls „No studentu piezīmēm” (Karogs, 1963, Nr. 2). Dzejnieka slimīgi pārsmalcinātie dzejas tēli, dekadentiski kaķi, individuālistiska pašsajūtu slavināšana ir šī cikla gandrīz vai vienīgais saturs, kam nav nekā kopēja ar padomju cilvēka darbu, sabiedrisko uzdevumu un skaito garīgo pasauli. Padomju cilvēkam nepieņemams arī M. Čaklā dzejolis „Seši metri ceļā” (Zvaigzne, 1962, Nr. 24). Abi dzejnieki ir apdāvināti liriski, bet diemžēl pieminētajos darbos aizmirsuši pašu galveno padomju dzejnieka idejisko vadlīniju, bez kā nav un nevar būt īstas sociālistiskā reālisma mākslas. Viņi aizmirsuši partejiskumu, tuvību savas tautas lielajiem uzdevumiem. Tajā pašā gadā LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss raksturo Māri Čaklo kā jaunu cilvēku, kurš uzdodas par dzejnieku un uzrakstījis kaitīgus, riebiņi smirdošus dzejoļus.* Nav brīnums, ka viņa pirmās dzejoļu grāmatas *Gribu pamosies dzīvs* manuskriptu izdevniecība „Liesma” atdeva autoram atpakaļ ar piezīmi, ka tikai viens dzejolis ir pieņemams, varbūt vēl daži – pēc pamatīgas rediģēšanas (Čaklais 2000, 42). (..)

1964. GADĀ divdesmit četrus gadu vecumā, pirms pirmās dzejoļu grāmatas publicēšanas, Māris Čaklais kļuva par LPSR Rakstnieku savienības jaunāko biedru, tajā pat gadā pa-

beidza LVU žurnālistikas specialitātē (..) un sāka strādāt *Literatūrā un Mākslā*, kur darbojās līdz 1966. gadam, kad pārgāja uz izdevniecību „Liesma”, kur dažus gadus vēlāk tiek nosodīts ar atlaišanu par novirzi no oficiālajiem priekšrakstiem. Seko atgriešanās *Literatūrā un Mākslā*, kur strādā par dažādu pakāpju līdzstrādnieku un redaktoru, ieskaitot galveno, līdz pat PSRS sabrukumam 1991. gada rudenī.

1968. – „Prāgas pavasara” gads, raisīja lielas cerības uz pārmaiņām Latvijas literārajā dzīvē. Jaunie intelektuāļi centās reformēt sistēmu, (..) nereti citējot un atsaucoties uz Ļeņina runu un rakstu tekstiem. Kaut arī rudenī „Prāgas pavasaris” un Aleksandra Dubčeka „sociālisms ar cilvēcisku seju” jau bija samalti zem Varšavas pakta spēku tankiem, Latvijas radošās inteliģences decembra sanāksmē daži uzdrīkstējās atklāti acināt pārtraukt literatūras uzraudzīšanu. Protams, mēģinājums bija veltīgs un beidzās ar to, ka vaļsirdīgākos pārmaiņu rosinātājus aplūsināja. Čehoslovākijas notikumi padomju kultūras ideologus rosināja nekavējoties „pievilkt skrūves”. Tā viens no galvenajiem Latvijas kultūras uzraudzītājiem, tolaik LKP CK sekretārs Jurijs Rubenis *Literatūrā un Mākslā* (1968.14.XII) uzsvēra, ka *kultūras darbiniekiem* daudz spēcīgāk jāpauž *padomju mākslas partejiskums*, kas esot visefektīgākais ierocis cīņā pret dažādām buržuāziskās ideoloģijas izpausmēm, pret mēģinājumiem no iekšienes demoralizēt padomju sabiedrību un lauzt tās monolīto vienotību. Atsedzis šīs tendences, kas *uztrauc* prozas un dzejas *lasītājus* *Padomju Latvijā*, Rubenis īpaši izceļ septiņus autorus, kuri pietiekoši spēcīgi nepauž partejiskumu savos darbos. Māris Čaklais ir viens no viņiem. (..)

CITTAUTU DZEJAS LATVISKOJUMI. Strādājot izdevniecības „Liesma” Tulkotās literatūras nodaļā, Čaklais iedibināja sēriju „PSRS tautu dzeja” – atsevišķu „padomju” dzejnieku izlases neliela formāta grāmatiņās, viņu vidū Fikrets Hodža (Azerbaidžāna), Ramiss Riskulovs (Kirgīzija), Pauls Ēriks Rummo (Igaunija), Vitālijs Korotičs un Ivans Dračs (Ukraina), Paruiris Sevaks (Armēnija), Andrejs Vozņesenskis, Roberts Roždestvenskis un Jevgeņijs Jevtušenko (Krievija). Čaklais pats pārtulko Sevaku un Draču. Viņa Drača atdzejojumi vēlāk iekļauti divās ukraiņu dzejas

izlasēs *Vētrā iesākta dziesma* (1963) un *Iet bērni pa Kijevu* (1984). (..)

Čaklais pats nepārstāj atdzejot garu virkni autoru, starp tiem – Raineru Mariju Rilki, Bertoldu Brehtu, Johannesu Bobrovski, Hansu Magnusu Encensbergeru un Valteru Noimanu no Vācijas, Johenu Kelteru no Šveices, Gijomu Apolinēru, Blēzu Sandrāru, Tristanu Caru un Polu Eliāru no Francijas, Marcēliju Martinaiti no Lietuvas, Miklošu Radnoti no Ungārijas, Laco Novomeski no Slovākijas, Nikolu Furnadžijevu un Stefanu Canevu no Bulgārijas, Viktoru Teleuki, Grigori Vieru un Arhipu Čibotaru no Moldovas, Vitāliju Korotiču, Zaharu Gončaruku un Romanu Lubkivski no Ukrainas, Velimiru Hļebņikovu, Inokentiju Aņņenski, Bellu Ahmaduļinu, Sergeju Kirsanovu, Viktoru Sosnoru, Dāvidu Samoilovu, Kseniju Ņekrasovu un Junnu Moricu no Krievijas, Gevorgu Eminu, Paruiru Sevaku, Gegamu Sarjanu, Maro Makarjanu, Razmiku Davojanu un Arevšatu Avakjanu no Armēnijas, Nazimu Hikmetu no Turcijas.

Kaut panākt pilnīgu identitāti starp oriģinālu un tulkojumu ir gandrīz neiespējami, daļa no Čaklā interpretācijām ir līdzvērtīgas oriģinālam. Viņš labi apzinājās, ka tulkotājam nepieciešams totāli iedziļināties atdzejotāma autora paustajā garīgo vērtību kopumā, viņa „ārzemnieciskumā”. Lielisks piemērs ir Māra Čaklā atdzejotā un sastādītā Rainera Marijas Rilkes bilingvālā dzejdarbu izlase *Lirika* (2000).

Māri Čaklo dziļi ietekmēja rakstnieki, īpaši dzejnieki, kuri rakstīja neatkarīgās Latvijas laikā, jo viņi tik ļoti atšķīrušies no „padomju” dzejniekiem. Viņam tuvi ir arī krievu 20. gs. sākuma avangarda rakstnieki – Anna Ahmatova, Osips Mandelštams, Nikolajs Gumilovs un jo īpaši Marina Cvetajeva, viena no ietekmīgākajām ap 1890. gadu dzimušās paaudzes balsīm. Kad viņš piedāvājās tulkot Cvetajevas prozas darbu *Мой Пушкин* (*Mans Puškins*, 1937), kur kvaziautobiogrāfiskā tēlojumā atspoguļota Puškina dzimta un viņa kļūšana par dzejnieku, ierosinājums tiek noraidīts. Oficiālo uzraugu acīs Cvetajevas darbs ir *nelietderīgs* (Čaklais 2000, 237). Čaklais dziļi respektēja amerikāni Ernestu Hemingveju, galvenokārt tā spēka dēļ, kas strāvo no viņa sacerējumiem, kā arī oficiāli Padomju Savienībā ne visai atzīto franču

rakstnieku Albēru Kamī, kura esejas un romāns *Svešinieks* Rīgā gājušas no rokas rokā.

NEDIENAS AR IGAUNI UN FRANČŪŽIEM. 60. gadu beigās Čaklais iesniedza izdošanai igauņa Matsa Trāta dzejoļu izlasi. Saskaņā ar padomju likumiem un noteikumiem literārus darbus bija atļauts tulkot latviski (arī citu PSRS iekļauto nekrievu tautu valodās) tikai tad, ja tie bija jau vispirms parādījušies drukā krieviski. Trāta latviskotais krājums jau bija iespēšanās, kad cenzori pamanīja, ka seši no dzejoļiem nekad nav pārtulkoti un iespiesti krievu valodā, tikai publicēti igauņu periodikā. Izdevumu iznīcināja – samala papīfabrikā, pie kam krājuma sastādītājs Čaklais saņēma stingru rājienu (Čaklais 2000, 97-100).

Arī izcilajā franču dzejas antoloģijā *Es tevi turpinu* (1970) literārie uzraugi atrada vairākus iepriekš krieviski netulkotus dzejoļus, dažus no tiem paša Čaklā latviskotus. Antoloģijas sakārtotāja un arī galvenā tulkotāja ir Maija Silmale (1924-1973), franču literatūras speciāliste un atdzejotāja, nepilnus 20 gadus agrāk notiesāta uz vairākiem gadiem (1951–1956) lēģerī kā „franču grupas” vadītāja (..). Antoloģiju, ko nodrukāja 16 000 eksemplāru un gandrīz momentāni pārdeva, augstu novērtēja franči: *Priekšvārds* [Maijas Silmales], *kā arī ļoti plašais dzejoļu klāsts, kurā dzejoļi izmeklēti pēc to poētiskās vērtības un nedodot priekšroku nevienam īpašam dzejas virzienam, liecina par kompetenci un labu gaumi* (*Le Monde*, 1971.26.III). Franču kritiķis vēl papildus izteica apbrīnu avangardiskajām Kurta Fridrihsona ilustrācijām, kurš tāpat kā Silmale, bija lēģeru veterāns sava frankofilisma dēļ. Maija Silmale mira ar vēzi dažus gadus pēc antoloģijas publicēšanas (Čaklais 2000, 112-121). Māris Čaklais zaudēja darbu izdevniecībā „Liesma” un piedevām saņēma paziņojumu, ka viņa paša divu dzejas grāmatu iesniegtie manuskripti nav izgājuši cauri cenzūrai, *Glavlitam*. (..)

NĀC CETURTDIEN! Nesankcionētas sanāksmes bija aizliegtas, tomēr 60. gadu beigās un 70. gadu sākumā bija vairākas nelielas intelektuāļu grupas, kas riskēja tikt bez oficiālas atļaujas. Viena no šādām pusnelegālām rakstnieku, mākslinieku un aktieru grupām bija *Nāc ceturtdien!* Sanāksmēs lasīja dzejoļus un lugu fragmentus, bija mūzika un dejas līdz pat rītam, iedzeršana un klejo-

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Skat. sākumu JG273-JG276

NAKTS UN CIEMA RAGANU priekšstati reizēm ir pastāvējuši līdzās un ar vārdu *raganas* apzīmētas abām priekšstatu sistēmām raksturīgās būtnes. Tas parasti saistīts ar spēcīgu vietu folkloras tradīciju, jo nakts raganām tipiskie priekšstati inovācijas teritorijā gandrīz vienmēr atspoguļoti vietu teikās. Šo vietu nosaukumā parasti iekļauts vārds *ragana*, savukārt ar šīm vietām saistītā mutvārdu tradīcija grūti pakļāvās iekļaušanai ciema raganu priekšstatu sistēmā un tādējādi vai nu izzuda pavisam, vai saglabājās kā nakts raganu tradīcijas relikts dominējošajā ciema raganu priekšstatu sistēmā. Šādi skaidrojama arī līdz mūsdienām saglabātās nakts raganu tradīcijas popularitāte relikta teritorijā Viļakas apkārtnē, jo teiku pārmantošanu acīmredzami stimulē no Viļakas–Baltinavas lielceļa labi saskatāmais un izteiksmīgais Raču *Roganu kolns*.

Atsevišķi folkloras pieraksti liecina, ka tradīcijas nesēji abu priekšstatu sistēmu līdzāspastāvēšanas gadījumā ir nošķīruši dažādās raganas. Piemērs no Kocēnu pagasta: *Raganas esot jaunas kā meitenes, maza auguma, melnos brunčos, dzeltānās jakās un dzelteniem, līdz papēžiem gariem matiem. Tās, kas velējoties, neesot tās riebīgās, jaunās raganu vecenes, kuras pa naktīm iet raganot, govīs izslaukt vai gavēnī aitām vaigus apcirpt* (LFK 23, 14192). Šajā aprakstā pretstatītas divu veidu raganas. Vienas izskatās pēc jaunām

šana pa iemīļotās Rīgas ielām. Vienā no šiem saietiem Čaklais iepazinās un pēcāk apprecējās ar tolaik Drāmas teātra (Latvijas Nacionālā teātra) aktrisi Valdu Freimūti, kura gāja bojā automašīnas katastrofā (1973).

Turpinājums sekos

Tulk. Beatrise Reidzāne

AVOTS

Čaklais, Māris. (2000) *Laiks iegravē sejas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

meitenēm ar gariem matiem, tās dzīvo Zilā kalnā, posta zirņu sējumus un velējas. Šāds raksturojums tradīcijas relikta teritorijā atbilst nakts raganām. Otrās ir jaunas, riebīgas vecenes, kas zog govīm pienu un cērp aitas. Šādas īpašības savukārt raksturīgas ciema raganām. Līdzīga situācija konstatēta arī, piemēram, slovēņu priekšstatos par raganām (Mencej 2003).

Ziemeļaustrumu Latvijas raganu tradīcijas kodolu veido divi apgabali – Valmieras rajons, izņemot Igaunijas pierobežas pagastus, un Alūksnes rajona centrālā un ziemeļu daļa. (..) Viena no nakts raganām tipiskajām nodarbēm Alūksnes rajonā ir piena zagšana. Par to, ka šī nav vēlākos laikos no ciema raganu priekšstatiem aizgūta nakts raganu darbība, liecina fakts, ka tā atspoguļota patstāvīgos, raganu tradīcijai raksturīgos teiku tipos. Saplūstot nakts un ciema raganu priekšstatu sistēmām, vērojami arī tādi gadījumi, kad jaunie gari tika nevis humanizēti, bet gan, iekļaujoties kristīgās dēmonoloģijas paradigmā, padarīti par cilvēku kalpiem. Šķiet, ka tieši šāds process ir norisinājies arī Alūksnes rajonā, kur 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā fiksēts priekšstats par raganām ar mājas gariem, pūķiem raksturīgajām pazīmēm. Šī priekšstata izplatības areāls sakrīt ar relikta teritorijas apgabalu Alūksnes rajonā. (..) Tā saucamie „raganu turētāji”, kuriem raganas pienesušas pienu, saskaņā ar tautas priekšstatiem ir noslēguši līgumu ar Velnu, kas liecina par to, ka arī šajā apgabalā raganu tradīcija kristīgās dēmonoloģijas ietekmē būtībā daļēji tika pārveidota, pielāgojot daļu tradīcijas baznīcas doktrīnām. Tā kā pašas raganas šajā gadījumā netika humanizētas un kā cilvēkiem kalpojoši gari saglabāja daudzas nakts raganām raksturīgas iezīmes, tas paralēli ļāva saglabāties arī nepārveidotiem priekšstatiem par „neatkarīgajām”, cilvēkiem nekalpojošām nakts raganām. (..)

Raganu tradīcijas relikta teritorijas izveidošanās Valmieras rajonā saistīta ar citādiem iemesliem. Nelielā Ziemeļvidzemes teritorijā (Valmieras rajona vidusdaļā un tai piegulošajos Valkas rajona pagastos) ciema raganu institūcijā tika iekļautas un līdz ar to arī humanizētas nevis raganas, bet spīšanas. Humanizējot spīšanas, raganu tradīcija šajā teritorijā netika pakļauta inovācijai, tādējādi ļaujot saglabāties senākajiem nakts raganu priekšstatiem. Vēlāk to ietekmēja vienīgi no

apkārtējām teritorijām iepļūstošie humanizētās raganas priekšstati. Tomēr vēl 20. gs. pirmajā pusē raganu un spīganu tradīcijas šeit tika diezgan konsekventi šķirtas. Lai to pamatotu, tika izanalizēts 26 433 vienības plašais Rencēnu pamatskolas skolēnu folkloras vākums – Latviešu folkloras krātuves manuskripts (nr. 116), kas tapis laikā no 1926. līdz 1939. gadam. Manuskriptā apzinātas 104 folkloras vienības (75 teikas un 29 ticējumi), kurās minētas raganas un spīgas. (..) Gandrīz 70% tekstu raganas ir gari. Šajos tekstos norādīts, ka raganas ir *Jauni gari*, kas velē mirušo dvēseles, bet nomaldījušos cilvēku vadā ragana – *neredzams gars* u.tml. Šo raganu aktivitātes periods ir „*spoku stunda*”. Tad raganas *rādās*, bet pamanītas pēkšņi pazūd. Raganu dzīves un darbības vietu nosaukumos nereti iekļauts vārds *ragana*, kas liecina, ka šo vietu saikne ar nakts raganām ir bijusi ilgstoša. Rencēnu pagastā ir divi populāri *Raganu kalni* – pie Rencēnmuīžas un Baložu muīžas. Retāk minēts *Raganu sils* pie Dēļām un *Raganu šķūnis* pie Šķudām. Kopumā Rencēnu pagasta vietvārdos un teikās minētas 12 ar raganām saistītas vietas. Šajās vietās raganas gan dzīvo, gan visbiežāk velējas un maldina tur nokļuvušos cilvēkus.

Ciema raganas Rencēnos sauktas par spīganām. Par to, ka šis vārds attiecināts uz sievietēm, liecina tādi teikās iekļauti apgalvojumi, ka spīgana ir *kāda saimniece* vai *stārasta sieva*, vai *vecā Aņģītene*, vai *Rencēnu muīžas Krodziņa māte ar meitu* u.tml. Ar šādu nozīmi vārds *spīgana* lietots gandrīz 88% no folkloras tekstiem, kuros tā minēta. Ciema raganu priekšstatiem raksturīgā terminoloģija izplatīta arī spīganu tradīcijas areālā, vienīgi vārds *ragana* vārdkopās aizvietots ar vārdu *spīgana*. Tā, piemēram, to, ko citur sauc par *raganu vēmekļiem*, Rencēnu pagastā dēvē par *spīganu mēsliem* vai *spīganu sūdiem*, verbu *raganot* un vārdkopu *iet raganās* aizvieto *spīganot* vai *iet spīganās*, vai *skriet spīganās*, vai *jāt spīganās*, vai arī *braukt spīganās*, savukārt *raganu siešana* Rencēnos ir *spīganu siešana* vai *spīganu ciet likšana*. Līdzīgi kā raganas, arī spīgasas zog svešām govīm pienu. Lai to paveiktu, tās vai nu pārvēršas par kādu dzīvnieku, piemēram, par zaķi, vai arī noguļas zemē un izlaiž garu, kas dodas spīganot. Arī spīganu tradīcijā gars reizēm pamet ķermenī pa muti dundura izskatā. Līdzīgi kā raganas, arī spīgasas, dodo-

ties spīganot, uzvelk baltu kreklu un atraisa valā matus. Atšķirībā no raganām spīgasas daudz biežāk redzamas astes zvaigznes veidolā, kas acīmredzot ir bijusi raksturīga spīganu pazīme pirms to humanizēšanas un iekļaušanas ciema raganu priekšstatos. (..)

LFK manuskriptā konstatēti pieci teicēji, kas stāstījuši gan par raganām, gan spīganām. Piemēram, no 63 gadus vecās Annas Zvirbules 1931. gadā pierakstīta viena teika par raganām un četras teikas un viens ticējums par spīganām. Teicējas repertuārā ir bijusi Ziemeļvidzemē populārā raganu teika „Viens dūriens, divi caurumi”, kurā stāstīts par kādu sievieti, kas pusdienlaikā iztraucējusi raganu velēšanas, tāpēc ragana to sākusī smacēt, spiežot mutē krūti. Ragana pēkšņi pazudusi tikai tad, kad sieviete tai dūrusi ar dzirklē. Savukārt spīganu teikās atainotas sievietes – kāda spīgana, kas *zili melna kā pati nāve* kaimiņienei prasījusi dzert, izlūgusies sviesta skalojamo ūdeni, turpat ticējums – ja spīganām nedodot dzert, tad tās nevarot dzīvot (LFK 116, 7373-7374). Kādā citā teikā stāstīts par spīganu, kurai pēc buramvārdu noskaitīšanas pa pirts durvīm nākuši *visādi kustoņi un dzīvnieki* un pievēmuši pilnu podu ar pienu. Vēl kādā teikā stāstīts par Limbeni, kas ar buramvārdiem sasējusi gaisā lidojošo spīganu – kaimiņu veco Aņģīteni, kas kļuvusi zili melna un lūgusi, lai to atlaižot. Annas Zvirbules repertuārā bijusi arī teika par kādu sievu, kuras ķermenis gulējis gultā, kamēr gars *spīgasas veidā līdinājies*. Līdzīgi arī pārējos četros gadījumos par spīganām teicēji stāstījuši teikas, kurās tās raksturotas kā ciema raganas, bet raganas – kā mitoloģiskas būtnes (..).

Ar raganu vietām saistītās teikas salīdzinoši īsā laikā ir apguvuši un aktīvajā folkloras repertuārā iekļāvuši vairāki Rencēnu pamatskolas skolēnu aptaujātie teicēji, kas uz Rencēnu pagastu bija pārcēlušies no citiem pagastiem. Tā, piemēram, no blakus esošā Burtnieku pagasta uz Rencēnu pagastu pārnākusi dzīvot Emma Lapiņa (1933. gadā 58 gadus veca) un pirms pieciem gadiem Kristīne Ozoliņa (1939. gadā 65 g.v.), savukārt pirms 20 gadiem no Valkas rajona Vijciema uz Rencēniem pārcēlusies E. Eglīte (1931. gadā 50 g.v.). Visu šo teicēju repertuārā bija teikas par raganām, pie tam visos gadījumos tās saistītas ar Baložu muīžas *Raganu kalnu*. Tātad ar konkrētajām raganu vietām saistītā

folklorā bija aktuāla tuvāko māju iedzīvotājiem, kādas ir arī Lielsekupi un Pīleņģi, uz kurām pārcēlušās kādreizējās Burtnieku pagasta iedzīvotājas. Lauka pētījuma dati liecina, ka teikas par raganu vietām lielākoties aktualizētas un pārstāstītas, atrodoties šo vietu tiešā tuvumā (Laime 2009b: 101). Minētie piemēri rāda, ka 20. gs. 20.–30. gados ar raganām saistītais vietu folkloras slānis Rencēnu pagastā vēl bija dzīvs un tika pārmanots, savukārt mūsdienās šī tradīcija ir pārtrūkusī (..).

Kaut arī Rencēnu pagasta folkloras materiāls raksturo tikai 20. gs. pirmās puses situāciju, raksturo vēstures avotu liecības ļauj apgalvot, ka aplūkotie priekšstati šādā formā ir pastāvējuši vismaz kopš 17. gs. Lai gan vārds *spīgana* nav atrodams 17.–18. gs. vārdnīcās, kāda Rūjienas raganu prāva liecina par to, ka spīganas šajā apvidū¹ 17. gs. jau bija iekļautas ciema raganu priekšstatos. 1631. gada 22. jūlijā tika tiesāta 14 gadus vecā kalpone Katrīna. Viņa tiesā apstiprināja, ka esot redzējusi Klegera sievu – spīganu – kā ugunīgu pūķi lidojam. Apsūdzētā spīganu ar buramvārdiem sasaistījusi līdz nākamā gada Mārtiņiem un nogāzusi zemē. Vārdus tā iemācījusi no kādas ļaužu ārstētājas, kas pārcēlusies uz Kurzemi.

Par to, ka Katrīnas sasieta lidojošā būtne ir bijusi tieši spīgana, liecina protokolā latviešu valodā iekļautie spīganas sasiēšanas vārdi: *Spidan Scacke Jures Sackan, Naggal / Spidan gresse apkardt, Spide pie scocse*, ko Jānis Zemzaris interpretē šādi: *Spīdan (spīgan) kaķi, jūras zaķi, negul / Spīdan griezies apkārt, spīdi pie koka!* Minēti arī spīganu atlaišanas vārdi, kas grūtāk saprotami: *Sinite, per to Sede Selse ne gode speck adschwer wises leide wallen!* (Straubergs 1939a: 65-66). Šķiet, ka šis ir agrākais vēstures avots, kurā pieminētas spīganas. Nosaukums *spīdana* (nevis *spīgana*) nemaina vārda būtību, jo arī tas atvasināts no verba, kas apzīmē spīdēšanu, spīguļošanu. Šī prāva pierāda, ka spīganas 17. gs. pirmajā pusē Rūjienā un acimredzot arī Rencēnos jau bija humanizētas, pie tam spīganu sasiēšanai un atlaišanai ir bijuši īpaši vārdi, kas, iespējams, arī mantoti no senākās spīganu tradīcijas.

¹ Rūjiena atrodas 19 km no Rencēniem un arī ietilpst spīganu tradīcijas areālā.

No otras puses, kaut gan ar raganām saistītās teikas Rencēnos pierakstītas tikai 20. gs. pirmajā pusē, ar šīm teikām saistītie vietvārdi, kuros iekļauts vārds *ragana*, pierakstīti arī agrāk. Tā, piemēram, Augusta Bīlenšteina onomastikas materiālos (BOM), kas apkopoti 19. gs. beigās un glabājas Misiņa bibliotēkā, Rencēnu pagastā ietilpstošās Līdzēnu muižas teritorijā atzīmēts *Raganas purvs*, Baložu muižas teritorijā – *Raganupe*, bet Rencēnu muižas teritorijā – *Raganupe* un *Ragankalns*. 1844. gadā sastādītajā Luteira muižas (Līdzēnos) māju sarakstā minētas *Lostreiber Raggan* mājas (Pētersone 2006: 117), bet 1841. gadā sagatavotajā Baložu muižas pļavu sarakstā iekļauta *Raggaina pļava* (LLVV, 218. fonds, 1. apraksts, 342. lieta, 73. lp.). Savukārt starp Veides muižai² piederošajām pļavām ap 1690. gadu minēta *Raganu sala* (Pētersone 2006: 121). Tādējādi redzams, ka ar vārdu *ragana* saistītie vietvārdi, kas daļēji sasaucas ar 20. gs. sākumā teikās minētajām raganu vietām, Rencēnu pagastā izsekojami līdz 17. gs., t.i., aptuveni līdz tam laikam, kad Rūjienā par spīganas sasiēšanu tiesāta kalpone Katrīna. Šis fakts ļauj apgalvot ne tikai to, ka uzskati par spīganām un raganām Rencēnu pagastā 17. gs. varēja būt līdzīgi 20. gs. sākumā konstatētajai situācijai, bet arī dokumentāli pierāda raganu tradīcijas pastāvēšanu šajā pagastā vismaz kopš 1690. gada.

Turpinājums sekos

Filoloģijas doktors Sandis Laime strādā LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtā (LFMI).

AVOTI

Laime, Sandis 2009b. Ziemeļaustrumu Latvijas raganu tradīcija mūsdienās: ieskats lauka pētījuma metodoloģijā. *Letonica*. Nr. 19:90-107.

LFK – Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves arhīva materiāli; pirmais skaitlis aiz saīsinājuma norāda manuskripta numuru, otrais – vienības numuru manuskriptā.

LLVV *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. I-VIII sēj. Rīga: Zinātne, 1972–1996. Sk. internetā (02.12.2010.): <http://www.tezaurs.lv/llvv/>

Mencej, Mirjam 2003. Raziskovanje čarovništva na terenu. Čarovništvo kot večplasten verovanski sistem. *Studia mythologica Slavica*. Vol. 6:163-180.

Pētersone, Inta 2006. *Zeme un ļaudis. Rencēnu pagasta vēsture*. Rīga: Drukātava.

Straubergs, Kārlis 1939a *Latviešu buramie vārdi*. I sēj. Maģija un buramo vārdu tematika. Rīga: Latviešu folkloras krātuve.

² Vēlāk t.s. Rencēnu Jaunā muiža, mūsdienās – Rencēnmuiža.

Dace Lambergā

1914

KARŠ UN MĀKSLA

Europa šogad sāk pieminēt valdošo impēriju – Austroungārijas, Vācijas un Krievijas - pirms simts gadiem aizsāktu Lielo karu, un, kaut arī Latvijas teritoriju tā kolīzijas skāra gadu vēlāk, tomēr mūsu tautas liktenis jau bija nolemts. Tāpēc Rīgas - Eiropas kultūras galvaspilsētas gads Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izstāžu zālē „Arsenāls” likumsakarīgi veltīts I Pasaules karam. Nosaukums 1914 – mākslas vēstures klasiķa Imanta Lancmaņa ideja – radās uzreiz, taču izstādes koncepcija un vizuālais veidols veidojās pakāpeniski, daudzkārt pārspriežot, pārdomājot un mainot akcentus. Milzīgā projekta kuratorei, LNMM Latviešu mākslas departamenta vadītājai Gintai Gerhardei-Upeniecei būtībā nācās izcīnīt veselu prāta un fiziskās izturības kauju, jo pirmoreiz ar muzeja paša spēkiem tika organizēta starptautiska izstāde, kurā piedalās 11 valstu 22 muzeji un privātās kolekcijas. Turklāt telpa telpā – koka dēļu tunelis – līdz nepazīšanai ir pārmainījies „Arsenāla” vestibulu un pirmo zāli. Daudziem skatītājiem 39 metrus garā būve ar izgaismotām strēlnieku fotogrāfijām malās liekas vislatvis-

kākā izstādes daļa, par ko jāpateicas ieceres autoram scenogrāfam Bekičam (Rudolf Bekic), Latvijā dzīvojošam austrietim. Ekspozīciju aizsāk vēsturisku mākslas priekšmetu – „invalīdu” – instalācija *Uz impēriju drupām*, ar brūnu kūdru klāta grīda pilna ar mēbelēm, skulptūrām, marmora urnām, ar koka un ģipša skulptūru fragmentiem no Rundāles pils muzeja glabātuvēm. Šīs traumētās lietas, kurām nav cerību tikt restaurētām, ir skarba liecība milzīgajiem zaudējumiem kara laikā līdz pat Brīvības cīņām, kad Latvijas okupētā teritorija tika plosīta, dedzināta un demolēta. Koka tunelis ir nākamais solis, kas piesaka strēlnieku varonības fenomenu, kas sākās ar lepni pie cepures piespraustu puķi, daudziem beidzās Brāļu kapos, bet traģisko notikumu rezultātā tapa neatkarīgā Latvijas valsts un jaunā novatoriskā māksla.

Rietumeiropā 20. gs. sākumā modernisma virzieni spēcīgi sašūpoja impresionisma acurklīgo pasaules tvērumu un iesīkstējušos akadēmiskā reālisma pamatus. Karš tikai pāātrināja to attīstības gaitu, pierādot, ka dziļi rūgšanas procesi un nemieri dod auglīgu augsni mākslinieciskiem sasniegumiem. Jau nājās, pēc I Pasaules kara dibinātajās Centrālās, Austrumu un Ziemeļeiropas valstīs traģisma un cerību sakausējums pastiprināja novatoriskos meklējumus, un mākslas

sadaļa *Aculiecinieki* iecerēta kā vienas desmitgades norišu atainojums, kas aizsākas 1914. gadā. Latviešu glezniecības un tēlniecības mantojums ļauj izcelt trīs pamattēmas *Karš un māksla, Cilvēks karā* un *Modernisma dzimšana*. Līdz ar to radās doma meklēt paralēles ar tā laika jaunajās valstīs Čehoslovākijā, Dienvidslāvijā, Igaunijā, Lietuvā, Polijā, Somijā un Ungārijā radīto.

I Pasaules kara strēlnieki un bēgļi latviešu mākslā ir izteikti nacionāli tēli, kurus modernisma formu valoda joprojām padara aktuālus. Karš un māksla, iznīcība un radošs darbs, kas ir vēl pretrunīgāks, pretdebiskāks, taču mūsu vēsture pierāda pretējo. Patriotiskais uzsaukums *Pulcējaties zem latviešu karogiem!* 1915. gadā guva negaidītu atsaucību, un nekavējoties sāka formēties pirmie Latviešu strēlnieku bataljoni. Mākslā dzima kara tēma, ko episkā vispārīnājumā aizsāka gleznotājs Jāzeps Grosvalds. Tiešais ierakums karš – neskāra visu zemju teritorijas, un tāpēc lietuviešu, igauņu, poļu vai somu mākslā neatradīsim tā atainojumu kā ungāru Medņanska (Lasló Mednyánszki) un Vasari (János Vaszary) drūmajās karavīru dzīves ainās. Lielvalstu armijās darbojās oficiāli kara norišu atainotāji ar uzdevumu reālistiskā tiešamībā propagandēt impērisko patriotismu. Taču Vavpotičs (*Ivan Vavpotič*) alegorisko kompozīciju *Krajinas Jānis* (1918?) ar krustā sistu slovēņu karavīru veltījis piemiņai par Austroungārijas ķeizara armijas dumpi 1917. gadā. Latviešu mākslinieki būdami gan bēgļi, gan strēlnieki atainoja karu kā vispārīnātu tautas likteņa tēlojumu. Izstādes vadmotīvā Grosvalda 1917. gadā gleznotajā leģendāro Ziemassvētku kauju ciklā velti meklēt tradicionālas batāliju ainas; piesātināto satura koncentrāciju mākslinieks panāk ar eksprešīviem krāsu triepieniem.

Sadaļa *Cilvēks karā* ataino gan skarbo atrautību no ierastās ikdienas – bēgļu gaitas, gan atklāj radošos centienus neordinārajā situācijā. 1916. gadā britu mākslas žurnāls *The Studio* informēja par Latviešu mākslas izstādi Maskavā, pieminot, ka Grosvalds, kurš dien latviešu bataljonā, skicēs ar bēgļiem parāda vērā ņemamu talantu. Maskavā redzētie Grosvalda akvareļi spēcīgi iedvesmoja Jēkabu Kazaku, kurš tolaik mācījās Penzas pilsētas mākslas skolā Krievijā un ticēja, ka pēc briesmīgiem pārdzīvojumiem dzīvos

latviešu tauta un mākslā runās nedzirdētā valodā. 1917. gadā Sergeja Ščukina galerijā Maskavā redzētā Pablo Pikaso un it īpaši Andrē Derēna glezniecība Kazaku satricināja *līdz pamatiem*. Tās iespaidā 21 gadu vecais gleznotājs radīja divmetrīgo kompozīciju *Bēgļi*, kurā tautas liktenis izteikts ar sintezējošu vienkāršību, skaidrām un izteiksmīgām formām. Ģederts Eliass, Aleksandrs Drēviņš, Konrāds Ubāns un Teodors Zaļkalns, igauņu Megi (Konrad Mägi), lietuvietis Domšaitis (Pranas Domšaitis), somi Eriksons (Henry Ericsson) un Sallinens (Tyko Sallinen), slovēnis Kraljs (Tone Kralj) katrs no sava skatpunkta emocionāli atklāj vienkāršā cilvēka pārdzīvojumus no Balkāniem līdz Ziemeļeiropai.

Trešā daļa *Modernisma dzimšana* atspoguļo jauno valstu mākslinieku laikmetīgos eksperimentus. Oto Skulme, Jānis Liepiņš, Niklāvs Strunke, Romans Suta un Valdemārs Tone par radošo ideālu izvēlējās franču kubismu. 1921. gadā Uga Skulme ar pārliecību rakstīja: *Pasaules karš un lielā loma, kādu tur spēlējām mēs, mazie pēc skaita, atmodināja ar neredzētu sparū kādreiz noklusušo latviešu tautas pašapziņas vulkānu, un, ja mēs gribam patstāvīgu skolu dibināt, mums jāpievienojas pie tiem veselīgiem pasākumiem, kuru priekšgalā stāv Pikaso, jo Vakareuropā viņa ģēnijs ir vispārātzīts.*¹ Uz loģisku jautājumu, kāpēc modernisma vilnis skāra spēcīgi tieši tēlotāju mākslu, bet nevis latviešu mūziku, dzeju vai literatūru, atbilde meklējama dažādu apstākļu sakritībā, bet būtiskākais, ka mākslā ienāca jauna, ap 1890. gadu dzimusi paaudze, kuru vienoja intuitīva tieksme pēc laikmetīgām izpausmēm un kura pēc ilgās garīgās izolācijas meklēja radošo ieceru piepildījumu. 1920. gadā tā apvienojās Rīgas mākslinieku grupā, kas deklarēja, ka to vairs neapmierina vienkārša reālās dabas attēlošana: *Ne dabu, objektīvo ārējo dabu, mēs gribam tagad dot savos darbos, bet paši savu individuālo dabu, savu garīgo būtību.*²

Izstāde 1914 iepazīstina ar Oto Skulmi, kurš pirmais Rīgā izstādīja kubistisku darbu, ar Valdemāru Toni, kurš apzināti vēlējās izziņāt franču paraugus, ar aktīvo modernisma propagandētāju Romanu Sutu, kurš publicē-

¹ Hugo Skulme. „Nacionālā māksla un glezniecības ceļš”. *Latvijas Vēstnesis*. 1921. 5.III.

² Rīgas mākslinieku grupas izstādes katalogs. Rīga, 1920.

jās pūristu žurnālā *L'Esprit Nouveau*. Niklāvs Strunke tā arī nenokļuva līdz Parīzei; 1923. gadā Berlīnē iepazinās ar futūristu galeristu Vazari (Ruggero Vasari) un kļuva par aizrautīgu Itālijas pielūdzēju, Panadži (Ivo Pannaggi) portretā iemūžinot vienu no retajiem itāliešu konstruktīvistiem. Savukārt kubistiskā kailfigūra *Sieviete* (1921) sniedz negaidītu tikšanos ar mākslas zinātnieku Jāni Siliņu gleznotāja lomā.

Lietuviešu kubista Kairūkšta (Vytautas Kairūkštis) vārds Latvijā ir pazīstams; toties saistošs jaunatklājums ir slovāku Košices grupas līdera Jasuša (Anton Jasusch) futūristiskās kompozīcijas, kā arī horvāta Seisela (Josip Seissel) kubisms. Kubisms daudzpusīgi izpaudās pirmskara Čehijā, ko pārliecinoši atklāj gleznotājs Kubišta (Bohumil Kubišta) un tēlnieks Gutfroids (Otto Gutfreund). Savukārt ungāru kubists Bortniks (Sándor Bortnyik) pēc Padomju Ungārijas krišanas, dzīvojot trimdā Vīnē, pārstāvēja starptautisku atzinību ieguvušo konstruktīvismu. Vistuvākās saiknes Rīgas mākslinieku grupai izveidojās ar igauņiem, ar izstādē pārstāvēto Histu (Friedrich Hist) un Oli (Eduard Ole). 1924. gadā ielūgumā uz 1. kopējo Baltijas kubistu izstādi Igaunijā Eduards Ole rakstīja, ka avīzēs pilnā sparā tiekot reklamēta Rīgas grupa, bet ar somiem sadarbība laikam neiznāksot. Esot gan ieteikts uzrakstīt kaut kādam Ālto. Tāpēc patiesš gandarījums izstādē 1914 skatīt soma Ālto (Ilmari Aalto) darbu *Zvani* (1917), par kuru jūsmoju mākslas muzejā „Ateneum” (Helsinki) tālajā 1993. gadā. Tāpat īpaši vēlējamies atvest no Lodzas muzeja (Polija) poļu avangardistu apvienības *Blok* pārstāvjus, kuri 1924. gadā izstādījās kopā ar Rīgas mākslinieku grupu. Tēlniece Kobro (Katarzyna Kobro), kura līdz 1914. gadam dzīvoja Rīgā, 1924. gadā katoļu baznīcā Rīgā salaulājās ar poļu gleznotāju Sšeminiski (Władysław Strzemiński), ar kuru bija iepazīsies Maskavas hospitālī. Smagi ievainoto karavīru meitene pievērsa mākslas studijām, bet savukārt tautieša Kazimira Maļēviča iespaidā viņš aizrāvās ar bezpriekšmetisko glezniecību. Diemžēl abu mākslinieku agrīnie darbi oriģinālā nav saglabājušies, toties Rīgā abi pārstāvēti ar iespaidīgām konstruktīvo kompozīciju rekonstrukcijām.

Aizrautību ar avangardiskiem eksperimentiem ietekmē dažādi iemesli: gan radošie un personiskie, gan ģeogrāfiskie, ekonomiskie un politiskie. Lai arī māksliniekus atšķir nacionālā un valstiskā piederība, Ķeizariskās Krievijas un Austroungārijas impērijas ietekmes sfēras, iespaidīgais attālums no Somijas līdz Balkāniem, kā arī atrašanās pretējās frontes pusēs, tomēr mākslas valoda, pārvarot un ignorējot zemju robežas, runā visiem radošajiem gariem saprotamā vispārcilvēcisku vērtību valodā. Modernisma pētniekiem labi pazīstama Stīvena Mansbaha grāmata *Modern Art in Eastern Europe: From the Baltic to the Balkans*³. Pagājušā gada nogalē Leipcigas universitāte izdeva šī Merilandes universitātes profesora grāmatu par Latvijas modernismu *Riga's Capital Modernism*⁴, kuras nodaļas *Art and War* un *Consolidation of Modernism in the Visual Arts* lieliski saskaņojas ar izstādi 1914, kārtējo reizi apliecinot tēmas aktualitāti. Ievadā Dr. Stefan Troebst atzīst, ka agrāk rietumu kolēģi esot uzdevuši jautājumu, vai Austrumu un Centrāleiropā māksla vispār pastāv (*Does Eastern/Central European art exist?*), un Mansbaha grāmata devusi izsmelšu atbildi par šī reģiona mākslas nacionālo daudzveidību. Līdzīgs izveidojies izstādes 1914 virsuzdevums – iepazīstināt ar vienojošo un atšķirīgo, un izrādās, ka, kaut arī visām jaunajām pēckara valstīm ir dažāda vēsturiskā atmiņa, tomēr radošie meklējumi pilnvērtīgi iekļaujas Eiropas kopējā plūsmā.

Mākslas zinātniece Dr. Dace Lamberga ir autore vairāk nekā 300 rakstiem (zinātniskos krājumos, kultūras periodikā, LNMM un LMS katalogos), kā arī grāmatām *Klasiskais modernisms. Latvijas glezniecība 20. gadsimta sākumā* (2004 – LR Kultūras ministrijas prēmija, LMS Gada balva, arī laikraksta *Diena* Gada balva), *Jēkabs Kazaks* (2007), *Valdemārs Tone* (2010), *Rūdolfs Pērle* (2014). LR Kultūras ministrijas prēmija par Latvijas mākslas izstādi festivālā *Pārsteidzošā Latvija* Francijā Bordo (2005), atzinība par sadarbības festivāla *Francijas pavasaris* (2007) sagatavošanā. Kuratore ap 50 izstādēm LNMM, kā arī Armēnijā, Čehijā, Dānijā, Francijā, Islandē, Īrijā, Krievijā, Nīderlandē un Zviedrijā, arī izstādei *Latviešu māksla trimdā* (2013) LNMM „Arsenālā”. Skat. zinātnieces rakstu “Ieskats latviešu trimdas mākslā” *JG272:37-60*, bet citu autoru atsauksmes par izstādi *JG274:43-48*.

³ Steven A. Mansbach. *Modern Art in Eastern Europe: From the Baltic to the Balkans, ca. 1890-1939*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

⁴ Steven A. Mansbach. *Riga's Capital Modernism*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2013.

Linda Treija

SIGNE BAUMANE UN VIŅAS STĀSTI

Interesanti stāstīt Signei padevās jau kopš bērnības. Pēc pirmās grāmatas izlasīšanas viņai sagriebējās rakstīt, un 8 gadu vecumā radās novele par vēsturiskiem notikumiem Latvijā. Signes „bībeles” ir Vonegūta (Kurt Vonnegut) „Kaķa šūpulis”, Borhesa (Jorge Luis Borges) un Karla Gustava Junga darbi. Grāmatu lasīšana aizveda Signi līdz filozofijas studijām Maskavā, bet uz lekciju lapu malām tekstu vietā arvien biežāk virknējās mazi ķēmiņi. Viņas stāstītājas talants un aizraušanās ar ķiņķežīņu zīmēšanu apvienojās vienā veselumā – animatorē. Sajūtot, ka ir iespējams neatraujoties strādāt stundām ilgi, ka nekas nespēj novērst uzmanību no iesāktā darba, ka sienas sāk vibrēt no vēlēšanās ātrāk izlikt savu ideju uz papīra, Signe nojauca – animācija ir viņas īstais aicinājums. Viņa zīmēja un krāsoja „multenes” studijā „Dauka”, tā iegūstot pieredzi. Tapa vairākas pašas radītas filmiņas – *Ragana un govys* (1991), *Kurpītes* (1993), *Tīģeris un zelts* (1995), kā arī bērnu grāmatu ilustrācijas. Latvijā Signe

pietrūka izaicinājuma, pietrūka kaut kā, ko viņa cerēja atrast Ņujorkā, kur jau pēc gada sāka strādāt pie pazīstamā amerikāņu animatora Plimptona (Bill Plympton). Darbspējas māksliniecei ir milzīgas un katrā nākošajā animācijas filmā – *Nataša* (2001), *Sieviete* (2002), *Zobārsts* (2005), *Veterinārārsts* (2007) un citās, ir jūtama mākslinieciskā izaugsme, briedums. Jāpiezīmē, ka Signe ir darījusi daudz un dažādus darbus, lai varētu nodarboties ar to, kas viņai ir svarīgs – veidot animāciju. Protams, filmas nesēž plauktos, bet iet pasaulē piedaloties festivālos, konkursos, internetā. Ilgāku laiku zīmējusi īsfilmas, kur ļoti lakoniskā veidā var koncentrēt domu, Signe pati sev metusi izaicinājumu, radīt pilnmetrāžas filmu *Akmeņi manās kabatās* (2013).

Signe un sekss. Māksliniecei seksuālās attiecības ir fizioloģisko un psiholoģisko norišu izziņas avots. Signe saka: *Seksam ir vairākas funkcijas – vairošanās, atslābināšanās, atbrīvošanās, komunikācija. Mani interesē visi šie aspekti.*¹ Sekss intriģē visus, turklāt sabiedrības acīs tas vairāk vai mazāk ir tabu. Jau agrākajās Signes filmās ieskanas sievišķais skatījums un izpratne par dzīvi. Poētiski skaidrā filmā *Sieviete* simboliskie tēli saliedējas

Kadri no Signes Baumanes animācijas filmas *Akmeņi manās kabatās* (*Rocks in My Pockets*).
2013

kopainā, kas ir kā plūstoša upe sievietes apziņā. Jau tiešāk par mīlestību, greizsirdību un seksu runā īsfilmiņas *Mīlas stāsts/Love Story* (1998) un *Piecas fabulas par kniebšanos / Five Fucking Fables* (2002). *Teat Beat of sex* jeb *Pupu mizas par seksu* (2009), kā smejojoties to tulko pati Signe, ir divminūšu garu filmiņu sakopojums, kas stāsta par seksu no sievietes skata punkta. Stāstiņi ir humora un ironijas pilni, bet tai pašā laikā patiesi un atklāti. Īsfilmiņā *Puzzle* varone beidzot nogaršo aizliegto augli, bet tā devējs, kurš pēc varones domām ir „vecāks” vīrietis (33! gadi), tiek metaforiski attēlots kā „vecs” āzis. Signes stāstījumos ieskanas „praktiskās latvietes” domu gājiens – kāpēc nav praktisks sieviešu žurnālos popularizētais uzskats, ka ir ļoti seksīgi sievietei ballītē nevalkāt apakšbikšītes (*Juice*), cik nopietnas sekas, kas noved pie precībām ar nemīlamu cilvēku, var būt mātes pamācībai, ka masturbēt ir grēks (*Trouble*) un citi. Katra īsfilma iesākas ar sievieti, kurai krūšu gali samirkšķinās kā acis, kam seko draudīgs, sarkans uzraksts *Explicitly educational*. Signes filmiņas ir tiešas, bet reizē tajās ir daudz metaforu – vīrietības simbols kā burkāns, sieviešu intīmā zona kā O’Kīfas (Georgia O’Keeffe) ziedi vai kafijas krūzīte. Daudz tiek attēloti dzīvnieki, kas Signes filmiņās spēlē lielu lomu. Bieži sastopams tēls ir zaķis ar sirdsveidīgu purniņu, kas var būt mīļākais, neaizsargātais, jaukumiņš, bet var būt arī zaķupastala un nodevējs. Var jau Signes filmas dēvēt par erotiskajām provokācijām, bet jāpiekrīt Ditas Rietuma teiktajam, ka tām *piemīt feministisks pašpietiekamības patoss, tās neservē vizuālo baudu virieša acīm – tātad ar erotiku tām sakars visai nosacīts*².

Signe un depresija. *Akmeņi manās kabatās / Rocks in My Pockets*³ ir gandrīz autobiogrāfiska filma par depresiju caur Signes radu rakstiem un Latvijas vēstures līkločiem. Tā radās, Signei dziļāk pievēršoties depresijas un savas ģimenes izpētei. Tas ir mēģinājums šo problēmu parādīt caur ļoti personīgu, bet reizē jautrāku skatījumu. Filmas stāsts izvijas cauri vecmāmiņas Annas, citu radu un pašas Signes dzīves pieredzei. Kā brīnišķīgs papildinājums ir mākslinieces romantiskās, iztēles bagātās, zīmētās un veidotās ainas – upes bīstamā pievilcība, meža nomierinošais tēls, māja kalna galā, Rīgas jūgendstila celtnu groteskā sejas un citas. Parādās viņas

iemīļotie metaforiskie tēli – govīs ar lielajām, skumjajām acīm, tārpiņi, zivis, runājošie putni un vēl dažas neidentificējamas būtnes. Atšķirībā no agrākajām mākslinieces animācijas filmām, šī ir ieguvusi telpiskumu, dziļumu. Fons tiek fotografēts un filmēts atsevišķi. Priekšmetu, māju, ainavas virsmas apstrāde kļuvusi bagātāka ar *papjē mašē* (*papier mâché*) tehnikas pielietojumu. Šajā vizuāli bagātajā telpā darbojas Signes skaidri iezīmētie tēli.

Kaut kur manā prātā Signes animācijas filmas nosaukums sasauca ar Virdžīnijas Vulfas došanos upē, vispirms saliekot kabatās aplāstītos oļus, tikai šoreiz Signes filmā šie oļi ir, lai izprastu depresiju un iedrošinātu arī citus atklāti runāt un apzināties, ka ar depresiju var sadzīvot. Dzīve ar depresiju ir kā mūžīga cīņa starp ļaunās, bet ļoti pievilcīgās upes laumas vilinājumu un labā meža gariņa mierinājumu. Filmā nav pamācību, nekādu morālu spriedelējumu – tikai pārdomas un izteismīgais, ar spēcīgu latviešu akcentu piesātinātais Signes balss stāstījums angļu valodā. *Akmeņi manās kabatās* ir ieguvusi vienreizēju skanējumu ne tikai ar pašas autores balsi, kas dod filmai īpašu ritmu un noskaņu, bet arī ar komponista Sensini (Kristian Sensini) mūziku.

Signe un... Par Signes dzīvi var sarakstīt romānu un patiesībā jau Signe pati to dara. Viņas domas iedzīvojas animācijas tēlos, teikumi virknējas Signes blogā un balss skan intervijās. Radošajam darbam ir vislielākā loma viņas dzīvē. Lai pabeigtu savu pirmo pilnmetrāžas filmu un varētu to ieskaņot, tika iesākta *Kickstarter* akcija. Sekojot tai, ir pilnīgi skaidrs, ka Signe spēj būt līdz galam nopietna, atbildīga, uzņēmīga un ka viņai ir ko teikt. Mākslinieces padoms jaunajiem animatoriem ir veidot filmu pēc filmas un nemocīties uztaisīt tās perfektu, jo katra nākošā filma ir labāka par iepriekšējo. Signes darbi tam ir pierādījums.

Gleznotāja Linda Treija ir ALMA priekšsēde un JG redakcijas locekle.

¹ Maija Treile. *Intervija ar Signi Baumanī: Mūsu pieredze ir tikai zondēšana*. 2007.3.VII – delfi.lv.

² Dita Rietuma. „Depresijas niša. Intervija ar Signi Baumanī.” *Kultūras Diena* 2012.2.III.

³ <http://www.rocksinmypocketsmovie.com>

Uldis Siliņš

ATSKATĪTIES, PASMAIDĪT

DP CAMP ALT-GARGE
(1945-1946) – VII

NOMETNES ADMINISTRATĪVAIS APARĀTS.

Pirmais latviešu nometnes komandants, gan pavisam īsu laiku, bija žurnālists, džesben-dists, angļu valodas pratējs un pamatīgs iemetējs Bundže. Celles Ojārs, kurš strādāja kopā ar Neimaņu Hari par ziņnešiem nometnes birojā, kārtodami iekšējās informācijas lietas un dežūrēdami vakarā pie telefona, atceras, ka šad tad komandants bijis jāmeklē rokā, bet pilnā viņu neviens no ziņnešiem neatceras redzējis. Viņam esot tikai bijušas grūtības no rītiem „savākties”. Man liekas, ka viņš pasniedza kursus angļu valodu un, iespējams, uz īsu brīdi strādāja arī ģimnāzijā par angļu valodas skolotāju. Vienu dienu viņš vairs nometnē nebija. *Verschwunden!*

Bijušā ģimnaziste Celles Aina atceras, ka Bundže viņiem mācījās dziedāt *There is a tavern in the town* un *You are my sunshine, my only sunshine*. Kaut kad pēc Bundžes par

Vāciešu „folksvāģis” 1945. gadā

komandantu nāca inženieris-tehnologs, bijušais J. Mīlmaņa fabriku direktors Reinholds Rutks. Pirmais administrators bija inženieris A. Spūrmanis, kas gāja visādus viltus ceļus, lai mūsu nometnē varētu uzņemt iespējami daudz karavīru. Labu skaitu „kanaku” (bijušos karavīrus) izdevās dabūt arī ārā no Putlošas gūstekņu nometnes, iepriekš apgādājot viņus ar privātām drēbēm.

No sākuma virtuvi vadīja J. Knostenbergs, vācu laikā pazīstams tirgonis (visus tirgoņus kara laikā sauca par spekulantiem, kas viņi arī bija), kopā ar Juri Soikanu un skolotāju Annu Celli, līdz abi pēdējie tika no virtuves „izēsti”. Kad sākās izceļošana, Knostenbergs emigrēja uz Austrāliju un atvēra Sidnejā pārtikas veikalu *Venta*. (Uz reklāmas bija rakstīts: *Strauji kā Ventas viļņi*. Kāds sakars Ventas viļņiem ar desām – jāuzmin pašiem). Drīz pēc ierašanās nometnē, tēvs mums paziņo, ka esot uzaicināts par saimniecības vadītāju. Savā postenī viņš tika ievēlēts vairākkārtīgi, vienreiz arī par kultūras daļas vadītāju.

Es nezinu, kāpēc tas tā, bet daudzi mūsu bijušie karavīri domāja, ka „kungi” viņus kaut kā apzog un ka viņi tiek izmantoti un apšmaukti. Varbūt, ka citur tas tā notika, bet ne Alt-Gargē. No kurienes šis zaglības sindroms? Man vienmēr ir licies, ja kāds visur

saskata tikai blēzus, tad viņam pašam ir blēdīgas tendences.

Pirmajā nometnes talkā sarunas, kā vienmēr, novirzījās uz ēšanu. Viens kanaks tūlīt deklarēja, ka virtuvē zog taukus un „kungu” iedzīvojas, piemēram, vārot gaļas zupu! Kur tur vajadzīgi tauki? Tā kā mans tēvs tai brīdī arī piederēja pie „kungiem” un man no nozagtajiem taukiem nekas nebija ticis, es metos zagļus aizstāvēt. Man, protams, nebija ne mazākās jēgas, kur tauki palikuši. Prasīju vakarā tēvam – zupas gaļa taču esot iepriekš jāapcep. Man šī informācija nāca par velti. Kungu bija un palika zagļi.

Gleznotājs Juris Soikans vadīja kultūras daļu. Policijas šefs bija Fricis Lakševics, bijušais Kuldīgas policijas ierēdnis un Latvijas Futbola savienības kasieris. Policijā augstākās pozīcijās strādāja G. Pesse un manas skolas biedrenes Intas Gerhardes tēvs. Pēdējais man reiz uzklupa par to, ka es pie virtuves durvīm biju izlicis bez atļaujas plakātu par gaidāmām sporta spēlēm. Nu un tad? Liela muiža! No tā laika mana attieksme pret uzraugu Gerhardu bija vēsa. Policijai nekas liels ko darīt nebija. Atceros, ka policistiem grūti gāja tikai vienreiz. Kaut kāda iemesla dēļ kārtības sargi bija ieradušies barakā aizturēt kādu Latvijas polieti. Viņa atsacījās iet līdz un turpat uz vietas noģērbās plika. Kā *status quo* tika atrisināts, vairs neatceros. Nometnes dziednieki – sporta entuziaste Dr. Lidija Vītola, Dr. A. Kalniņa ar vīru, arī ārstu un, pēc Oksfordas nometnes pievienošanas bērnu ārstu Dr. A. Liepiņa. Sarkanā krusta ambulance ar nedaudz gultas vietām un vairākām pilna laika slimnieku kopējām bija labi nostādīta. Notika arī māsu kursi. Pēc sekmīgi izturētas kvalifikāciju pārbaudes un mutiskiem eksāmeniem kursantēm tika izsniegts diploms un koka sakta ar insigniju, otrā pusē vārds, uzvārds un 13-9-1945, Alt-Garge. Vecmāte Finksa pasniedza lekcijas par bērnu kopšanu pēc dzemdībām.

Pirmā valde bija iecelta, nākamās vēlētas. Lai tiktu kandidātu sarakstā, viņiem bija jāpieņem pie kādas „frakcijas.” Neatkarīgajiem lielas iespējas tikt ievēlētiem nebija. Kandidātu *Curriculum vitae* izlika virtuves ēdamzālē pie sienas. Palicis prātā viens CV: *Šāviens kājā un sekas galvā vēl tagad manāmas*. Varbūt, ka sekas galvā bija pārāk manāmas, jo

viņu neievēlēja. Neskatoties uz sašauto kāju un sekām galvā viņš bija jauks cilvēks. Tika dzīta demagoģija, kandidātu apmelošana. Cieta arī mans tēvs. Nu kā jau demokrātijā. Pirmais *Nometnes Vēstneša* (sienas avīzes) redaktors bija R. Zalāns. Viņam bez sievas Irenes bija liels VEFA radio, ko viņš vienmēr klausījās. Viņš arī bija pirmais, kas nometnei augusta mēnesī paziņoja, ka amerikāņi Japānā nometuši atombumbu. Vēl bija *Nometnes Vēstneša Foto acs* (atbildīgais redaktors V. Buks). Oficiālā angļu-latviešu valodas tulce bija simpatisks sievišķis – Tatjana Muskatē, mana klases biedra Jura māsa. Muskatē drīz pārcēlās uz Eslingenu. Veikls tulkis bija arī baptistu mācītājs A. Ūsis. Kad aicināja pieteikties interesentus tulka darbam, tēvs veltīgi mēģina pierunāt māti. Viņa katrā ziņā būtu labāka par lietuviešu skuķi, kas no angļu valodas zināja tikpat daudz kā cūka no „šāules”, bet mātei visu ir jāpasaka pareizi. Ja viņa to nevar, tad viņa nesaka nekā. Māte neiet. Grūti jau pateikt, cik laba tā valodas prasme angļu valodas pratējiem bija. Skatoties angļiem dāvātos albumus, no kuriem daļa ir atraduši ceļu atpakaļ uz Latviju, viens otrs paskaidrojums zem bildēm ir nesaprotams. Tā pirmajās Alt-Garges Gatavības apliecībās „rokdarbi” tulkoti kā „manual work”. Šis apzīmējums der daudzām fiziskām aktivitātēm, piemēram, grāvju rakšanai, bet ne tamborēšanai. Ļoti interesants bija leišu ielūgums uz viņu Neatkarības dienas svinībām: *The Lithuanians of the DP Camp of Alt-Garge invite you politely to visit them on their National day at the 8 September... 10.30 hrs Festival meeting and artificial part... 18.00 hrs A Lithuanian supper and retreat.*

Nometnē darbojās arī K. Grauzes grāmatu sietuve un spiestuve, kur drukāja notis, grāmatas, sarīkojumu programmas un vēlāk lekciju materiālus Baltijas Universitātei un skolām. Šim darbam tika lietota veca Geštetnera mašīna. Te darbu bija atradis arī Vilnis Neiberģs ar savu kaligrāfisko rokkrastu. Inženieris K. Grauze bija izgudrojis procesu kā nomazgāt lietotas matrices, lai tās varētu atkārtoti lietot. Neiberģs bija īpatnis, bijušais Latvijas studentu meistars šahā, džeza pianists un stipri nekonvencionāls savās izdarībās, kas kaitināja vietējo mietpilsoņu aprindas. Dēdelstorfas nometnē viņš iesūdzēja bijušo Latvijas miertiesnesi Goda tiesā. Bija iz-

nākusi vārdu pārmaiņa, laikam arī kāda maiņa vardarbība no miertiesneša puses. Goda tiesnesis, arī bijušais miertiesnesis, nāca no citas noņemnes un jau sākumā demonstrēja savu neitralitāti, apmetoties pie apsūdzētā, kādreizējā darba biedra, pa nakti. Pati sēde, kas bija publiska, nebija sliktāka par Merbekas teātra izrādi. Vilnis laikam bija teicis savam partam, lai viņš nepalaiž ķepas. Šis brīdinājums tad nu arī bija galvenais tiesneša arguments apsūdzētā labā. Ķepa! Kā var cilvēka roku, šo smalko Dieva doto instrumentu, nosaukt par ķepu! Kaut kas nedzirdēts! Apvainojums! Tas nekas, ka Dieva dotais instruments bija lietots vardarbībai. Cirkus beidzās ar to, ka abus partus uzaicināja izlīgt. Vilnis bija sašutis. Goda tiesnesis aizbrauca. *Finita la comedia!* Drīz sāka darboties arī „garā” J. Alksņa izdevniecība, kas izdeva A. Dziļuma stāstu *Meži deg* un Rūtas Skujiņas atmiņas *Mani bērniņas draugi*. Vēl apgāds izdeva Jāņa Grīna *Kara stāstus*. Par Alksni vēlāk runāja, ka viņš A. Dziļumam palicis honorāru parādā par izdotajiem romāniem.

UNRRA. Pēc kapitulācijas pirmajā laikā bēgļu apgādi uzņēmās sabiedroto armija, vēlāk ar 1946. gada 17. janvāri – UNRRA (*United Relief and Rehabilitation Administration*), organizācija, kuras uzdevums bija repatriēt uz dzimteni sabiedroto kara gūstekņus un civiliedzīvotājus – bēgļus. Tādus kā mēs.

Kad Sabiedrotajiem par lielu pārsteigumu 1,2 milj. atteicās braukt mājās, ANO nodibināja jaunu organizāciju IRO (*International Refugee Organisation*), kas sāka darboties 1946. gada 1. jūlijā un pakāpeniski stājās UNRRAs vietā. Tās uzdevums bija izvietot politiskos bēgļus starptautiskajā darba tirgū un izdalīt pa visiem kontinentiem. Lai ietaupītu naudu, sākās DP (*Displaced persons*) statusa ierobežošana. (Mēs paši sevi saucām par *dīpišiem*, mazāk populārs bija *dievputniņa* nosaukums. Vācieši mūs, protams, dēvēja par *verfluchte Ausländer* – nolādētie ārzemnieki.) Savstarpējās sarunās mēs nebijām *latvieši*, bet *letiņi* – no vācu *Letten*. No DP skaita izslēdza 1939.-1941. g. repatriantus – Baltijas vāciešus un repatriējušos latviešus. Bet tad UNRRA nolēma izslēgt no DP noņemnēm visus *kara noziedzniekus, kolaboratorus, kvislingus un nodevējus*. Tas nozīmēja – mūsu karavīrus. Tādiem radikāliem soļiem tika atbildēts ar radikāliem pretsoļiem. Visi

noņemnē nelegāli uzņemtie karavīri atskaitēs tika uzdoti par bēgļiem-civilistiem. Kaut kad šajā laikā arī mans tēvs iestājās UNRRAs dienestā, un viņu aizsūtīja uz kursiem. Berte lai tika piešķirta. Kādi bija viņa pienākumi, neatceros.

* * *

Bēgļu noņemnes ir saaugušas Rietumvācijā kā sēnes. Vīsa Vācija ir sadalīta 4 zonās: angļu, amerikāņu, franču un krievu. Mēs esam angļu zonā tieši uz robežas. Alt-Gargē mīt ap 900 letiņu. Laika skrejā mums pievieno vairākas mazākas noņemnes, un mūsu skaits pieaug uz 1 500. Tomēr daudziem nepatīk tik tuvu dzīvot „krieviem”, un tā iedzīvotāju skaits svārstas, bet zem tūkstoša turpmāk nenoslīd. Juridiskā ziņā esam pakļauti vācu administrācijai. Goda lietas iztiesā pašu Goda tiesa, viena tiesneša personā. Ja tiek izdarīts kāds krimināls pārkāpums, tad mūs tiesā vācu tiesas un sods jāizcieš vācu cietumos. Vācu policijai bija tiesības ienākt noņemnē tikai angļu militārās policijas pavadībā, izņemot *hot pursuit* – pārkāpējiem „uz papēžiem” gadījumos, kā tas notika Dēdelsdorfas noņemnē gadus vēlāk.

1945. gadā tiek ievēlēta Latviešu Centrālā padome, ko gan okupācijas iestādes neatzīst, bet arī neapkaro. Sevišķi sekmīgi darbojas Izglītības nozare, kas gādā par skolu tīkla izveidošanu un mācību grāmatām. Bet no sākuma mācību grāmatu nav. Visās noņemnēs darbojas arī dažādi pārskološanās kursi. Ārpuskolas izglītības nozare ir arī Alt-Gargē – dārzkopības, piensaimniecības, biškopības, šoferu un saimniecības vadītāju, angļu valodas kursi un referātu cikli, pat deju kursi. Ir arī savs frizieru salons. Kā bija ar dāmām, neatceros, bet vīriešu frizētavā strādāja smilteniete Purcena kundze un vēl kādas jaunavas, pēdējās, cik atceros, ne ar visai labu slavu, lai gan par matu griešanas prasmi neviens nesūdzējās. Arī es iestajos pie inženiera J. Znatnaja šoferuursos, cerībā, ka tikšu tūlīt pie stūres. Kur nu! Vispirms bija jāmacās viss par motoru. Es ātri atmetu kursiem ar roku. 1946. gadā nodibina arī YMCA nodaļu.

* * *

CUKURBIETES. Noņemni ir pārņēmis cukurbiešu sīrupa vārīšanas drudzis. Cukurbietes

var viegli dabūt no vācu *baueriem* (zemniekiem) par amerikāņu cigaretēm. Vārīšanai tiek izmantoti nometnes veļas mazgāšanai domātie katli. Pie veļas mazgāšanas nav domāt ko tikt. Par to mana vārsmā skolas nelegālajā žurnālā *Lūriķis*:

Jau klāt ir cukurbiešu laiks,
Un visiem, kam vien šņaucamorgāns vaļā,
Lien iekšā aromāts it maigs,
Jau klāt ir cukurbiešu laiks,
Pa visiem kaktiem brūvē, slavē, paļā,
Jau klāt ir cukurbiešu laiks!
Ak, dīpīt, cik šī dzīve zaļā!

KRIEVI NĀK. Mums tuvākās ir Lauenburgas un Saules nometne Geštadtē. No krievu zonas mūs šķir Elbes upe, viens no lielajiem Vācijas ūdensceļiem, strauja un pilna krabjiem. 1945. gada jūnijā Elbes labo krastu pārņēma krievi. Dažas dienas pirms noliktā datuma mūsu upes pusē neuzkrītoši parādījās dažas angļu militārās vienības. Uz upes krasta pozīcijas ieņēma pāris tanku, šur tur novietoja pa lielgabalam un ložmetēju ligzdai. Krievi nekādas lielas dzīvības pazīmes neizrādīja, un pēc dažām dienām angļi pazuda. Kādas dienas vēlāk otrā upes pusē bija dzirdami sprādzieni... krievi bija atraduši upes attekās daudz zivju un sākuši zvejot ar rokas granātām. Sprādzieni atkārtojās bieži visu pirmo vasaru.

Kaut arī nekāds konflikts neizraisās, zināms saspīlējums ir. Vienu nakti skaļi norīb kas līdzīgs lielgabalu zalvei. Cilvēki lec no gultām un steidzas ārā. Vai tiešām sācies III Pasaulē karš? Tad nošķīst zibens, nogrand atkal pērkons un sāk gāzt lietus. Kā šlāģerā dzied: *Viss kārtībā, ak, cienījamā kundze, viss kārtībā, viss kārtībā!* Atpakaļ migā! Bija nopietnas apspriedes, ko darīt, ja ziemā krievi pārnāk pāri ledum un mēģina mūs aizvest uz „plašo dzimteni”. Mūsu aizstāvēšanās iespējas bija ļoti ierobežotas – varējām sacelt trauksmi un bēgt mežā. Tas viss. Ziemas nāca un pagāja bez starpgadījumiem. Šad tad ar krieviem iznāca pārmīt pa trīsstāvēgam vārdoņam, bet vairāk sporta pēc. Reizēm dzirdama šaudīšanās, kad kāds nelegāli mēģina šķērsot upi rietumu virzienā un uzrāvās uz patruļas. Vasarā viens otrs pārdrošnieks pārpeldēja uz otru krastu, bet ilgi tur neuzturējās. Ar vienu no vācu *dorfiem* (cie-

miem) krievu zonā tomēr mūsu puīši uzturēja sakarus. Kad notiek kāda ballīte, tiek palaista ziņa – *Los!* Vaņkas nav, gaiss tīrs. Vēlāk tāda viesošānās kļuva pārāk bīstama. Veco Laudanski (tā viņu sauca, lai nesajauktu ar „jauno” Laudanski, kam arī bija Jānis vārdā) ar diviem citiem, zvejojot pa Elbes attekām krievu pusē, reiz saņēma ciet. Zvejojuši tur tīri pabieži, un nu uzreiz šitā... Zvejnieki bija uzdevušies par vāciešiem un krievi, stulbeņi, viņus nogādājuši atpakaļ angļu zonā. Sēžot aiz restēm, dzirdējuši, ka krievi spriež, ko ar šiem darīt: šaut nost vai atdot angļiem. Visi trīs laimīgi nonāca atpakaļ nometnē, bet bez zvejas rīkiem. Tos paturējuši krievi. Nezin, kāpēc? Viņi zvejoja ar rokas granātām. Angļi laivu atguva, bet Laudanskim to vairs nedeva.

Tā paša 1945. gada otrā pusē pie nometnes vārtiem bija ieradies piepelnīties kāds ceļojošs orķestris („blūmīzers” un bungas), panīkuša vīreļa personā, acīmredzot, no krievu zonas, jo rāva vaļā „Internacionāli”. Teikšu tikai tik daudz, ka tā nebija pareizā repertuāra izvēle. Atskaņojums tika saņemts ar lamām un akmeņiem. Gan jau pārskolojās arī viņš, tāpat kā izskatīgais, blondais igauņu skuķis, kas mācēja spēlēt uz akordeona angļu grāvēju *You are my sunshine, my only sunshine*. Viņai neviens ar akmeņiem nemeta.

ATPAKAĻ UZ LATVIJU. Ne visa bēgļu satiksmē devās rietumu virzienā. Satikām kādu leģionāru, kurš gatavojās doties atpakaļ uz Latviju pie sievas. Teica, pārpeldēšot Elbi un iešot uz Latviju kājām. Mēs viņam iedevām privātās drēbes, un es mantoju viņa SS uniformas bikses, kas man bija pašā laikā. Kaut arī karš bija beidzies, vismaz man viens gals bija uniformā. Viņš, kā atnācis, atkal aizgāja. Arī abi ārsti Kalniņi atgriezās no Alt-Garges Latvijā, tāpat 1947. gadā skolotājs M. Smuļko. Bija vēl citi.

Dramaturgs, režisors un žurnālists Uldis Siliņš norāda uz dažām kļūdām/nepilnībām biogrāfiskajā piezīmē (*JG276:45*), proti, viņš nav bijis viens no Sīdnejas Latviešu teātra dibinātājiem (tas bijis viņa tēvs), kaut arī tam pievienojies kopš dibināšanas (1951). Par savu galveno darbu autors, TZO kavalieris, uzskata *Dziesmai vieni gala nava: Jāzeps Vītols savās un laikabiedru vēstulēs 1918-1944* (Rīgā: Nordica, 2006. 822 lpp.). Un grāmatai *Mēs esam carnīkavieši* iznācis 2. izd.

Franks Gordons

PA ATMIŅU TAKĀM

NO UKRAINAS PROVINCES GALVENĀ
CENZORA LĪDZ „BANDERIEŠU
MIDZENIM” MINHENĒ

Tas bija 1957. gadā. Biju devies uz PSRS galvaspilsētu kā Maskavas Lomonosova Universitātes žurnālistikas fakultātes neklātienes nodaļas students, lai vasaras sesijā kārtotu eksāmenus. Visi mani studiju biedri bija strādājošie, vairums vecāki par mani. Sesijas laikā sadraudzējos ar lāga vīru, kurš bija Ukrainas PSR Sumu (Sumy, ziemeļos no Poltavas) apgabala *Glavlita* (cenzūras resora) priekšnieks. Gaitēnos tērzējot, varēja manīt, ka viņš, kaut iekļauts t.s. nomenklatūrā, nav dogmatīķis, un PSKP biedra karte viņam ir nepieciešama formalitāte ciešamai eksistencei. Viņš man atzinās, ka viņam sāpēja sirds, kad bija jāizpilda rīkojums iznīcināt grezni izdotos lielformāta J.V. Staļina biogrāfijas eksemplārus, kas bija, kā Korāns mošejā, uzstādīti daudzās bibliotēkās uz īpaša paaugstinājuma kā relikvijas. Staļins viņam bija pie vienas vietas, to varēja manīt, bet viņam bija žēl šajos sējumos ieguldītā ādas vāka darinātāju un poligrāfiķu darba.

Kad sesija tuvojās beigām, šis lāga ukrainis, galu galā ideoloģiskās frontes trieciennieks, man teica, ka vedīs no Maskavas savai ģimenei Sumos kaut ko labu, proti – graudu cukuru (*sahar-rafinad*), ko bērt kafijas tasē vai tējas glāzē. Kaut kas traks! Sumu apgabals

Krimas tatāri sastāda 12% no pussalas iedzīvotāju skaita. Liela daļa no viņiem ir par autonomijas palikšanu Ukrainas sastāvā un tās integrāciju Eiropā

taču bija viens no PSRS cukura rūpniecības centriem, bet tie graudiņi bija jāved no Maskavas!

1963. gadā mums ar sievu izdevās kā tūristiem doties no Rīgas ar t.s. *Draudzības vilcienu* garā tūrē pa maršrutu „Aizkarpati-Krima” (nakšņojām guļamvagonos). Pa ceļam mēs vienu dienu pavadījām Ļvovā (Lwow, Lviv, Lemberg), vēsturiskā Galīcijas jeb Galīcinas metropolē, kur vēl nebija izplēnējis Austro-Ungārijas šarms. Man krita acis, ka izkārtnes šai pilsētā bija viscaur ukraiņu valodā – kontrastā ar krietni pārkrieivotu Ukrainas PSR galvaspilsētu Kijevu. Lai varētu aplūkot no kara maz cietušās pilsētas panorāmu, uzkāpām Sv. Jura kalnā, un no augšas ievēroju staltu ēku ar apaļu virsbūvi, ko apjoza no ķieģeļiem salikts uzraksts: SZPITAL IZRAELICKI. Man kļuva bezgala skumji, jo šis poliskais uzraksts – Žīdu slimnīca – bija viss, kas palicis no maniem tautiešiem, kuri 1939. gadā bija trešdaļa no Ļvovas iedzīvotāju kopskaita.

Aizkarpatu apgabala galvaspilsētā Užgorodā ievērojām iespaidīgu ēku, celtu pseidoorientālā „mauritāņu” stilā. Tur bija izvietota Filharmonija ar koncertzāli. Pareizi uzminēju, ka pirms kara tā bija sinagoga.

Pirmā pietura Krimā bija Sevastopole – „kauju slavas apmirdzētā”. Ne tikai tur, bet visā Krimā – Feodosijā, Eipatorijā, Jaltā nebija manāms nekas ukraiņisks – gaisotne bija pat ne krieviska, bet „padomiska”, sovjetiska, un

Zālamana heksagramma Bahčisarajas hānu piļī

krievu mēle bija starpnacionālā saziņas valoda. Punkts.

Draudzības vilciena pasažieri sasēdās autobusus, lai dotos uz daudzdzināto Sevastopolles panorāmu. Visi bija no Latvijas, un daži pasirmi vīri, labi zinot, ko braucam apskatīt, sāka dziedāt *Zilo lakatiņu* un *Paliec sveiks, mans mazais draugs*, līdz kāds krievvalodīgais viņus strupi aprāva: *Kā nav kauna!*

Tatārus no Krimas deportēja Staļins, un līdz pat 1988. gadam viņiem neatļāva atgriezties. Taču Bahčisaraja – Krimas tatāru hānu rezidence tika saglabāta kā tūrisma objekts. Galu galā, kurš tad nav dzirdējis par Puškina poēmu *Bahčisarajas strūklaka* un baletu ar tādu pašu nosaukumu. Bahčisarajā ievēroju, ka lielo zāli greznoja sešstūru Dāvida zvaigžņu (*magendavid*) virtene. Jautāju laipnajai gidei, kā te nokļuvis jūdu reliģijas simbols. Viņa paskaidroja: *Nē, tas ir Suleimana (Zālamana) zieģelis, sens musulmaņu maģisks simbols*. Daudz vēlāk uzzināju, ka šī sešstūru zvaigzne rotāja Marokas zaļo karogu, bet pēc Izraēlas valsts pasludināšanas no tā pazuda...

1972. gada 31. augustā, zaudējot PSRS pavaltniecību, beidzot „piezemējos” Izraēlā. Nākamā gada februārī sāku strādāt avīzē *Naša Strana*. Apgādā, kas piederēja sociāldemokrātiskajai Darba partijai, vēl iznāca dienas laikraksti jidiša, ungāru, rumāņu, vācu un *Nowiny-Kurier* poļu valodā. Tur regulāri pienāca nedēļas laikraksts ukraiņu valodā *Šlah Peremogi* (Uzvaras ceļš), kura redakcija atradās Minhenē, Zeppelinstrasse –

numuru gan neatceros. Brīvi lasīdams poliski, man ukraiņu teksts nesagādāja grūtības.

1979. gadā mēs ar sievu nolēmām apceļot Viduseiropu, lietojot ērto *Eurailpass*. Kad ieradus Minhenē, atcerējos to Zeppelinstrasse un nolēmu pamēģināt tikt tur iekšā – ēkā, kur atradās ne tikai redakcija, bet arī OUN(b) Vācijas mitekļis. Runa ir par Ukraiņu nacionālistu organizāciju, un burts „b” iekavās nozīmēja, ka viņi ir Banderas, nevis sāncensha Meļnika piekritēji (tas bija cits grupējums – ar burtu „m” iekavās).

Kamēr sieva sēdēja uz soliņa gleznainās Izāras krastā, es sadūšojos un devos uz noskatīto ēku. Nospiedu zvana pogu, un atvērās masīvas durvis. Aiz tām bija tāda kā priekštelpa un vēl vienas durvis ar mazu apaļu lodziņu, pa kuru kāds, kā noprātu, lūrēja. Skaji pateicu, ka esmu žurnālists no Izraēlas (biju pirmais tāds!), durvis atvērās, bet ceļš vēl nebija galā: atvērās trešās durvis, un ieraudzīju pasirmu kungu, kas lūdza mani apsēsties.

Parādīju savu *Press Card*, un sākās saruna, kas krietni ieilga, tā ka sieva Izāras otrā krastā jau sāka bažīties,

Minētais kungs, kurš, kā vēlāk uzzināju, bija OUN(b) *provoda* (vadības) loceklis, runāja krieviski ar vieglu akcentu un pastāstīja man par šīs kustības mocekļiem – Jevģenu Konovalģecu un Stepanu Banderu, kurus čekisti nogalināja resp. 1938. un 1959. gadā. Atvaļoties šis kungs iedeva man veselu blāķi grāmatu un brošūru angļu un vācu valodā. Vienā no tām izlasīju, ka laika posmā no 1944. līdz 1954. gadam UPA (Ukraiņu nemiernieku armijas) sastāvā esot bijuši (acīmredzot gūstā saņemti) žīdu tautības ārsti, kuriem izdevies glābt daudz kaujinieku dzīvības.

Lai nu tā būtu, es nodomāju.

Tagad, 2014. gadā, Krievijas varneši apgalvo, ka kopš februāra beigām Ukrainas galvaspilsēta Kijeva esot viens vienīgs „banderiešu midzenis”, kurš būtu jāizkvēpina...

Šogad „Mansarda” apgādā klajā laista Franka Gordona laikrakstā *Laiks* turpinājumos publicētais (1980) romāns *Mijkrešlis mikrorajonā*, kurā aprakstīti Hruščova atkušņa beigu un Brežņeva stagnācijas sākuma gadi. Grāmatu papildina fotomeistara Gvido Kajona tā laika fotouzņēmumi.

VEĻU PAGALMOS IEIET ķīmijas zinātnu doktors (U. of Pittsburgh, 1961) **Ilgvars Spilners** (1925-2014), viens no galvenajiem pēckara bēgļu nacionālpolitiskā darba aktivistiem – Amerikas Latviešu apvienības Informācijas biroja vadītājs, ALAS valdes priecis (1972-1975), Pasaules Brīvo latviešu apvienības valdes loceklis (1972-1982), arī pr-dis (1976-1981), kam seko lielākās trimdas latviešu avīzes *Laiks* (Nujorkā) atbildīgā redaktora postenis (1983-1993). Bez zinātniskiem rakstiem savā profesijā angļu valodā, publicēta grāmata *These Names Accuse* (1982) ar NKVD (čēkas) uz Sibīriju deportēto vārdiem, kā arī *Mēs uzvarējam!* *PBLA Eiropas Drošības un Sadarbības konferences un daži citi laikmetīgi notikumi, 1972-1986* (Rīga: Elpa, 1998). ●●● *JG* redakcijas loceklis (1980-1995, nr. 131-201) un līdzstrādnieks **Nikolajs Bulmanis** (1929-2014), autors virknei rakstu trimdas un Latvijas periodikā par mākslas/kultūras jautājumiem. Daudzi no *JG* lappusēs publicētajiem rakstiem iekļauti krājumā *No vienas puses tā...* (Rīga: Mansards, 2010 – skat. JG265) – par Viju Celmiņu, Raimonu Staprānu, Ilmāru Blumbergu, Edvīnu Strautmani, Visvaldi Reinholdu, Fridrihu Miltu, Gvido Brūveri, Oskaru Skušķi, Gvido Augustu u.c. Mākslas entuziasts, trimdas mākslinieku darbu kolekcionārs, komerczinātnu maģistrs bija *JG* saimniecības daļas ilggadējās (1984-2012, nr. 148-268) vadītājas Ingrīdas Bulmanes dzīvesbiedrs. ●●● Māksliniece un bērnu rakstniece **Margarīta Stāraste** (1914-2014), mācījusies LMA pie Konrāda Ubāna, Jāņa Kugas, Vilhelma Purviša, ilustrējusi aptuveni 100 gan pašas, gan citu autoru sarakstītas grāmatas – pasakas, tēlojumus, dzejoļus, kā arī tautasdziesmas, darinājusi teātriem dekorācijas un leļļu zīmējumus, piedalās izstādēs (kopš 1937), pirmā grāmata *Balti tīri sniega vīri* (1942). TZO, Literatūras gada balva (2014). ●●● Vidzemes līvu pēcnācējs, folklorists **Dainis Stalts** (1939-2014), leģendārās folkloras kopas *Skandinieki* izveidotājs, Atmodas kustības aktivists, 5. un 7. Saeimas, arī Rīgas domes deputāts. Lielā folkloras gada balva (2000), TZO ●●● Gleznotājs, tēlnieks, scenārists **Jānis Mintiks** (1944-2014), mākslas maģistrs (BFA – Leyton School of Art, Wisconsin, 1968; MFA – Cranbrook Academy of Art, Michigan, 1972) saņēmis vairākas godalgas, arī PBLA KF – par skulptūru grupu *Pērkoņa krusts-Liklocis-Jumis* (1975). Tobago salā kurzemnieku piemiņai skulptūra *Zem Kurzemes karoga* (1976). (re)

Ilgvars Spilners

Nikolajs Bulmanis

Margarīta Stāraste

Dainis Stalts

les korpēm Sibīrijas sniegos izdots arī ja-pāņu valodā (tulk. Ajumi Kurosava). ●●● Rīdzinieka **Dmitrija Sumarokova** dzejas krājumi iznākuši Londonā un Tallinā, tagad grāmata *Café Europe* izdota arī Rīgā, turklāt uzreiz divās valodās - latviešu un krievu. (vg)

DZEJA – Mūsdienu latviešu dzejnieku kopkrājumā *Viens dzejolis 2013* ir iekļauti 78 dažādu paudžu autori, katrs ar vienu, līdz šim nepublicētu, 2013. gadā sarakstītu dzejoli, iekļaujot arī Latvijas pazīstamāko krieviski rakstošo autoru atdzejojumus. (vg)

PROZA – Ingas Ābeles romāns *Klūgu mūks* ir stāsts par pirmo Latgales latviešu baznīckungu un lidotāju debesu alkām, par cilvēka sirds un saprāta ceļiem, par grēku un piedošanu, un tā galvenā varoņa prototips ir katoļu priesteris un ievērojams valstsvīrs Francis Trasuns. ●●● **Paula Bankovska** jaunā grāmata *Es neko neatceros. Par lietu dabu* ir 7 garāku un vairāku īsstāstu krājums kā veltījums nedzīvām lietām, kas pašas iejūtas stāstītāja lomā. Stāstus ilustrē autora akvareļi (skat. Jūlijas Dibovskas rec. 68. lpp.). ●●● Rīgā dzimušā, tagad Krētas salā dzīvojošā latvieša **Ričarda Ingrema** otrais romāns *Acumirkļa lēmums* ierauj lasītāju spraiģā detektīvistātā, liek aizmirst visu apkārtējo un aicina pašam uz brīdi kļūt par detektīvu. ●●● Žurnāliste, redaktore un režisore **Dace Judina** savā ceturtajā sērijas *Izmeklē Anna Elizabete* detektīvomānā *Mēness pie jūras* parāda, ka detektīvomāns nav tikai lēta, izklaidē rakstīta grāmata, bet arī sabiedrības un valsts spoguļattēls. ●●● **Otto Ozols**, kura

rakstus par sabiedrībai tuvām un politiskām tēmām bieži var lasīt internetā, ar grāmatu *Theodoris. Deja ar zilonzivi* cer radīt Holivudas kases grāvēja cienīgu jandāliņu, pierādot, ka arī latviešiem var būt savs Džeimss Bonds. ●●● **Jānis Valks** par savu otro romānu – šoreiz fantāzijas žanrā rakstīto *Rakstu vācēja ceļu* – saka, ka tas *atgādina tekstuālu tīmekli, kurā ievijusies gan dažādu tautu mitoloģija, gan vēsturiskas un inženiertehniskas nianšes, gan fantāzija un*

Jānis Mintiks. Zem Kurzemes karoga (1976)
Tobāgo salā Karību jūrā

JAUNIZDEVUMI

Ņemot vērā UNESCO iestāšanos par sieviešu tiesībām un gaidāmo Aspazijas 150. jubilejas gadu, **Aspazijas dzejolis** *Dzimtene* iekļauts Pasaules dzejas dienai veltītā Eiropas dzejas kolāžā, ko izveidojusi UNESCO pārstāvniecība ES, sakopojot ES valstu izcilāko dzejnieku darbus. (vg)

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Visvairāk uktotais latviešu mūsdienu literatūras darbs – **Sandras Kalnietes** ģimenes vēstures traģiskais stāsts *Ar bal-*

zinātniskā fantastika, gan humors, piedzīvojumi un mīlas stāsts. ●●● Jaunā autora Ingus Rubeņa debijas darbā *Vecās Bekas bailu stāsti* atrodamas dullas pasakas ne pārāk maziem bērniem, kurās bērni uzver vienu, bet pieaugušie pavisam citu domu. ●●● Kristīne Teilāne savā pirmajā grāmatā *Šī nav telefonsaruna* sakopojusi 15 autobiogrāfiskus, provokatīvus un neparastus stāstus, kuros atklātas bērna izjūtas, vērojot savu neparasto tēvu dažādās dzīves situācijās 90. gadu noskaņā. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Gada sākumā klajā laistie akadēmiskie raksti *Latvieši un Latvija* sastāv no četriem pamatīgiem sējumiem (kopā 2 380 lpp.). I – par mūsu senču valodu, folkloru, mitoloģiju un etnogrāfiju; II – par valstiskuma pirmajiem aizmetņiem 9. gadsimtā un nācijas un valsts veidošanās procesiem līdz pat relatīvi nesenajām krievu, vācu un atkal krievu okupācijām; III – par atjaunoto valsti tās pastāvēšanas nepilnajā gadsimta ceturksnī; IV – par izglītības, zinātnes un kultūras procesiem un to mijiedarbību ar citu tautu kultūrām. Krājumā izmantotas jaunākās arheoloģiskās liecības, npublicēti arhīvu/krātuvju materiāli, kā arī latviešu un ārzemju autoru jaunākās publikācijas (kopā 88 autori). To ilustrē vairāki simti fotogrāfiju, no kurām daudzas publicētas pirmoreiz. Redkolēģijā: Jānis Stradiņš (pr-jš), Viktors Hausmanis, Ilga Jansone, Tālavš Jundzis, Maija Kūle, Andrejs Vasks, Guntis Zemītis. Tirāža ir 1 200 eks. bet pārdošanā tikai 300-350 eks., pārējie ir dāvinājumi bibliotēkām, augstskolām, skolām, LZA Senāta locekļiem, rakstniekiem. ●●● Aleksandram Čakam veltītajā grāmatā *Pilsētas variācijas* iekļauti zinātniskā konferencē (2013) lasītie referāti, meklējot viņa pēdas vēsturē, teātru iestudējumos, Latvijas novados, trimdā, kā arī minot Čaka mūžīgos noslēpumus. ●●● EP deputāte Inese Vaidere autobiogrāfisko skiču grāmatā *Misija Latvijai* atklāj lasītājam personības ceļu līdz Eiropas Parlamentam. ●●● Atzīmējot Latvijas Universitātes dibināšanas 94. gadskārtu, izdota grāmatā *Profesors Dr. chem. Jūlijs Auškāps: dzīve un darbs*, apskatot viena no Latvijas izcilākajiem zinātniekiem, LU rektora un Latvijas izglītības ministra zinātnisko un sabiedrisko darbību. ●●● Grāmatā par ārstu un profesoru *Nikolajs Skuja* un tās pielikuma burtnicā *No Skuju dzimtas arhīva* iekļauti viņa ģimenes, kolēģu, draugu, korporācijas filistru atmiņu stāsti, Nikolaja Skujas raksti un runas, vēstules un skolas darbi, piezīmes par literatūru, dzīvi un filozofiju, kā arī viņa

Skats no dziesmu spēles *Kēniņmeita. Latgales pasaka*. Rīgā (2014).

Foto: Kaupo Kikkas

Arvo Perts (Pärt) opusa *Adama apraudāšana (Adam's Lament)* ieskaņošanas laikā (2011)

paša stāsts par savu dzīvi. ●●● Valda Rūmnieka un Andreja Miglas darbā *Trīs zvaigznes. Biogrāfisks romāns par Kārli Zāli* lasītājs var iepazīt ģeniālo latviešu tēlnieku jau kopš viņa jaunības gadiem Liepājā, tad mācībām Kazaņā, Maskavā un Pēterpilī, un sekot līdzi viņa darbiem Latvijā. ●●● Māris Rungulis detektīvistāstā bērniem *Lapsu kalniņa miklas* aizraujoša zēniska piedzīvojuma un atklājuma veidolā stāsta par nacionālo partizānu cīņām pēc II Pasaules kara, izmantojot daudz dokumentāla materiāla, precīzu mežabrāļu bunkura izbūves aprakstu un citas ar izdzīvošanu saistītas zināšanas. ●●● Bērnu rakstniece Ieva Samauska dzejas darbā *Kad kaķēnu sauc*

Foto: Kaspars Gardā

par *pelīti*? asprātīgā un rotālīgā veidā apspēlē miljārdiņu lietošanu un atklāj latviešu valodas bagātību. ●●● Rakstnieks **Juris Zvirgdiņš** un mākslinieks **Aleksejs Naumovs** grāmatā *Ahoi! Plūdi Daugavā* ar kaka, suņa un gaiļa ceļojumu uz ledus gabala iepazīstina bērņus ar Rīgu. ●●● **Vita Štelmahere** ar grāmatas *Es dzīvoju Latvijā* tēlu suņa un kaka palīdzību aicina mazos lasītājus aizraujošā piedzīvojumā pa lielisko zemi – Latviju. ●●● *Latvijas 100 skaistākās vietas* palīdz atklāt Latvijas daudzveidību un unikālo kultūrvēsturisko mantojumu, aicinot lasītāju ceļojumā uz krāšņākajiem dabas objektiem. (vg)

TULKOJUMI – *Spāņu dzejas antoloģijā*. 20. gs. tās sastādītājs un atdzejojotājs **Leons Briedis** vēlējis parādīt visu nozīmīgāko spāņu dzejā – to, kā viņi dzīvojuši, jutušies un sapņojuši. ●●● Itāļu rakstnieks **Umberto Eko (Umberto Eco)** romānā *Ķēniņienes Loanas mistiskā liesma (La misteriosa fiamma della regina Loana*, tulk. Dace Meiere) izmantojis daudz savu atmiņu, radot oriģinālu ilustrētu vēsturi un kavējošas senās dienās. ●●● Pasaulē pazīstama misticisma un ezoterisko zināšanu eksperta Ričarda Smolija (**Richard Smoley**) grāmatā *Aizliegtā ticība (Forbidden Faith: The Secret History of Gnosticism*, tulk. Anna Krummholce) ir interesants reliģisks pētījums par gnosticizmu, un izskan atzinums, ka tas ir viens no mūsdienu lielākajiem sasniegumiem reliģijas pētniecībā. ●●● Igaunņu rakstnieka **Tīta Aleksejeva (Tiit Aleksejev)** romāns *Svētceļojums (Palveränd)* (tulk. Maima Grīnberga) ļauj atskatīties uz Eiropas vēsturi un kristietībā centrētas sabiedrības vērtībām, iedziļojoties ļoti spilgtā varoņa tēlā. ●●● Leģionārs un Sibīrijas lēģerī sodu izcietušais igauņu dzejnieks **Arturs Allikšārs (Artur Alliksaar)** dzejā bijis visu konvenciju grāvējs, nu ar viņa dzejojumiem var iepazīties arī latviešu lasītājs, pateicoties Guntara Godiņa atdzejojumam. ●●● Sadarbībā ar Azerbaidžānas Kultūras ministriju atkārtoti latviski izdots veco guzu epos *Mana vectēva Korkuda grāmata* ar tulkotāja **Ulda Bērziņa** komentāriem. Tas ir teiku krājums, kas veidojies no 7. līdz 9. gs. un to motīvu aizsākumi meklējami turktautu senatnē. ●●● Vācu rakstnieks **Timurs Vermešs (Timur Vermes)** romānā *Viņš ir atkal klāt (Er ist wieder da)* (tulk. Silvija Brice) apspēlē domu, kas notiktu, ja pamostos Hitleri. ●●● **Margo Fragoso (Margaux Fragoso)** autobiogrāfiskais stāsts *Tīģer, tīģer... (Tiger, Tiger...)* (tulk. Ilze Jansone) ir tulkots jau vairāk nekā 20 valodās un vērs sabiedrības uzmanību vardarbībai pret bērņiem, palīdzot vecākiem un līdzcilvēkiem saprast, cik prasmīgi bērņi izmantotāji prot apburt savus upurus un slēpt savus nodarījumus. ●●● Vai trilleru žanrā ir uzlēkusi jauna zvaigzne, to varēsīt vērtēt paši, izlasot vācu rakstnieka **Marka Rābes (Marc Raabe)** pirmo, bet jau pasaules slavu ieguvušo un sešās valodās iztulkoto romānu *Grieziens (Schnitt)* (tulk. Juris Miesnieks). (vg)

CILDINĀJUMI – Saņemot Lielo mūzikas balvu par Vāgnera operu tetraloģijas *Nibelunga gredzens* iestudējumu, režisors **Viesturs Kairiņš** pauz sašutumu par Krievijas kultūras darbinieku iztapīgo attieksmi pret varu sakarā ar Maskavas invāziju Krimā – tas esot tāpēc, ka *Krievijā ir izveidota bļodlaižu kultūra (Diena 5.III – skat. arī Kosteņeckas atklāto vēstuli 56. lpp.)*. ●●● Ērika Raistera Piemiņas fonda balvas

laureātes, lingvistes, literatūrkritiķes, prof. Rietummičiganas U. un vieslektores LU Dr. **Lalītas Muižnieces** kontā ir trīs beletristiskas, vairākas bērņu un valodniecības grāmatas, teksti periodiskos izdevumos, darbojusies *Mazputniņa* (1959-1961), *Mēs* (1961-1964) un *JG* (1956-1968) redakcijās (skat. www.latvijaslaudis.lv). ●●● Losandželosā par dalību igauņu komponista **Perta (Arvo Pärt)** opusa *Adam's Lament* ierakstā līdzās diriģentam **Tōnu Kaljuste**, **Igaunijas filharmonijas kamerkorim**, **Tallinas kamerorķestrim** un kolektīvam **Vox Clamantis** Grammy balvu saņēmu (26.I) **Sinfonietta Rīga** un **Latvijas Radio koris**. Pirms 12 gadiem to piešķir **Gidona Krēmera** vadītajam kameransamblim **Kremerata Baltica** par albumu *After Mozart*. ●●● Literatūras gada balvas (**LaLiGaBa**) saņēmu (24.IV) dzejnieks **Marts Puļāts** – par krājumu *Nāk gaismā pati lampa*, **Māra Zālīte** – par romānu *Pieci pirksti*, tulkotāja **Maima Grīnberga** – par somietes **Katjas Ketu** romānu *Vecmāte*, **Luīzes Pastores** grāmata bērņiem *Maskačkas stāsts*, **Jānis Jonevs** par spilgtāko debiju – romānu *Jelgava 1994*. Speciālbalsa literatūrzinātniecei **Annai Kuzinai** par biogrāfiju *Blaumanis tuvplānā*, kā arī **Margitai Gailītis** par labāko tulkojumu ārvalstīs – **Noras Ikstenas** romānu *Dzīves stāsti* (angļu val., Kanādā, apgādā „Guernica”). ●●● Latgaliešu kultūras Gada balvas **Boņuks** laureāti: **Ineta Atpile-Jugane** – par dzeju; **Guntis nu Vertukšņis** – par stāstu „Reits mežā”; **Ilona Rupaine** – par sniegumu akadēmiskajā mūzikā (kas izskan arī XXV Vispārējo Dziesmu un XV Deju svētku noslēguma koncertā); **DJ Monsta** un **Biruta Ozoliņa** – par tautas mūzikas albumu *Sauli sēju*; dziesmu spēles *Ķēniņmeita*. *Latgales pasaka* veidotāju kolektīvs – lielākoties bērņi/jaunieši no Jāņa Ivanova Rēzeknes mūzikas vidusskolas un mūzikas skolas, pilsētas korim, deju kopām „Dziga” un „Dziguči”, folkloras grupām u.c.; **Alda Kise** – par gada spēlētāko dziesmu „Strūga”; duets **Poparts (Guntra Kuzmina un Ingars Gusāns)** – par video *Muna sirds*; kordiriģente un mūzikas pedagoģe **Terēzija Broka** – par mūža ieguldījumu latgaļu kultūrā; *Gada cilvēks kultūrā* tituls – dziedātājai/pedagoģei **Guntrai Kuzminai**. ●●● Latvijas Grāmatizdevēju asociācijas konkursā **Zelta ābele 2013** par labāko grāmatu noformējumu godalgotas **Artūra Puntē Poētiskie notījumi/Стихотворные посвящения** (latviešu un krievu val. – mākslinieks – **Mārtiņš Ratņiks**), **Federiko Garsija Lorka**. *Lekcijas (Ingrida Zābere)*, **Anitas Vana-**

Kamaniņu divnieks Andris un Juris Šīci.

Foto: AFP Scampix

gas *Ilmārs Blumbergs. Es nemiršu (Guntars Sietiņš), 1918. – 1920. gads Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās (Dita Pence), autoru kolektīva Rīgas porcelāns. Sīkplastika. 20. gs. 50. – 90. gadi (Alise Landsberga), autoru kolektīva Jūlijs Feders (Inta Sarkane), Inas Līnes, Daiņa Bruģa Liecinieki. Latvijas piļu un kungu māju interjeri 19. gs - 20. gs. sākumā (Inese Hofmane). Balva par mūža ieguldījumu grāmatniecībā – LU Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas vadītājai **Annai Šmitei**. ●●● **Olimpiādē** Sočos kopējā medaļu vērtējumā Latvija ierindojas 23. vietā ar divām sudraba (bobsleja četriniekiem – **Oskaram Melbārdim** ar stūmējiem **Daumantu Dreiškenu, Arvi Vilkasti** un **Jāni Strengu**, kā arī skeletonistam **Mārtiņam Dukuram**) un divām bronzas godalgām (kamaniņu divniekam brāļiem **Andrim** un **Jurim Šiciem** un kamaniņu stafetes komandai – **Elizai Tirumai, Mārtiņam Rubeinim, brāļiem Šiciem**). (re)*

MŪZIKA/OPERTEĀTRIS – LNSO mūziķu grupa (**Raimonds Ozols, Sandis Šteinbergs, Terēze Ziberteļjaba, Arigo Štrāls, Santa Vižine, Diana Ozoliņa, Dace Zālīte**) izveidojusi kamerorķestri, kas savā pirmajā koncertā atskaņo (26.II) Lielajā ģildē **Baha Sesto Brandenburgas koncertu, Alfrēda Šnitkes priekšpilno Moz-Art à la Haydn, itāli Džovanni Sollima un velsieša Dženkinsa (Karl Jenkins) Concerto grosso** no viņa vokālinstrumentālās kompozīcijas pašizdomātā valodā *Adiemus*. ●●● Pučīni *Bohēmā* (kas ir pēdējā šajā sezonā LNO) **Mimī** lomu dzied (2.IV) **Inga Kalna**; pusotru mēnesi vēlāk (17.V) triskārtējās Lielās mūzikas balvas un arī vairāku starptautisku balvu laureātes solokonzertu LNO vada pazīstamais britu diriģents **Renolds (Julian Reynolds)**. ●●● Dažas stundas pēc **Kristīnes Opolais** debijas Metropolitēnā Čo-Čo-Sanas (Cio-Cio-San) lomā Pučīni *Madame Butterfly* operas ģenerālmēdžeris (**Peter Gelb**) pierunājis mūsu operdivu debitēt pa otram lāgam, aiz-

Ilmārs Blumbergs „Arsenālā” pats zem sava veidojuma

vietojot saslimušo rumāņu izcelsmes operdziedātāju **Anitu Hartigu** Pučīni operas *La Boheme* TV un kinoteātru tiešraides izrādē (*Star Tribune* 5.IV). ●●● Šekspīra festivālā (16.-20.V) galvenais notikums ir Londonas *Globe* teātra viesizrādē *Hamlets* Dailes teātri (pasaules turnejas *Globe to Globe* ietvaros). ●●● Eiropas laikrakstu kultūras ziņās un arī timekli atrodamas cildinošas atsauksmes par **Alvja Hermana** iestudēto **Leoša Janāčeka Jenūfu** (1904) Briseles *La Monnaie* operā. *Süddeutsche Zeitung* recenzenta ieskatā tās jaunais uzvedums liek pārjautāt skaituma sabiedrisko lomu: *Kad priekšskars paceļas, visa skatuve ir viens vienīgs ornaments. Vijīgie augi un jūgendstila vitnes čehu gleznotāja Alfonsa Muhas stilā kā videoprojekcijas ierāmē vienkāršo, gandrīz aseptisko spēles laukumu. Kiča bildes ar sievietēm, mātēm un lauku dzīvi gaismojas kā Jauns izsmiekls par Jenūfas skumjo atstumtās sievietes un viņas noslepkavotā bērna stāstu. Vēl uzmācīgāks liekas dzīvais ornaments, kuru Hermanis ir izgudrojis kopā ar krievu horeogrāfi Allu Sigalovu. Meitenes stilizētos tautastērpos griežas kā cilvēku frīze, mainoties žestiem un formācijām. Tas atgādina Serža Djagiļeva „Ballets russes” ķermeņa mehānikas un folkloras savienojumu vai Nižinska horeogrāfijas „Sacre du printemps” rekonstrukciju – skatīties skaisti un mazliet bezdvēseliski, bet ar nežēlīgu konsekvensi no pirmās līdz pēdējai taktij. Un drīz kļūst skaidrs, ka šis savādi sastingušais mākslīgums ir sabiedrības ierobežojumu attēlojums, kādos darbojas un domā operas tēli. Slavinoši izsakās arī Frankfurter Allgemeine Zeitung recenzente – Hermana pa daļai plakātiski sastingušie, pa daļai filmiski kustīgie attēli, aizņemti no Prāgas jūgendstila gleznotāja Alfonsa Muhas, palīdz klausīties, tie atver acis un ausis mūzikai – par kuru operas režijas darbu pēdējos gados vēl tā varētu teikt? (Diena 4.II – citāts tulk. Margarita Zieda). ●●● Rīgas kā Eiropas kultūras galvaspilsētas ietvaros ievērtības vērtā ir laikmetīgā teātra izrāžu sērija *forte forte*, kuras centrā ir indivīda un varas, normālā un nenormālā, personības un masu, un savstarpējās attiecības uz lielo vēsturisko notikumu fona un gluži ikdienišķā kontekstā. To atklāj Alvja Hermana iestudējumi, kas tapuši ārpus Latvijas. Turpinājumā beļģu apvienības *Needcompany* mūzikls *Izabellas istaba*, bet noslēgumā (decembrī) dokumentālais teātris *Rimini Protokoli*. ●●● Protestējot pret Krievijas agresiju Ukrainā, JRT atcēlis šogad paredzētās viesizrādes Pēterburgas un Omskas teātra festivālos, bet pats režisors **Alvis Hermanis** atcēlis piedalīšanos Maskavas Lielā teātra iestudējumā. JRT aktieri un režisori aicina *visus Latvijas kultūras darbiniekus paust savu attieksmi ne tikai domās un vārdos, bet arī konkrētā rīcībā* (..) *vienīgais veids, kā mēs varam palīdzēt Krievijas sabiedrībai šajā brīdī, ir likt tai saprast, ka Putina agresīvais režīms viņu valsti novedis pilnīgā starptautiskā izolācijā* (Ir 3.III). ●●● Maskavas Gogoļa centram nācies atcelt jau iepļānotās sengrieķu Eiripīda *Mēdejas* izrādes (11.-14.III), jo vairākkārt apbalvotā, teātrmākslu Sanktpēterburgā apguvusī JRT aktrise **Guna Zariņa** atteikusies spēlēt titullomu: *Es, Guna Zariņa, protestēju pret Krievijas karaspēka ieviešanu Ukrainas teritorijā un iejaukšanos suverēnas valsts iekšējās lietās. Mūzas klusē. Uz tikšanos pēc kara!* Un JRT aktieris **Vilis Daudziņš**: *Gan Krievijai, gan Krievijas kultūras cilvēkiem jāsaprot, ka citādi rīkoties mēs nevaram. To**

Ļoti labi var saprast manas un vecākas paaudzes cilvēki, kuri pagājušā gs. 90. gados stāvēja uz barikādēm. Ja toreiz kāda Eiropas teātra trupa būtu atcēlusi savas viesizrādes PSRS, protestējot pret vardarbību Viļņā, es būtu laimīgs, jo es zinātu, ka šiem cilvēkiem nav vienalga. Toreiz mums bija ļoti svarīgi, lai mūs sadzird ārpusē – citās valstīs, vienalga kādā veidā. Tagad mums jāparāda, ka ukraiņiem esam sadzirdējuši un, manuprāt, tas ir labākais veids, kā to darīt. (re)

FILMA/FOTO – Pēc daudzās valodās tulkotās filmas *Padomju stāsts* (Soviet Story, 2008) un pagājušosā zinātņu doktora grāda iegūšanas **Edvīns Šnore** ir uzsācis darbu pie dokumentālas filmas par jauniešu pretošanās kustību Latvijā pēc II Pasaules kara, arī par mežabrāļiem, ar kuriem viņi sadarbojās. *Tā ideja filmai ir parādīt to arī angļu valodā, parādīt Rietumu publikai ne tikai Latviju, bet visas Baltijas valstis kopumā, (...) Baltijas valstis, Baltijas tautas nepadevās tad, kad bija okupācija, ka mēs vienkārši fatāli nepakļāvāmies okupācijas varai, bija ļoti izteikta pretošanās, pretošanās bija diezgan ilgi, sevišķi ņemot vērā bezcerības apstākļus* – tā Šnore par filmas galveno vēstījumu **Silvijai Kaugerei** (*Brīvā Latvija 25.II*). ●●● Filma *Es nemiršu* (rež. Jānis Rēdlihs un Maija Smildziņa) veltīta māksliniekam **Ilmāra Blumberga** atmiņai, kurā mijiedarbojas laiki, reālie notikumi un dažādi kultūras slāņi. Mākslinieka monologs norisinās personalizētā LNMM „Arsenālā” (2013 – skat. **Lindas Treijas** rakstu *JG275:34*). *Forma savēl kopā visnepadomājāmākās vietas. Lai kā sniega pārslīnās izkustu uz dzeltenā objektīva spožā stikla virsmas. Tā ir lielākā no spēlēm, kur nevar blēdīties. Cilvēks un Dievs. Dzīvība un nāve. Virietis un sieviete. Un pats preti tam* – tā **Blumbergs** filmā, kas tās producentes **Anitas Vanagas** ieskatā esot *līdzīga pašam māksliniekam* – ne tikai labam stāstniekam, bet arī vizuāli atraktīvam, dzīvīgam savu darbu interpretam. ●●● Glāzgovas galerijā *Street Level Photoworks* **Arnis Balčus** savā personalizētā *Uzvaras parks* (4.IV-18.V) galvenokārt pievērš LV identitātei, vēsturiskiem tabu un sociālpolitiskiem notikumiem. (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Nodibinājuma *Rīga 2014* ietvaros ASV dzīvojošās, globāli pazīstamās latviešu mākslinieces **Vijas Celmiņas** izstāde *Dubultā realitāte* (kuratore **Elita Ansona**) skatāma mākslas muzejā „Rīgas Birža” (12.IV-22.VI). ●●● Rīgas kā Eiropas kultūras galvaspilsētas gads ļauj piedzīvot arī divu spilgtu un savdabīgu 19./20. gs. mijas mākslinieku tikšanos „Rīgas Biržā” – **Rūdolfā Pērlis** (1875-1917) un lietuvieša Čurļoņa (**Mikalojus Konstantīns Čiurlionis**, 1875-1911). Vienlaikus klajā nāk izstādes kurators **Daces Lambergas** monogrāfija *Rūdolfis Pērle*, kas ir grāmatu sērijas *Latvijas mākslas klasika* pirmais izdevums. Pērli, kā stāsta mākslas zinātniece, ļoti ietekmējis lietuvieša romantisms, simbolisms, teiksmainība, viņa fascinējošā sapņu pasaule. ●●● **Edgara Razinska** un **Kristīnes Želves** vadītajā LTV raidījumā *100g kultūras* (9.I) (ko noskatās/noklausās *JG* redakcijas locekle **Anita Liepiņa**) diskutē kultūras socioloģe **Dagmāra Beitnere**, mākslas zinātniece **Ieva Kalniņa**, mūzikas žurnālists **Uldis Rudakis** un dzejniece **Liāna Langa**, cenšoties izdibināt, kādēļ mākslinieki baidās izteikties par politiskiem jautājumiem un vai viņiem vispār tas būtu jā dara? Par **Jāņa Vingra** filmu *Pēdējais Lāčplēsis* pārrunas pirms vairākiem gadiem

Masku festivālā Mazajā Ģildē, Rīgā (15.II)

ātri novirzījušās no politikas uz spriedelējumiem par māksliniecisko vērtību. Grupa **Inokentījs Mārpls** pazudusi no TV un radio, nogājusi pagrīdē, paši izdod albumus. **Alvja Hermaņa Tautas ienaids** (Ibsens), kaut gan laikmetīgs, diskusiju nav izraisījis. 20. gs. sākumā latvieši iesaistījušies ideju cīņās ar sāpīgiem rezultātiem. Pēc tam ģimenīti bērniem mācīts nelēkt priekšā, netaisīties politikā, izvēlēties profesiju, kur var labi pelnīt un mierīgi dzīvot. Padomju laikos pret valsti bija nepatika, kas vēl turpinās. Visā pasaulē skats uz politiku ir kļuvis cinisks, partijas mainās, bet nekas nemainās. Latvijā mēdijos pārsvarā dzirdama reitingu garantējoša izklaides mūzika. Neatkarīgie mākslinieki baidās būt radikāli, atbalstīt kādu politisku grupējumu, lai neradītu aizdomas, ka viņi ir uzpirkti. Latvijā dominē vēlēšanās mākslā redzēt kaut ko „skaistu”. Bet, mainoties paaudzēm, šī nostāja mainītos. Visu nosaka laiks un publikas mentalitāte. Galvenajam kritērijam jābūt patiesīgam. Māksliniekam savā izpausmē jābūt tam pašam, kas viņš ir ikdienā... Vislielāko drosmi sarunā izrāda **Liāna Langa**, kura izvēlējusies doties uz Saeimu, lai kontaktētos ar politiķiem... (al) (re)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA – Ilgu Reiznieci liela daļa Latvijas sabiedrības dēvē par „folkloristi”, lai gan viņa pati atzīst (<*satori.lv*>), ka vismaz radošo darbību latviešu folkgrupā *Ilgi* drīzāk varētu nodēvēt par „postfolkloru”. Tomēr ikdienā mūziķei ir svarīgi praktizēt latviešu folkloru, un to viņa dara kopā ar bērniem kādā noslēpumainā vietā Pārdaugavā, atceroties laiku, kad pievērsšanās folklorai veicinājusi latvietības saglabāšanu. Folklorā varot būt dzīva arī mūsdienās, kad lielākajai sabiedrības daļai tā, iespējams, nešķiet aktuāla. ●●● Latviešu nacionālā bagātība ir ne tikai daudzveidīgie dažādo novadu tautas tērpi un dziesmas, bet arī dažādie masku gājieni, un arī pašu maskoto ļaužu nosaukumi – vairāk nekā 70: čigoni, miežvilki, vastļāvi, kōzu čigani, kuļi, budēji, ķekatas, kurcumi, galenkas, dādi, tataru, kaitys, spokstīņi, amatnieki u.c. Latvijas Folkloras bied-

Foto: Dainis Mjartāns

Ziņģētāju un stāstnieku vakars Dekšārēs (2014)

rības un Latvijas Nacionālā kultūras centra Rīgā organizētajā **15. Starptautiskajā masku tradīciju festivālā** februāra vidū piedalās 24 masku grupas. Lietuvu pārstāvī Klaipeņas kopa *Kuršu ainiai* un Kurtuvēnu folkloras kopa, bet Krieviju – Maskavas vēstures novadpētniecības biedrība *Metsānen kundem* (Meža kopiena), kas atveido somugru mītu par Pasaules radīšanu. ●●● **Dainis Mjartāns** vēsta (*Latvietis* 2014.19.II) par *Ziņģētāju un stāstnieku vakaru Dekšārēs*, mājās, kur savulaik dzīvojis kokļu meistars **Donats Vucyns** un Saeimas deputāts **Francis Zeps**, bet tagad mājā tradicionālās kultūras biedrība *Latgaļu sāta*. Šā gada tēma: Krogus dziesmas un stāsti. Labākos sniegumus devusi stāstniece **Alla Kozlovskā** (Viļāni), Pērnavas ermoņiku spēlmaņi (Igaunija) un kapela *Sābri* (Salnava), taču visvislabākā ziņģētāja balvu iegūst kapela *Radvija* no Lietuvas. ●●● **Vara Auziņa** e-grāmatā *Bases spēlēšanas tradīcijas Latvijā* (no 19. līdz 21. gs.) iekļautas 8 intervijas, 12 video, 2 vēsturiskas periodikas publikācijas, 81 vēsturiska fotogrāfija. Skat. mājas lapu <<http://basites.wordpress.com/e-gramata>> un arī tā paša autora klajā laisto *Tradicionālās bases Latvijā* (ar etnomuzikologu **Andas Beitānes** un **Ilmāra Pumpura** priekšvārdu) saitē: <<http://basites.wordpress.com/e-gramata>> ●●● Ievēribas vērts ir muzejs Grobiņas novada Bārtas pagasta „Cielavās” ar arheoloģiskiem un bārtenieku sadzīves un etnogrāfiskiem priekšmetiem, kas raksturo dzīvi un tradīcijas 19. gs. un 20. gs. sākumā. Var uzziņāt, ka bārtenieces vispirms uzģērbušas garu kreklu, kas sastāv no slēžu krekla jeb rotātās daļas un rupjāka līnu auduma pietriekuma, virs kura vilka lindruku. Sievu un meitu kreklus piedurknēm ir rotāti vaļēji gali bez aprocēm, bet vīru krekliem pogas piedurkņu galos. Kreklu pie apkaklītes sasprauda ar saktiņu vai sašēja ar zīda lakatiņu. Tad ap kājām no ceļa līdz potītei aptina sietavas jeb samērā platas lentas no tumšas vadmalas, uz tām uzvilka pusgaras mežģiņu rakstā adītas zeķes (baltā krāsā). Tumšā vadmala izcēla baltu mežģiņu rakstu. Zeķes zem ceļa apšēja ar prievīti jeb paķēli, lai tās „nešlukt” nost. Jā, jā – prievīti senatnē sēja ap kāju, nevis ap kaklu, kā to mēdza darīt kopš 60. gadiem!!! Kājās pie svētku tērpā noteikti āva melnas kurpes, kas sasprādzējamas ar siksnīņu. Pēc tam uzvilka brunčus jeb lindruku, kas darināti no austas vadmalas un ir melnā krāsā (pirmsākumos, iespējams, bijuši tumši zili) ar sarkanu apakšējo maliņu. Šī maliņa, izrādās, nav piešūta, bet gan aužot pie austa klāt! Pēc 1812. gada ruđens, kad Bārtas muižā bijuši izvietoti prūšu karavīri, kuri ietilpa Napoleona armijā un devās karagājienā uz Krieviju, meitu svētku tērpā ienāca sarkanās vestes, kas rotātas ar sud-

raba brokāta lentēm. Tās, protams, bija pirktas. Pirmās sarkanās vestes esot darinātas no prūšu kareivju mundieru jakām, kam nogrieztas piedurknes. Karavīri cietuši badu un tāpēc pret pārtiku mainījuši visu, ko vien varējuši, tai skaitā, savas jakas. Virs vestes aplika villaini ar saktām jeb sudrabinēm. Jo vairāk saktu, jo turīgāka sieva vai meita. (Iģ)

IZGLĪTĪBA – Par Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA) rektori Satversmes sapulcē (31.III) jaunievēlētās **Rūtas Muktupāvelas** programmā uzsvaram likts uz starpdisciplināru pētniecību kultūras jomā. ●●● Vienā no daudzajām augstskolu novērtēšanas uzskaitēm – *Worldwide Professional University Rankings RankPro 2013/2014*, kurā iekļautas 500 universitātes, iekļuvušas arī Baltijas valstu universitātes. LU piešķirta 178. vieta. Tartu U. – 129., Tallinas Tehniskajai U. – 138., Kauņas Tehniskajai U. – 201., Rīgas Tehniskajai U. – 266., Latvijas Lauksaimniecības U. – 274., Rīgas Stradiņa U. – 334., bet Transporta un sakaru institūtam – 458. vieta (*LA.lv* 13.III). (re)

DIASPORA. **Jānis Kukainis**, vairākkārtējs PBLA vadītājs (2002-2007, 2012-2013), ievēlēts uz vēl diviem gadiem šajā amatā; viņa vietniece – muzikoloģe un Latviešu nacionālās padomes Lielbritānijā pr-de **Lilija Zobens**. PBLA paredzējusi veicināt ārzemēs dzīvojošo latviešu pieteikšanos Latvijas pilsonībai, LR Satversmes preambulas pieņemšanu, patstāvīgu LV atbalstu diasporas izglītības projektiem, vēlēšanu reģistra izveidi un elektronisko balsošanu, kā arī rīkot PBLA KF zinātnisko konferenci (Rīgā, 2014.5.-7.X) LNB (Gaismaspils) telpās un sākt priekšdarbus Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju foruma rīkošanai Rīgā (2015). ●●● Vairākās Latvijas pilsētās koncertē (15.-22.VI) Losandželosas latviešu viru koris „Uzdiedāsim, brāļi!”. To dibinājusi (1997) un vada kādreizējā kamerkora „Ave Sol” dziedātāja **Laura Rokpelne Mičule**, tagad muzikoloģijas doktore (U. of Southern California). ●●● Iecerētā grāmata par Annabergas (Bonnas pievārtē, Vācijā) un Baltiešu kristīgās studentu apvienības vēsturi saukšot atmiņā Eiropas Latviešu apvienības kongresus, kur cilvēki sanāca kopā, vairākas dienas sprieda par politiku, kultūru – tā autors **Andrejs Urdze**. *Un tad tas latviešu gars pielīp automātiski!* Ipaši interesantas būšot epizodes par 80. gadu beigām un 90. gadu sākumu, kad Bonnas U. mācībspēkam Urdzem bijusi iespēja palīdzēt LTF aktīvistiem un vēlāk Latvijas valdības pārstāvjiem dibināt kontaktus ar Vācijas politiskajām partijām. (re)

Laura Rokpelne Mičule ar kori „Uzdiedāsim, brāļi!”

1974. gada vasarā Ilgas Gravas vadībā durvis vēra Rietumkrasta latviešu vasaras vidusskola *Kursa* ar devīzi: „*Kur- sa“ brīvai Latvijai!* No kr.: Kursas bijušās direktores Sarmīte Dāvidsone, Ilga Grava, Daira Cilne, Austra Slaidiņa un pagaidu direktors Jānis Rogainis (2014)

LATVIJA – AR SKATU VINDIENĀS – Par „Gada vēsturnieku” atzītais (2013) Dr. **Ēriks Jēkabsons**, izstādes 1914 (skat. Daces Lambergas rakstu 36. lpp.) zinātniskais konsultants, intervijā **Paulam Raudsepam** (Ir 2014.12.II) norāda uz vairākiem mītiem attiecībā uz I Pasaules karu, cita vidū ilustrējot tos ar patieso stāstu par **Pēteri Lapaini**: *Cilvēks dzimis 1897. gadā. 18 gadu vecumā brīvprātīgi iestājas strēlniekos. Viņu nosūta uz fronti, un par varonību cīņā pret vāciešiem viņš dabū Svētā Jura krustu, kas ir augstākais apbalvojums, ko var saņemt zemāko dienesta pakāpju karavīri. 1917. gadā viņš ir starp tiem džekiem, kas dodas uz Petrogradu apsargāt valdību, jo viņam stāsta, ka tā beidzot dos mums brīvību. Viņš maina sardzes pie Ļeņina kabineta, kurš viņu paņem aiz pogas un saka: o, latvieši, jūs pareizi darāt, aizstāvojot mūsu valdību, jo tikai un vienīgi mēs dosim jums brīvību, neviens cits nerunā par latviešu valsti. Pēc tam viņu nosūta uz Sibīriju cīnīties pret čehiem, kur par varonību viņš saņem tikko nodibināto Kaujas sarkanā karoga ordeni. 1918. gada beigās komisārs viņam saka: tagad mēs visi brauksim mājās atbrīvot zemi no vāciešiem, beidzot mēs viņus metam ārā. Dziedot „Dievs, svētī Latviju!”, viņi dodas mājās, kur konstatē, ka kaut kas nav riktīgi. Pretī nav vācieši, bet baskājaini karavīri, kas lamājas „Lāti kuradid” (latviešu velni – igauņu val.). Viņš atrod kaut kādu Ziemeļlatvijas aviānu un redz, ka viņa dienesta biedri otrajā pusē izveidojuši Ziemeļlatvijas brigādi. Tad viņš iebāž sarkanā karoga ordeni celmā un pie pirmās iespējas padodas. Somi viņu ar biedriem gandrīz nošauj kā boļševiku, taču viņus izglābj kāds dienesta biedrs no Ziemeļlatvijas brigādes, kurā viņi tūlīt arī iestājas, un par varonību kaujās pret sarkanajiem Latgalē viņš saņem Lāčplēša Kara ordeni. Pēc tam viņš 20 gadu nodienē Latvijas armijā. 1941. gadā viņš ir viens no retajiem, kuru neizsūta, bet atvaļina, un viņš sāk kopt zemi – to, ko viņš visu šo laiku ir gribējis darīt. Taču 1943. gadā viņam rodas konflikts, sakaujas krogā ar vācu virsniekiem, kas kaut ko nicīgu pateikuši. Viņu iesēdina Centrālcietumā, taču uz turieni viņam no pagasta valdes pienāk iesaukšanas pavēle leģionā. Viņš komandē bataljonu 19. divīzijā Kurzemē un par varonību kaujās saņem Dzelzs krustu. Pēc tam viņu represē. Un, kad viņš atgriežas Latvijā, strādā par dārznieku Rīgā un sagaida Atmodu. (re)*

ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА (Ukraina vēl nav mirusi – no Ukrainas himnas) – Jūs sagādājāt tirānijai vēsturisku sakāvi. Jūs esat ne tikai eiropieši, jūs esat vislabā-

kie eiropieši, jo esat Voltēra, Viktora Igo un Tarasa Ševčenko dēli, un arī tāpēc, ka pirmo reizi te, Maidanā, jauns cilvēks mira ar Eiropas karogu rokās – tā uzrunā (3.III) Kijevas Neatkarības laukumā franču filozofs Bernārs Anrī Levijs (Bernard-Henri Lévy). ●●● Vitalijs Portņikovs, ukraiņu rakstnieks, publicists: ... Tas, protams, ir sāpīgi, tas izraisa nepatīkamu, aizkaitinošu sajūtu. Bet mūsu acis Krievijas vairs nav. Ir tikai okupanti. Viltīgi un bezjēdzīgi. Nav svarīgi, kā okupanti sevi sauc un kādas zīmotnes pazudušas no viņu uniformām. Toties svarīgas ir viņu provokācijas pret mūsu karavīriem Krimā. (..) Jūs okupējāt Krimu, bet zaudējāt Ukrainu. Jūs zaudējāt Ukrainu uz visiem laikiem. Jūs mūs zaudējāt. Toties mēs ieguvām veselul pasauli, kas atbalsta mūsu cīņu par brīvību – ne tikai par mūsu brīvību, bet arī par jūsu brīvību, jo arī jums tā ir vajadzīga. Ja šobrīd to vēl neizprotat, drīz vien jūs to izpratisiet. (..) Tāpat kā citur pasaulē, arī mums, lasot un apbrīnojot jūsu rakstniekus, jājautā: kā tiem, kas tagad rikožas mūsu zemē kā no krāņiem izbēguši nevēri, varēja būt tādi humānisma apdvesti rakstnieki? ●●● LV rakstnieku, tulkotāju un publicistu atklāta vēstule: Dārgie kolēģi un draugi Ukrainā! Mēs, Latvijas rakstnieki, esam noraižējušies par situāciju Ukrainā, īpaši kopš varas iestādes sākušas vērst vardarbību un pielietot ieročus pret protestētājiem. Mēs, tāpat kā mūsu valsts valdība, pauzām stingru nosodījumu Kijevā notiekošajai nežēlībai. Mēs arī ceram, ka Eiropas valstu valdības radīs iespēju vienoties arī par reālu, ne vien morālu palīdzību Ukrainas cilvēkiem šajās nestabilitātes un terora dienās. Izsakām līdzjūtību un pauzām atbalstu tiem, kuri ir zaudējuši savus tuviniekus, un tiem, kuri katru dienu riskē ar savu dzīvību, brīvību un veselību Kijevas un citu Ukrainas pilsētu ielās. Džili cieniā Ukrainas tautu un tās ticību brīvībai un cilvēktiesībām. Mums tas atsauc atmiņā arī 1991. gada janvāri, kad Latvijas cilvēki bija līdzīgu izaicinājumu un bruņotu pretinieku priekšā Rīgas ielās. Dārgie draugi un kolēģi, jūs esat tik ārkārtīgi stipri un apņēmīgi savos centienos nosargāt būtiskākās eiropiskas sabiedrības vērtības. Mēs ticam, ka pašreizējie notikumi ir būtiski soļi vārda brīvības un demokrātijas nostiprināšanā Ukrainā; ir gan ārkārtīgi sāpīgi redzēt, ka šie soļi ir jāasper par tik augstu cenu – cilvēku dzīvības cenu. Mēs sekojam notikumiem Ukrainā un izplatām informāciju no Eiromaidana kanāliem, kā arī iepazīstinām ar mūsu ukraiņu draugu un kolēģu personīgajām liecībām par notiekošo; mēs turpināsim sekot Ukrainā notiekošajam, tulkot un izplatīt informāciju par to līdz pat si-

Latvijas „neesošais“ un Ukrainas bijušais prezidents

tuācijas atrisinājumam. – Ar cieņu Latvijas rakstnieki, tulkotāji, publicisti, Latvijas Rakstnieku savienība: Amanda Aizpuriete, Andris Akmentiņš, Sigma Ankrava, Anna Auziņa, Irēna Auziņa, Inga Ābele, Ingmāra Balode, Inguna Beķere, Guntis Berelis, Uldis Bērziņš, Silvija Brice, Ronalds Briedis, Indra Brūvere, Pēteris Cedriņš, Ausma Cimdiņa, Dagnija Dreika, Aivars Eipurs, Rolfs Ekmanis, Jānis Elsbergs, Inga Gaile, Margita Gailīte, Guntars Godiņš, Maima Grīnberga, Nora Ikstena, Viktors Ivbulis, Ilze Jansone, Arno Jundze, Jānis Jurkāns, Ieva Kalciema, Rudīte Kalpiņa, Rūta Karma, Aivars Kļavis, Ieva Kolmane, Arvis Kolmanis, Andra Konste, Anda Kubuliņa, Liāna Langa, Ēriks Lanss, Ieva Lešinska-Geibere, Eva Mārtuža, Dace Meiere, Rūta Mežavilka, Andrejs Migla, Lalīta Muižniece, Jānis Oga, Jānis Ozoliņš, Einārs Pelšs, Ieva Plūme, Artūrs Punte, Anna Rancāne, Sandra Ratniece, Edvīns Raups, Gundega Repše, Jānis Rokpelnis, Zane Rozenberga, Dace Rukšāne, Māris Rungulis, Māra Rūmniece, Valdis Rūmnieks, Māris Salējs, Līta Silova, Knuts Skujenieks, Artūrs Snips, Vladis Spāre, Ieva Struka, Sergejs Timofejevs, Uldis Tironis, Jolanta Treile, Mudīte Treimane, Jānis Vādons, Viesturs Vecgrāvis, Sandra Vensko, Egils Venters, Kārlis Vērdiņš, Inese Zandere, Jānis Zālītis, Ainārs Zelčs, Mārtiņš Zelmēnis, Inga Žolude (Rīgā, 2014.27.1). ●●● Latvijas krievu rakstnieces Marinas Kostņeckas atklāta vēstule „Milzīgs kauns“: Parakstot vēstuli ar atbalstu Putina politikai, [Krievijas] kultūras darbinieki nodeva Dzimteni. Sen jau neesmu politikā un netaisos tur atgriezties. Tātad man nav jākrāj punkti, lai tiktu kaut kur ievēlētai vai lieku reizi vienkārši pamanītai sabiedrībā. Taču es esmu un līdz mūža galam ceru arī palikt Latvijas pilsonē. Esmu arī Latvijas krievu rakstniece, un tieši tāpēc ilgāk vairs nevaru klusēt. Man gribētos lepoties ar izcilo, visā pasaulē atzītu Krievijas kultūru, bet nu es to vairs nevaru darīt, jo izjutu milzīgu kaunu par tiem daudziem Krievijas kultūras darbiniekiem, kuri parakstīja vēstuli ar atbalstu Putina politikai Ukrainā. Jā, parakstīja daudzi (pāri par simts cilvēkiem), bet ne visi! Jo arī šodien krievu kultūrā darbojas izcilas personības, kuru nostāja ļauj man cerēt uz kādreizējo Krievijas atmodu. Kā piemēru varu minēt krievu režisoru Andreju Končalovski ar viņa teikto rakstā „Nošausminies pats par sevi!“, kas aicina krievu tautu mosties. Raksts beidzās ar vārdiem: „Es gribētu lepoties ar savu Dzimteni, bet man par viņu ir kauns! Kad es pēdējo reizi lepojos ar Dzimteni? Neatceros! Taču man ir pilnīgi skaidrs, ka PATIESĪBA par to, kādā stāvoklī atrodas mūsu tauta, PATIESĪBA, kura tiktu pateikta skaļi visai pasaulei, izsauktu manī, un ne tikai manī, lielāku lepnumu nekā mūsu hokejistu uzvara olimpiskajās spēlēs.“ Paldies,

Meistar, ka Jūsu paraksta nav starp to daudzo Krievijas kultūras darbinieku parakstiem, kuri 2014. gada 12. martā nodeva savu Dzimteni (LA.lv 17.11). ●●● Atklāta vēstule (tīmeklī un Ir – 31.III) sakarā ar Latvijas Valsts prezidenta reakciju uz Krievijas agresiju (ko parakstījuši ap 1000+ kultūras darbinieku): Līdz ar visu brīvo, demokrātisko pasauli mēs asi nosodām Krievijas agresiju pret Ukrainu un pretlikumīgo Krimas aneksiju, vienlaikus izsakot stingru atbalstu Ukrainas tautas gribai un tās vēlētajam parlamentam. Mēs uzskatām, ka Ukrainas brīvība, neatkarība un teritoriālā integritāte ir arī mūsu brīvība, neatkarība un teritoriālā integritāte. Katrs no mums ir radis darīt savu ikdienas darbu, atstājot politisko darbību savu ievēlētu pārstāvju ziņā. Mēs esam ticējuši un pašāvušies, ka izšķirošā brīdī viņi aizstāvēs tos ideālus, kuru vārdā mēs 1991. gadā bijām gatavi atdot dzīvību, gluži tāpat kā Ukrainas tautas labākā daļa ar savām dzīvībām Maidanā aizstāvēja brīvību, demokrātiju un eiropeska plurālisma vērtības. Mēs jūtamies vilušies savos vēlētajos pārstāvjos un to izraudzītajā prezidentā. Mūs dziļi aizvaino Valsts prezidenta Andra Bērziņa nespēja formulēt savu viedokli situācijā, kuras sekas vistiešākajā veidā skar arī mūsu valsti. No mūsu viedokļa, Latvijā šobrīd nedrīkst iebraukt ne tikai Krievijas varas elite, ieskaitot Krievijas prezidentu Vladimiru Putinu un pareizticīgo baznīcas patriarhu Kirilu, bet arī vismaz daļa no tiem, kuri piedalās ikgadējā popmūzikas konkursā „Jaunais vilnis” Jūrmalā. Šāda nostāja, kurā solidarizējamies ar Rīgas Jaunā teātra režisoru Alvi Hermani, JRT aktrisi Gunu Zariņu, izcilo poļu kinoaktieri Danielu Olbriški un citiem, ir būtiski svarīga ne tikai mums, bet arī Krievijas demokrātiskajai inteliģencei, kuras iespējas paust savu viedokli tiek ierobežotas ar katru dienu vairāk. Mēs pieprasām, lai Valsts prezidents Andris Bērziņš un mūsu vēlētie pārstāvji Saeimā skaidri, nepārprotami un visplašākajai sabiedrībai saprotami paū savu nostāju ne tikai pret notikumiem Ukrainā un tās likumīgajā sastāvdaļā, autonomajā Krimas apgabālā, kas ir Krimas tatāru dzimtene un vienīgās mājas, bet arī pret notikumiem Kremļī, kur vara ir pāraugusi autoritārā diktatūrā. Mēs aicinām Valsts prezidentu un Saeimu iepazīstināt sabiedrību ar rīcības plānu gadījumam, ja Krievijas impērijas atjaunošanas plāni, par kuriem neslēpti runā Krievijas prezidents Vladimirs Putins un viņam tuvu stāvošas personas, neapstātos tikai Ukrainā. Mums ir kauns, ka mūsu intereses pārstāv citu valstu augstākās amatpersonas: Igaunijas prezidents Tomass Hendriks Ilvess, Lietuvas prezidente Daļa Gribauskaitē un ASV prezidents Baraks Obama, kamēr mūsu pašu prezidents publiski minstīnās, neformulē savu pozīciju, neapliecina savu spēju un gribu vadīt Latvijas tautu izšķirošos pārbaudījumos, bet ir gatavs pieņemt Rīgas pili agresoru, cilvēktiesību pārkāpēju un pašpasludinātu Krievijas impērijas atjaunotāju Vladimiru Putinu. Mēs neuzskatām, ka tāds prezidents pārstāv Latvijas tautas intereses un aicinām Saeimu un Valsts prezidentu pašu izvērtēt savas iespējas turpināt ieņemt šo amatu. ●●● Vladimira Putina destruktīvi haotiskais, it kā drudzī paustais runas veids (arī viņa izskats) Krievijas Valsts domē (Dumjā) 18. martā sauc atmiņā gan lappuses Dostojevska romānā *Velni* (Besy, 1872), gan arī padomjulaika KP CK sekretāru līdzīgus paudumus par „sapuvušajiem Rietumiem”. Tāpat kā viņos laikos

Kremļa lustrainā zālē, kuras sienu tagad rotā impērisko caru divgalvainais ērglis (nevis sirpis un āmurs uz saules staru un vārpu ietvertās zemeslodes), Voždjs (līderis) vērs pirkstu pret „ārzemēm”, kas Krievijas „vēsturiskajās teritorijās”, konkrēti Krimā (un Ukrainā vispār), sponsorējot varu pārņēmušos „nacistus”, „fašistus”, „rusofobus”, „ultranacionālistus”, „banderistus”, „Hitlera sekotājus”, „antisemitus” un citus dažnedažādus „viltvāržus”. Ne vārda, protams, par Janukoviča un oligarhu korupciju un ukraiņu vēlmi orientēties Rietumeiropas virzienā. *Ukraiņi un mēs* [t.i., krievi] *taču esam gandrīz viena tauta un nekāds iebrukums nekur neesot bijis – tā Putins.* Kremļa saimnieka teikto ik pa brīdīm pārtrauc kvadrātainu postsovjetisku ierēdņu, armijnieku un garīdznieku kvēli aplausi. ●●● Tas nekas, ka jau agrāk Putins – līdz ar PSRS ģeopolitiskās sairšanas kārtējo apraudāšanu – nosaucis Ukrainu par „mākslīgu valsti”, bet tās dienvidaustrumu daļas apzīmēšanai lietojis šovinistiski nacionālistisko terminu „Jaunkrievija” (*Novorossija*). Tas nekas, ka TV pārraidēs un tīmeklī jebkurš interesents var pārliecināties par krievu bezzīmotnaino „zaļo viriņu” (bruņutransportieros un helikopteros!) invāziju Krimā (ko vēlāk Putins nenoliedz, pat piešķirot medaļas par *Krimas atdalīšanās sekmešanu*). ●●● Šī JG nr. slēgšanās laikā (aprīļa pēdējā dienā) pie „vēsturiski no Krievijas nešķiramās brāļu tautas” robežām sakoncentrēti pamatīgi bruņoto spēku dažnedažādi aprikojumi. Harkivā, Doņeckā, Luhanskā, Mariupolē, Kramatorskā u.c. Austrumukrainas pilsētās koruptā, uz Krieviju aizbēgušā Ukrainas prezidenta Janukoviča atbalstītāji un dažādu pasugu diversanti „vecākā un gudrākā brāļi” bruņoto spēku Galvenās izlūkošanas pārvaldes (GRU) maskotu, bezzīmotnainu specvienību vadībā pārņēmuši stratēģiskus objektus (valsts iestādes, milicijas ēkas, lidlaukus etc.). Slavjanskā (Doņeckas apgabalā) tā dēvētie separātisti tur gūstā desmitiem cilvēku, to vidū pilsētas mēru, pasludina ukraiņu partijas *Udar* (Trieciens), *Svoboda* (Brīvība) un *Batkivščina* (Tēvzeme) par nelegālām un aicina iedzīvotājus ziņot „tautas karadraudzei” par aizdomīgiem tiēmi, *īpaši tiem, kuri sarunājas ukraiņiski*. Atrasts (28.IV) jau trešais liķis ar spīdzināšanas pēdām. Tā dēvētie separātisti sagūstījuši (25.IV) astoņus EDSO (European Security and Cooperation Organization) valstu novērotājus, kas ieradusies militārā pārbaudes misijā pēc Ukrainas valdības lūguma, pamatojoties uz 2011. gada Vīnes dokumentu. Pašpasludinātais mērs Vjačeslavs Ponomarjovs lūdzis Krievijai ievest savus spēkus Ukrainā. UNIAN, <*korrespondent.net*> u.c. Ukrainas mediji un starptautiskās ziņu aģentūras vēsta (28.IV) par bruņvestes militārā stilā vienādi tērtu prokrievisko aktīvistu asiņainiem uzbrukumiem ar nūjām un metāla stieņiem Ukrainas vienotības atbalstītājiem Doņeckā, Harkivā u.c. Luhanskā lietotas arī trieciensautenes valdības ēku ieņemšanai. ●●● Vēl saspīlētāku stāvokli sagaida pēc 11. maija, kad krievu separātisti balsojot par Doņeckas republiku. ●●● ...NATO karakuģi Baltijas jūrā, pastiprināta ASV bumbvedēju klātbūtne Eiropā, amerikāņu 173. kājnieku brigādes kaujas vienība Ādažos... ●●● Liekas, ka blogistam *alehinam* varētu būt taisnība, proti, kara gadījumā vaininieks būs tikai viens vienīgs cilvēks – **Putins**: *Nevaru samierināties ar domu, ka 2014. gadā viens maniaks var apgāzt pasauli, uzsākt karu Eiropā. Bez ie-*

mesliem, bez vajadzības, pat bez kaut kāda maniakāla stratēģiskā plāna, kāds, piemēram, bija Hitleram. Vienkārši tāpat vien, aiz gara laika, aiz pārliecības par savu neievainojamību, nesodāmību (28.IV). Vērts arī atsaukties uz *alehina* teiktajiem vārdiem 4. aprīli: *Notikumus Ukrainā izprovocēja Putina personiskās kaprīzes, tieši un netieši organizēja un, domāju, ka tas nebūtu tālu no patiesības, apmaksāja Kremlis. Kādēļ? Ukrainu vajadzēja ievilkt aiz matiem Putina frankenšteinā „Eirāzijas savienībā”? Kādēļ? Putinam gribas „savākt” Krievijas impērijas zemes. Kādēļ? Grib palikt vēstures grāmātās. Kādēļ? A tādēļ. Kur te cilvēki, sabiedrība, Krievija? A nekur. Kā tas ir iespējams? Ja esi bagātākais cilvēks pasaulē, ļaunprātīgi izmantojot savas valsts pilsoņu tumsonīgumu, pamazām laikam sāk arvien biežāk nākt prātā domas, ka tev nav jāievēro ne tikai pašvalsts likumi (par to vairs nav ne runas), bet arī starptautiskie likumi. Sāc domāt, ka pašā kaprīzes tagad ir likumi gan valstij, gan pasaulei – ej nu apstrīdi, Barak! Tu tak neesi bagātākais, tev tak jākļūnās savam Kongresam. Un pasaulei atliek tikai cerēt, ka Putina kaprīzes ir pieklājības robežās. Cerības nepiepildās un kaprīzes paliek arvien nelietīgākas.* ●●● *Ukraina bija un būs Svētās Krievijas sastāvdaļa – deklarē* (19.IV) Maskavas un visas Krievijas patriarhs Kirils. ●●● Tajā pat laikā „glābējtautas zaļajiem viriņiem”, kuri bieži vien slēpj savas sejas aiz maskām, ir paveicies saliedēt gan NATO aliansi, gan arī „Dzeltenzilās zemes” iedzīvotājus, kā par to liecina krievu portālā <*www.ej.ru*> (*Ежедневный журнал – Ježedņevnyj žurnal* jeb *Dienas žurnāls*) minētās aptaujas (25.III) rezultāti, resp., Ukrainas iedzīvotāju atbildes uz jautājumu: **Vai Ukrainai vajadzētu iekļauties NATO?** Pirms Krimas aneksijas **58% visas Ukrainas iedzīvotāju atbilde bijusi jā, bet pēc – 73%; Ukrainas austrumos jā** teicēju skaits pieaudzis no **43% līdz 58%, vidusdaļā – no 64% līdz 80%, dienvidos – no 49% līdz 65% un rietumdaļā – no 76% līdz 91%**. ●●● Pazīstamā Eiropas CNN korespondente Amanpūra (*Christiane Amanpour*) citē (17.IV) IRI (*International Republican Institute*) aptaujas datus – 85% no Ukrainā mītošajiem krieviem nekādā veidā nejutās apdraudēti savas tautības dēļ. Un 81% no Ukrainas iedzīvotājiem ir pret krievu karaspēka iesūtīšanu it kā tur mītošo krievu glābšanai. ●●● Intereses labad aptauju rezultāti Latvijā – **16%** (latvieši – 6%) **pilnībā, bet 18%** (latvieši 11%) **daļēji atbalsta ne tikai „Krimas triumfu”, bet arī Austrumukrainas okupēšanu (kopā 34%)**. **Noraidoši izteikušies 58%** – tā Sabiedriskās domas aptaujā pētījumu iestāde GfK sadarbībā ar aģentūru *Leta* (*diena.lv*

Ukrainas bijušais un Krievijas esošais prezidents

11.III). Pētījumu centra SKDS aptauja (9.IV) savukārt liecina, ka **35,7% LV krievvalodīgo** iedzīvotāju uzskata, ka Krievijas bruņota iesaistīšanās Ukrainā **nav attaisnojama** (pilnībā – 19,4%, bet kā drīzāk neatļaujama – 16,3%), kamēr 43,1% uzskata Maskavas rīcību par pareizu. No **latviešu valodā runājošiem 78,3%** to uzlūko par **neattaisnojamo**, bet **7,7%** – par attaisnojamo (*diena.lv* 9.IV). ●●● Vietnē <*petitions.ee*> (10.IV) ievietota petīcija, kurā vairākums **Igaunijā** dzīvojošo krievu pauž nostāju par dzīvošanu demokrātiskā Igaunijā un pret „ārējo palīdzību”. ●●● Pētījumu organizācijas YouGov aptaujas rezultāti (3.IV) liecina, ka 60% amerikāņu atbalsta ASV iesaisti NATO kolektīvajā aizsardzībā uzbrukuma gadījumā sabiedrotajiem, bet atsevišķām valstīm – Lielbritānijai (56%), Francijai (48%), Polijai (40%), Turcijai (29%), Ukrainai (22%), Latvijai (21%) (dažādas aptaujas gan liecina par amerikāņu vairākuma analfabētismu ģeogrāfijas/vēstures jautājumos). ●●● **Igaunijas** iekšējās drošības dienesta **Kapo** izvērtējums par drošības situāciju valstī: notikumi Ukrainā apliecinājuši, ka Krievija grib izplest impēriju, izmantojot krieviski runājošos iedzīvotājus kā instrumentu šā mērķa sasniegšanā. Nepieciešamība aizsargāt krievu cilvēkus tiek izmantota kā attaisnojums agresijai, pilnībā ignorējot visai pasaulei skaidri redzamos un dzirdamos faktus, par ko ziņo brīvā prese – tā **Kapo** ģenerāldirektors **Arnolds Sinisalu** (*Estonian Internal Security Service Annual Review 2013:2*). ●●● **FRANKA GORDONA SLEJA** „Putinam nav ko lepoties ar saviem starptautiskajiem draugiem”: *Analizējot balsošanas rezultātus ANO Ģenerālajā Asamblejā, kuras rezolūcijā referendumus Krimā par pievienošanu Krievijai tika atzīts par nelegitīmu un atbalstīta Ukrainas teritoriālā integritāte, metas acīs, cik vārgs bijis atbalsts Krievijas agresijai. Pret minēto rezolūciju balsoja, līdzās Putina Krievijai, šāds desmitnieks: Eiropas „pēdējā diktatora” Lukašenko vadītā Baltkrievija, no Maskavas daudzējādā ziņā atkarīgā Armēnija, komunistiskā Kuba un tai ideoloģiski radniecīgā „bolivariskā” Venecuēla, līdzīgas nokrāsas Nikaragva un Bolīvija, Sīrija (lasi – despota Asada klike), staļiniskā murgu valsts Ziemeļkoreja, Sudāna, kuras prezidents Omars al Baširs pasaulē atzīts par teroristu, un Zimbabve, kuras prezidents Mugabe ir līdzīgs plēsoņa. Putinam ar tādiem draugiem nav ko lepoties. Kā mēdz teikt krievi – „kad zivju nav, arī vēzis ir zivs”. Iespaidīgs ir tas valstu simts, kas rezolūciju atbalstīja. Man prieks par to, ka līdzās ES dalībvalstīm par to balsoja Gruzija un Azerbaidžāna. To, ka Ķīna piesardzīgi atturējās, var saprast. Un Kazahstāna, kura arī atturējās, nesekoja Baltkrievijai un Armēnijai, kaut gan tā arī pievienojas Muitas ūnijai, t.i., Eiropas Savienības iedzīlim. 24 valstis, kā liecina sēdes protokols, balsojām nepiedalījās, t.i., nebija klāt un, var teikt, aizbēga no atbildības. Man kā Izraēlas pilsonim un patriotam ir kauns par to, ka šī valsts ir šo glēvuļu vidū, līdzās Irānai (!), Serbijai, Kirgizstānai, Turkmēnistānai, Emirātiem, Marokai, Jemenai... Ja ņem vērā, ko ASV dara Izraēlas labā, tās nostāja šai gadījumā ir nepateicīga (LA.lv 3.IV). ●●● Krimas tāturu politiskais aktivists **Refats Čubarovs**, ko no Simferopoles vēsta **Atis Klimovičs** (delfi 7.III), Kremļa rīcībā saskata daudz līdzīga ar traģiskajiem notikumiem 20. gs. pirmajā pusē, kad Rietumu demokrātiju nespēja dot tūlītēju pretsparu divām agre-*

sīvām diktatūrām noveda pie II Pasaules kara. ●●● Pazīstamā autore Aplbauma (**Ann Applebaum**, *Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe, 1944-1956*) aicina (*The Telegraph* 7.III) Rietumus daudz efektīvāk pretoties Maskavas „polittehnologu” dezinformācijai – tā kā to ar labām sekmēm **Aukstā kara laikā Austrumu bloka valodās īstenojušās raidstacijas Radio Brīvā Eiropa/Radio Brīvība un BBC**. ●●● Putina partijas **Jedinaja Rossija** (Vienotā Krievija) frakcijas radītais, faktiski jau tagad politiski likuma spēku ieguvušais likumprojekts, cita vidū, paredz saukt pie kriminālatbildības par PSRS un starptautisko miera un drošības uzturētājas padomju armijas apzināti melīgu apsūdzēšanu **noziedzumos**. Par to joprojām iedrošinas ironizēt arī dažs labs krievu zinātnieks un pētnieks, piemēram, **Aleksandrs Skobovs** – *nu tikšot aizliegtas jebkādas runas, ka PSRS palīdzēja Hitleram izraisīt II Pasaules karu un tā pirmajā posmā faktiski piedalījās viņa pusē, ka karš pret Somiju bija agresija, ka Baltijas valstu pievienošana bija aneksija un padomju zaldāti tur bija okupanti*. Savukārt prof. **Boriss Sokolovs** pieļauj, ka PSRS un nacistiskās Vācijas noslēgto līgumu (1939) slepenie papildprotokoli tikšot cildināti kā **gādība par mieru**, bet poļu apšaunāšana Katiņā – **kā drošības uzturēšanas pasākums** (LA.lv 13.II). Vēsturnieks **Andrejs Zubovs** Maskavas progresīvajā laikrakstā **Vedomosti** (1.III) Kremļa agresiju Ukrainā salīdzina ar Hitlera Anschluss Österreichs (1938.III), ar Čehoslovākijas atsavināšanu no **Sudetenland** tā paša gada rudenī, kam seko (1939.III) vācu iesoļošana Lietuvai piederošajā **Memelland** (Klaipēdā). Prof. Zubovam nav ilgi jāgaida uz atstādīšanu no darba Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūtā (Московский государственный институт международных отношений). ●●● Latvijas Ukrainu kongresa pr-jis **Nikolajs Pavļuks** informē, ka drīzumā Kronvalda parkā, Rīgā, varētu pārcelties pieminekli ukraiņu dzejniekam, māksliniekam, brīvības cīnītājam **Tarasam Ševčenko** (1814-1861) – sakarā ar viņa 200. gadskārtu, bet *īpaši uz šodienas Ukrainas notikumu fona jāatceras un jāgodina personības, kas ietekmējušas Ukrainas valsts attīstību un vēsturi* (LA.lv 14.II). ●●● Šīs sadaļas pēdējā rindkopā (ar **Jāņa Misiņa** saucieni **Meklējiet rakstos!** uz lūpām) tiem, kuru uzskatā **ukraiņi tie paši krievi vien esot**, niez ieteikt iegriezties LU Akadēmiskās bibliotēkas samērā plašajā **ukraiņu nodalā**, kur starp daudziem citiem tekstiem var atrast arī, piemēram, **Dmitro Čiževska** (Дмитро Чижевський / Dmytro Čyževs'kyj, arī Chizhevsky, 1894-1977) literatūrzinātnisko devumu, ieskaitot definitīvo **A History of Ukrainian Literature: From the 11th to the End of the 19th Century** (1975, 681 lpp.). Ievērojama ukraiņu filologs (pēc studijām Sanktpēterburgas U. un Kijevas Svētā Volodimira U.) saistās ar pazīstamām augstskolām Prāgā, Halē, Mārburgā, arī Harvarda U., no kurienes pārceļas (1956) uz vācu **Universitāt Heidelberg**, kur vada slāvistikas fakultāti. Par laika posmu no 1917. līdz 1934. gadam ievēribas vērts ir **Luckija (George Stephen Nestor Luckyj)** pētījums **Soviet Ukrainian Literature: A Study in Literary Politics** (Columbia University, 1954. 672 lpp.). Skat. arī **Baibas Baltrukas** miniieskatu ukraiņu literatūrā (*satori.lv* 2014.21.III). (re)

NEPLP / KF TV KANĀLI – Ārkārtas sēdē Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes **Sabiedris-**

ki konsultatīvā padome (SKP) pieņem lēmumu (7.III) attiecībā uz virkni Krievijas valsts kontrolētu TV kanālu, kas ilgstoši izplata *tendenciozu, apzināti maldinošu un Latvijai naidīgu informāciju, kas vērtējama kā mērķtiecīga informatīva agresija Latvijas informatīvajā telpā*. SKP aicina atbildīgās LV institūcijas neatliekami veikt nepieciešamos pasākumus šādas nacionālajām interesēm neatbilstošas darbības pārtraukšanai un turpmākai neietilpšanai. *Vai, Jūs, Dīmantā kungs, būtībā vienīgais atbildīgās institūcijas vadītājs, jautā Eva Lūse, NEPLP SKP pr-ja vietniece, nemsiet vērā šo padomu? Ir skaidrs, ka aizslēpties aiz likuma nepilnībām varēsim vienmēr, ja negribēsim pieņemt drosmīgus un atbildīgus lēmumus. (..) Cik nopietni un nozīmīgi lietuvieši izturas pret karu informatīvajā telpā, liecina kaut vai fakts par valsts apbalvojuma piešķiršanu cilvēkam, kurš pērn pieņēmis lēmumu pārtraukt Krievijas TV „Pirmais Baltijas kanāls” translāciju. Par to piešķir valsts apbalvojumu! (delfi.lv 23.III). ●●● Diskusijā „Krievija, kurp tu dodies?” PolitiCafe krievu pētnieciskais žurnālists un opozīcijas aktīvisks Romāns Dobrohotovs nosodoši izteicies par Krievijas propagandas TV kanālu atļaušanu Latvijā: *Ja Krievijā tu nevar aizliegt, vismaz Eiropā šos propagandas kanālus vajadzētu ierobežot, jo tie patiesībā nav masu informācijas kanāli un objektīva žurnālistika, bet emocionāla, draudīga aģitācija. Krievijas propaganda ir kā radiācija, no kā jāizvairās – tā portālu tvnet.lv (27.III) informē Austrumeiropas politikas pētījumu centra mediju un komunikācijas koordinatore Ieva Dzelme-Romanovska. ●●● Arī Igaunijas ETV pārraides Aktuaalne Kaamera krievu versijas vadītājs Maksims Rogalskis uzsveris, ka tādiem kanāliem kā NTV, RTR Planeta un Pirmais Baltijas kanāls ir nepārprotami nolūki – tie kurina kaujiniecisku noskaņojumu, liek lietā militāru propagandu un cenšas sabiedrību gremdēt melos... Lietuvas centieni aizstāvēt savus pilsoņus no šādiem „toksiņiem” ir pilnīgi normāli un pamatoti (diena.lv 2.IV).**

PĒDĒJĀ BRĪDĪ -- Latvijā iznākošā krievu laikraksta Čas žurnālista Igora Vatoļina uzskatā t.d. „Nepilsoņu kongresa” radikāļi – Gaponenko, Girss un Lindermans, nebūt nepārstāvēdami visu LV krievu kopienas, cenšas provocēt un šķēlēt sabiedrību, radīt apdraudējuma gaisotni LV. Viņš aicina vietējos krievu medijus attapties un pārtraukt iet Kremļa pavadā – tā vēsta <tvnet.lv>, atsaucoties uz TV3 raidījumā „Nekā personīga” izskanējušo informāciju. Veidošanas procesā esot biedrība *Eiropas krievu kustība* (EKK), lai parādītu Putinam, ka LV ir arī eiropieši noskaņoti krievi, kuri ne no viena nav jāaizstāv. EKK kodolā būšot apm. 20 cilvēku no dažādām nevalstiskajām organizācijām, mākslas aprindām u.c. (Ir 28.IV). (re)

STATISTIKA – Starptautiskās organizācijas *Reporters Sans Frontières* (RSF)/*Reporters Without Borders* (RWB) jeb *Reportieri bez robežām* (galvenā mītne Parīzē) š. g. preses un vārda brīvības novērtējumā *Latvija* ieguvusi 37. vietu (pērngad – 39.), aiz Igaunijas (11. vieta) un Lietuvas (32. vieta). Zīmīgi, ka Baltijas valstis preses brīvības ziņā apsteidz ASV, kas ierindojas 46. vietā. Pašā augšgalā atrodas Somija, kam seko Nīderlande un Norvēģija. Par valstīm, kurās būt žurnālistam ir kā dzīvot ellē, nodēvētas Turkmēnistāna, Ziemeļkoreja un Eritreja (2014.12.II). ●●●

Sakarā ar Maskavas agresiju Ukrainā un līdz ar to pieaugošajiem draudiem Somijai 66% Somijas Virsnieku apvienības biedru ir par pievienošanu NATO aliansei, kāmēr 10% vēlas aizsardzības aliansi ar Zviedriju, vēstī *Helsingin Sanomat* (26.IV). (re)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Lāsma Ģibiete (lģ), Anita Liepiņa (al), Rolfs Ekmanis (re)

NOTA BENE

Rakstu krājuma *Jaunā Gaita* vārdā jāizsaka pateicība par *Laika* š.g. 13. nr. (29.III-4.IV) ievietoto mākslinieka, dramaturga, ilggadēja „Jaunās Gaitas” līdzstrādnieka Raimonda Staprāna mākslas entuziastam Nikolajam Bulmanim (1929-2014) vēlīto nekrologu. Diemžēl viedu vārdu vidū tur iesprūduši vārdkopa, kas nepavisam nebalstās faktos: „Pēc nesaprašanās ar pašreizējo žurnāla *Jaunā Gaita* redaktoru, kur par mākslas nodaļas redaktoru Bulmanis sabijis piecpadsmit gadus, viņš pēkšņi pārtraucis rakstīt”. „Pašreizējam redaktoram”, t.i., šo rindiņu rakstītājam nav nekāda sakara ar *JG* redakciju laika posmā no 1988. gada līdz 1998. gada sākumam, kad (pēc galvenā redaktora Laimoņa Zandberga nāves) viņš tiek pierunāts uzņemties *JG* vadītāja nepateicīgo darbu. Jau turpat trīs gadus pirms tam (1995. gada jūnijā) Nikolaja Bulmaņa vārds vairs neparādās *JG* redakcijas ailē. (Viņa vietā stājas mākslinieks un dzejnieks Voldemārs Avens.) Ja ticam Raimonda Staprāna sniegtajai informācijai, „nesaprašanās ar pašreizējo” *JG* redaktoru bijusi par imeslu, kādēļ mūžībā aizgājušais Nikolajs pēc 15 gadiem redakcijas mākslas redaktora posteņi „pēkšņi pārtraucis rakstīt”. Nekādas „nesaprašanās”, kā uz to norāda laika secība, nemaz nevarēja būt. Turklāt, kopš „pašreizējā redaktora” pirmā nr. (*JG*212) 1998. gada martā līdz pat 2005. gada septembrim ievietoti vismaz 15 Bulmaņa raksti – no atmiņām par bēgļu laiku Austrijā (1945) līdz Venēcijas Biennālei (1999), impresijām par tolaik prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas vizīti Toronto (2000), par dziesmu svētkiem Čikāgā (2002) un mākslas izstādēm Latvijā (2003. un 2004. gadā), bet visvairāk par atsevišķiem māksliniekiem – no Tillera, Blumberga, Reinholda, Staprāna un Matīsas līdz Bišofam, Ingelēvicam un fotomeistaram Jurim Krieviņam. Kādu laiku pēc Nikolaja Bulmaņa vārda parādīšanās zem neliela rakstiņa *JG*242 (2005.IX) šķietami manāma kļūst, citējot Staprānu, „vecuma depresija”. Pie reizes, pirms jebkurš publicists „liek driķē” savas slejas, niez atgādināt Ulza Gērmaņa mazliet pārveidoto Jāņa Misiņa saucienu „Meklējiet rakstos un sērijās!” – nevis klausīties, ko „viena tante teica”, bet konkrētajā gadījumā ieskatīties Jura Žagariņa izveidotajā fimeklja vietnē <www.jaunagaita.net>

JG „pašreizējais redaktors”.

Ārpus ētera – Kārlis Streips

Latvijas Sabiedriskie mediji (<Ism.lv>, 2014.28.III)

VALODAS LIETOŠANA VIETĀ UN NEVIETĀ

Šajās dienās vairākkārt nācies domāt par to, kā cilvēki mūsu valstī un citur pasaulē lieto valodu. Tas bijis redzams gan iekšpolitiskā, gan arī ārpolitiskā kontekstā, un ne vienmēr valoda tiek lietota gluži piemērotā veidā.

Tā, piemēram, varam aplūkot Krievijas nebeidzamo propagandu attiecībā uz Ukrainu. Par paradigmu Kremļa kontrolētie masu informācijas līdzekļi ir padarījuši domu, ka Ukrainas pašreizējo valdību veido „nacisti” un „fašisti.” Vārdnīcā par šo jēdzienu ir rakstīts lūk, kas: *Fašistu kustībām vairākas raksturīpašības ir kopējas, t.sk. godbijība pret valsti, dievbijība pret stipru vadoni, kā arī ultranacionālisma un militārisma uzsvēršana.* Ukrainā stipra vadoņa nav, un pašreizējā valdība tieši un konkrēti ir izvairījusies no militārisma.

Savukārt pašā Krievijā cars Vladimirs lielā mērā ir tāda pati kulta figūra, kādas kādreiz ļaudis (pa īstam vai ironiski) godināja padomju laikā un, ja reiz kāda valsts pasaulē ir militāriska, tad patlaban tā ir un paliek pati Krievija. Kas attiecas uz nacionālismu, nav dzirdēts, ka ukraiņi atšķirībā no krieviem runātu par „ukraiņu pasaules” veidošanu. Tātad – tieši Krievija un nevis Ukraina ir fašistiska valsts, ja paļaujamies uz klasisko definīciju. Patiesībā, protams, vārds „fašisms” jau sen Krievijā ir zaudējis visu iespējamo nozīmi.

(..) Salīdzinājumam varam aplūkot ASV prezidentu Baraku Obamu, kurš pēdējā laikā visai uzsvērti ir teicis lietas, kas acīmredzot domātas cara Vladimira godkāres pakaitināšanai. Eiropā ASV prezidents ir paziņojis, ka Krievija ir „reģionāls spēks”, kura Krimu okupēja ne tāpēc, ka tā ir stipra, bet tieši tāpēc, ka tā ir vāja. Vēl Obama kādā uzrunā apsprieda jautājumu par kaimiņattiecībām, visai trāpīgi paziņojot, ka, jā, arī Amerikas Savienotajām Valstīm ir kaimiņvalstis, jā, arī ASV tajās ir sava veida ietekme, bet visā visumā mums nav vajadzīgs tajās iebruks, lai nodrošinātu stipras un saderīgas attiecības ar tām. Amerikas pirmā persona tukšu ne-

runā. Obama skaidri saprot, ka Vladimira Putina galvenā vēlme ir sevi prezentēt nācijas glābēja veidolā, piedevām tas ir nepārprotami mačo glābējs, kurš pie katras izdevības novilks kreklu, lai demonstrētu savus muskuļus. Noteikti viņam nav patīkami dzirdēt domu, ka patiesībā viņa valsts tāds reģionāls spēks vien ir. Cita lieta, vai tāpēc cars nolems atkāpties no iesāktā kursa, bet paldies ASV prezidentam tāpat.

Atgriežoties Latvijā, Saeimā darbojas tāda Irina Cvetkova (nav trīs reizes jāmin, kuru spēku viņa pārstāv), un – vai dieniņ, kur tik visur šī dāma nesaskata „fašistus” un „nacistus”. Pērn Vašingtonā viņa paziņoja, ka Latvijas demokrātijā esot *neonacistiskas plaišas*. Te viņa dziedot pašu dziesmu, kā, cerams, drīz jau bijuši Eiroparlamenta deputāte Ždanoka, kura arī attiecīgo jēdzienu lieto tikpat brīvi un neierobežoti, kā Cvetkova (un arī Kremļa propagandisti – par to vērts padomāt nākamreiz, kad latvieši dosies pie urnām un vēlēs eiroparlamentāriešus un pēc tam arī Saeimas deputātus). Tāpat Saeimā jau ilgstoši nogurdinoši ir Cvetkovas pārstāvētā spēka centieni pretēji visā pasaulē sa-
prastajam tomēr uzstāt, ka Latvijā nekāda okupācija nenotika.

Arī te ir valodas jautājums – vārds „okupācija” ir valodas sastāvdaļa, un vienai daļai mūsu „gudro galvu” tas joprojām nav norijams.

Vēl viens vārds, kas mūsu valstī ir ieguvis jaunu nozīmi, ir „trivializēšana”. Saeima otrajā lasījumā atbalstīja likumu, kurā paredzēts kriminālsods par „genocīda trivializēšanu”. Par šo vārdu vārdnīcā teikts, ka „trivializācija” ir *centieni kaut ko padarīt par nebūtisku*. Taču, kā jau šajā kontekstā daudz apspriests, pirmkārt, būtu visai sarežģīti „trivializēšanas” pakāpi noteikt kvantitatīvā veidā un, otrkārt, te tomēr ir arī runa par runas brīvību.

Būtībā jau visi tie, kuri 9. maijā pulcējas pie Pārdaugavas pieminekļa, lai jūsmotu par Krievijas „uzvaru” Otrajā pasaules karā, „trivializē” visu to, kas notika pēc tam. Visus ķurķi? Nu, diez vai.

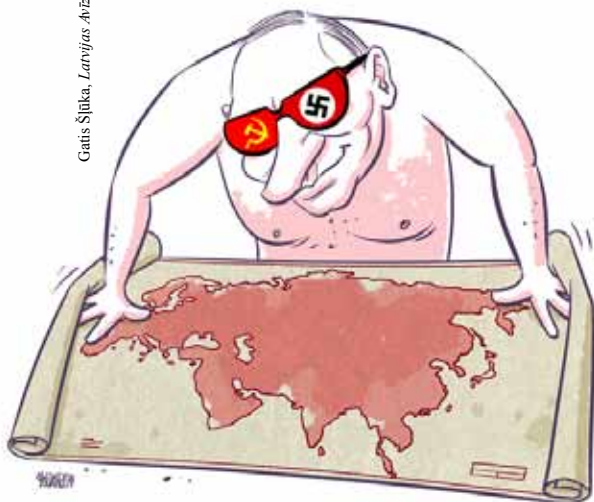
Un pēdīgi, par valodu valodas zināšanas kontekstā. Nesen Apvienoto Nāciju Organizācijas Cilvēktiesību komiteja paziņoja, ka

Latvijas valodas likums esot „diskriminējošs”, jo tas ierobežojot darba iespējas *krieviski runājošiem un citām minoritātēm*. *Latvijas Avīzē* materiālam (28.III) par tēmu ir virsraksts „ANO greizu priekšstatu varā”, bet laikraksts, citējot LETA, nav atradis par vajadzīgu pateikt, kādi tad ir tie „greizie priekšstati”. Nākšu palīgā. Acīmredzot, neviens no attiecīgās komisijas nav pamanījis, ka šis nu reiz ir koks ar diviem galiem, jo patlaban jau ir uzaugusi paaudze, kura nedzivoja Padomju Savienībā un tāpēc krievu valodu neprot. Tieši šiem cilvēkiem ir pietiekami lielas problēmas valstī, kurā darba piedāvājumos gandrīz automātiski tiek paziņots, ka ir vajadzīgas arī krievu valodas zināšanas. Protams, daudzos gadījumos tas ir objektīvi.

Es ar savu krievu valodas nezināšanu Rīgas veikalos nevarētu strādāt, trolejbusu nevarētu vadīt un, kā rakstīju pirms pāris mēnešiem, arī laikrakstā *Diena* acīmredzot nevarētu strādāt, jo arī tur ir vajadzīgas krievu valodas prasmes. Vai kāds *ANO Cilvēktiesību komitejā* padomāja par mani un citiem, kuri ir līdzīgā situācijā?

Protams, ka ne, bet tas nav nekāds pārsteigums. *ANO Cilvēktiesību komitejā* patlaban, piemēram, darbojas Kongo, kuru jau ļoti sen plosa pilsoņu karš, pērn tur bija Uganda, kura šogad tieši ir izcēlusies ar cilvēka tiesību rupju ignorēšanu un pārkāpšanu, un vēl gadu pirms tam komitejā darbojās ļaudis no tādām cilvēka tiesību korifejvalstīm kā Ķīna un, jā, arī Krievijas Federācija. Arī tas kaut ko pasaka.

Gatis Šļūka, *Latvijas Avīzē*

Sekojošie komentāri no „Feisbuka” (Facebook):

Raimonds Grants: Piekritu no A-Ž!

Jānis Stundiņš: Arī piekritu, un cik ļoti tas sasaucas ar viena ebreju antropologa interviju, ko vakar lasīju – viņš tur tieši bridina, cik neadekvāti un neatbilstoši lieto tādus vārdus kā „nacionālisms” (kas vispār nav negatīvs pēc noklusējuma), „nacisms”, „fašisms”, arī Krievijas retoriku viņš tur jauki izcilāja, bet viņš pauda satraukumu, ka šitāda „verbāla nesaturēšana” ir pat ļoti bīstama spēle – kā smēķēšana uz pulvera mucas...

Daina Ejaba: Jā, runājot par ANO pētījumu, man liekas, ka latvieši (ne krievi) savā valstī tiek diskriminēti, un mums tiek uzspiestas krievu valodas zināšanas, lai varētu strādāt un izdzīvot. Un te nu būtu mūsu diplomātu/citu pārstāvju uzdevums to skaidrot šī pētījuma autoriem.

Alexey Dimitrov: Streipa kungs, te laikam ir pārpratoms. Atšķirībā no ANO Cilvēktiesību padomes, kur ir pārstāvētas valstis, ANO Cilvēktiesību komiteju veido neatkarīgi eksperti. Viņu uzdevums ir nepolitiski vērtēt, kā dalībvalstis ievēro Pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.

Jānis Stundiņš: Mja, un problēma ar to pētījumu tāda, ka viņi jau nešķiro tautības, un „valstsniecīgai” jāuzņemas arī „krievvalodīgās minoritātes” grēki, jo pat „antifašists” Josifs Korens reiz TV atzina, ka antisemitisma un rasisma interneta portālos krievu valodā Latvijā ir vairāk nekā latviešu valodā (tas izgaismojās arī Gunša Bojāra „Aizliegtajā paņēmienu” - LTV1 programmā). Tāpat, piemēram, Drošības policijas aizturētie skinheadi par ebreju kapu apgānīšanu bija krievu valodā runājoši jaunieši... Ko nu? Kā to izskaidrot ANO, ka tieši „krievvalodīgā minoritāte” ir tā lielākā protestētāja arī pret gejiem, neaizmirstot arī ebrejus... TV tak rādīja nupat nesenus piketus „pret homoseksuālismu”, kuros lielā masa bija tieši no „krievvalodīgās minoritātes”. Kas līdzīgs Ukrainai, kad tikai tad, kad Ukrainas virsrabīns sāka izplatīt paziņojumus pasaulei, ka antisemitisms nāk no „tituškā” un Krievijas algotņiem, nevis no „maidaniešiem”. Vai tādas niansas ANO ņem vērā? Viss liecina, ka ne. Tad jau ANO būtu vairāk jāsatraucas par Zviedriju, kuras policijā atklāja atsevišķu etnisko kartotēku čigāniem, kā Latvijas policijā nav bijis nekad! (Es nenoliedzu, ka tautieši bāleliņi ar to grēko, bet ikdienā arī darbā saskaros ar visādām „akcijām” un samēri gan ir apgrieztais proporcijās – mazā sovjetu minoritāte ir ksenofobiskāka nekā latviešu „mažoritāte”, kurai tad pētījumos „piešu” arī otras minoritātes „grēkus”!)

Jānis Jonāns: Labs raksts! Domāju, atspoguļo ne tikai žurnālista, bet arī lielas sabiedrības daļas nostāju. Diemžēl nepilsoņi nemaz naturalizēties nevēlas, Krievzemes propogandas kanālu indi uzsūkuši, tie cer un cenšas atgriezties padomju gados, kad uz jebkuru jautājumu latviski varēja atbildēt: *говорите по-человечески! – Runājiet cilvēciski!* (Vismaz manā bērnībā man tā vienmēr teica). □

Materiālus sagatavoja Juris Žagariņš

Pilnībā piekrītu Frankam Gordonam, ka profesors Kaspars Kļaviņš „zināmā mērā sasaucas” ar Jāni Krēslīņu senioru jautājumā par mūsu „700 gadu verdzību”: tāda neesot bijusi, mums atnesa kristietību, pie tam ar apgaismības gaišumu, tātad *Dvēseļu putenis*, *Mūžības skartie* jāmet pagaldē un stulba ir Vinstona Čērčila memuāros izteiktā atziņa, ka „latvju stēlnieki ir 700 gadus verdzinātas zemnieku tautas sāpju kliedziens.” Tautas vēstures neizpratnī ir ne vien nožēlojami, tie apliecina Kremļa propagandas lielmeistarību, kas, apvienota ar melienu un slepenību, atstājusi pat gudros prātos robus.

Laimonis Purs, Zaubes pagasta „Bīķerniekos”

Kad pagājušonedēļ biju Rīgā, redzēju, ka *Abrene 2002* izlikta pat uz ielu stūriem, avižu kiosku plauktos. Sakarā ar notikumiem Ukrainā dažs pat teic, ka esot pravietiski uzrakstījies. Par Ukrainu tagad bēdājos dienu un nakti. Turklāt, ja Ukraina kristu, tad Baltijas valstis nonāk tikpat kā 1939. gadā... Tikpat kā... Esam ES un NATO. Bet ej nu sazini, kas Putleram prātā... Mums maz ieroču. Nu jau kādu laiku esmu pasācis sekot krievu propagandai krievu valodā, skatoties un klausoties Youtūbē u.c. Klausos pat *Svobodu*. To darot, izjūtu kaut ko neapkrastāmu. Itin kā atgriezies jaunības dienās (*Svobodai* vēl ne viens vien žurnālists no pag. gs.!), un itin kā padomija vēl pastāvētu, – tādas mēdz ziņas no Krievijas – bet es, es vairs tajā neesmu – neesmu! Tā propaganda ir briesmīga, nepatīkama, bet tās manas sajūtas – ka neesmu vairs padomijas vergs – ir kā medus, kā neapkrastāma bauda. Tā mēs te dzīvojam. Kā parasti, gandrīz kā uz pulveņa mucas. Putlers kritīs!

Ainārs, no Latvijas frontes Alūksnē

Jaunās Gaitas nozīme gan latviešu garīgajā dzīvē latviešos ārzemēs, gan tagad arī Latvijā, gan latviskuma uzturēšanā ir neatsverama.

Māris Brancis, Jelgavā

Nesen piestājos Čikāgas Krišjāna Barona Latviešu skolas bibliotēkā, jāredz, vai ir kas jauns un interesants. Skatos, skatos, tā uzreiz acis iekrīt Heli Lāksoneņas *Kad gos smeī* (Rīgā: Mansards, 2013). Čikāgas Literatūras grupā arī lasījām un pārrunājam Zanes Balodes tulkoto igauņu rakstnieka Andrussa Kivirehka darbu *Virs, kas zināja čūska vārdus* (Rīgā: Lauku Avīze, 2011). Kivirehka darbā parādās tā igauņu valodas īpašība, ka tiek lietoti viendzimtes vārdi. Romāna varonim gadās tā, ka viņa draugs čūska Ints īstenībā izrādās ir čūskiene Inta, kuŗai vēl būs daudz mazie čūskulēni. Tas nu tā kā īss ievads par Lāksoneņas grāmatu. Heli Lāksoneņa ir ļoti gudra, populāra (un arī smuka!) somu dzejniece. Viņa raksta dzejas Somijas dienvidrietumu valodā, tā atšķiras no somu literārās valodas. Dzejniece ir ļoti populāra, viņas dzejas grāmatas tiek izpirktas viens un divi, un

pie tam tās tiek izdotas samērā lielos metienos (tā ap 10 000). Somu dienvidrietumu valoda esot līdzīga Dienvidigauņu valodai, ko runā ap Veru pilsētu. Grāmatas tulkotājs ir Guntars Godiņš (informāciju par Lāksoneņu un viņas darbu guvu lasot tulkotāja ievadrakstu *Kad gos smeī* grāmatā). Tulkotājs esot ilgi domājis par darba tulkošanu, par to, kādu Latvijas valodas paveidu vislabāk vajadzētu lietot tulkotājumā. Viņš ir izvēlējies valodu, ko runā ap Ainašiem un Salacgrīvu, Igaunijas pierobežā (Vidzemes lībiskā izloksne). Vārdi ir īsi, zūd galotnes, vīriešu kārtā sievietes kārtas vietā, darbības vārdi ir trešā personā (es brauc, tu brauc, viņč brauc, mēs brauc). Ar prieku lasīju Guntara Godiņa tulkotās Lāksoneņas dzejas, tās ir ļoti tīkamas, saprotamas un cilvēcīgi saprotas. Un tad nu te ir viena Lāksoneņas dzeja: „Ziems pozīcijas”:

Vai jūs i dzirdējuš,
ka pe stipr sal
sarkankrūtīs ierokas sniega
un sasildas grozotes?
Vai jūs i dzirdējuš,
ka aļņ pārzīemo
kopejas ligzdas
zem sniegkūpenam,
kājs sapīnuš cit a cit,
pavasari nāk liel vaļa dabušan,
lai dabut zināt, kuram i kur kāj?
Es vair neįouda nekāds snieg darbs!
Atstute lāpst pret sien
un iet istaba,
spriezdams, ka jāķeras pe ļounam domam.

No sevis tad nu varu tikai noteikt – nu, vai nou ven tidik lab dzej?

Ivars Antēns, Čikāgā

Lai JG un tās veidotājiem nemitas spēki uzturēt patiesu kultūras vilkmi šajā raibajā pasaulē, kur to izdarīt, man liekas, kļūst arvien grūtāk...

Ildze Krona, Rīgā

Jūsu darbu jau nav iespējams novērtēt, visi atzinīgie vārdi jau izteikti, bet tomēr – visiem veidotājiem un līdzgaitniekiem nepagurt!

Biruta Kalēja Abula, Plainwell, MI, ASV

ERRATUM

JG276:70 Ata Kronvalda kokā griezto attēlu ir darinājis mākslinieks Ansis Cīrulis, nevis Jānis, kā nešpetnajiem drukas velniņiem laimējās to pārveidot.

MAZS BĒRNIŅŠ UZ KRUSTCEĻĒM ROTĀJAS...

Māra Zālīte. *Pieci pirksti*.
Rīgā: Mansards, 2013. 304 lpp.

Atskatoties latviešu literatūras vēsturē, varētu nosaukt virkni autoru, kuri dažādu iemeslu dēļ ilgākā vai īsākā laika posmā kļuvuši lasītājam neinteresanti. Mūsdienās par upuri odiozuma kalngalam literatūras un kultūras dzīvē, šķiet, kļuvusi Māra Zālīte. No drosmīgas un mesianiski apgarotas figūras vēl stindzinošajā pirmsatmodas laikā Zālīte kopš neatkarības atgūšanas stigusi arvien dziļākā „purvā”. Atteikusies no liriskas, autore ātri vien iemantoja komerciāli orientētas dramaturģes slavu: par spīti vairāku darbu popularitātei kritikā tie vērtēti nesaudzīgi. Un šķiet tikai likumsakarīgi, ka reizē ar nesēnājiem panākumiem bērnu literatūras lauciņā (Jāņa Baltvilka balva par grāmatu *Tango un Tūtiņa ciemos* 2012. gadā) un pēdējā mūzikla iznīcinošajiem vērtējumiem viņa atradusi jaunus pavedienus savā radošajā darbā.

Romāna *Pieci pirksti* pieteikums līdztekus pieredzējušās autore debijai prozas žanrā radījis īpatnēju situāciju – pagājušā gada izskaņā jauno darbu steidza lasīt un pētīt gan atbalstītāji, gan nīdēji. Par latviešu tautas lielo sāpju un nepārdzīvotā (jādomā, ka pārdzīvošana nemaz nav sagaidāma vai iespējama; tiklab jābilst, ka prasības pēc pārdzīvotā ignorēšanas ir absurdas pašas par sevi) represiju posma atveidi literatūrā valda diezgan polarizējoši viedokļi. Daļai tautiešu tādas represijas bijušas nebijušas, daļai – neaizskarams jautājums. Jāatzīst, ka literatūras par šo vēstures posmu un pieredzi, par „kuru taču nedrīkst runāt”, nekad nebūs par daudz. Kā jau to tiku minējis recenzijā par Knuta Skujenieka *Kārtīm*, deportācijas pieredzējušo kļūst arvien mazāk, stāsti par šo latviešu vēstures posmu kļūst arvien mītiskāki un svešāki. Kā lai saglabājam to, ko paši neesam pieredzējuši? Vēl jo vairāk, ja tas notiek laikā, kurā vēl neesam atbrīvojušies no konstruētu stereotipu gūzmas (vai atcerieties, kā Aloīzs Brenčs savulaik parādīja Sibīrijas „viesu” mājiņi, tiem palagiem saklātās gultas?), laikā, kurā

iznāk pietiekami daudz literatūras par to, kā latvieši ir dzīvojuši kokos līdz 1940. gadam, laikā, kurā izglītības sistēmas (vai audzināšanas) absurda rezultātā esam nonākuši līdz elementāru vēsturisku notikumu nezinašanai. Tieši tādēļ mierina šādas literatūras esamība. Proti, tā nav norimusi kopš neatkarības atgūšanas pirmās desmitgades atvērto iespēju eiforijas (Melānijas Vanagas cikls septiņos sējumos, Sandras Kalnietes iespaidīgais darbs, Valentīna Jākobsona un Aleksandra Pelēča devums), bet turpina pastāvēt un, šķiet, pat piedzīvo jaunu vilni arī šobrīd (Andras Manfeldes interese par šiem jautājumiem, Knuta Skujenieka un Kaspara Pūces nesēnie darbi). Rodas jautājums – kā pasniegt to, kas jau ticis apskatīts no dažādām perspektīvām? Izvēle par labu mazam bērnam vētrainā laikmeta un netaisnīgā pāridarījuma attēlošanai daudziem varētu šķist paredzama. Mazs bērns līdzās vecam cilvēkam kā viena no sociāli neaizsargātākajām kategorijām uz traģisku notikumu fona bez piepūles varētu funkcionēt pati par sevi. Taču Māra Zālīte *Piecu pirkstu* Lauru tēlojusi ne tikai kā pilnasinīgu raksturu, bet arī kā viedu novērotāju. Pēdējo reizi tik godīgs un atklāts, intonatīvi radniecīgs bērna skatījums uz pasauli bija Vizmas Belševicas Billei un Jura Zvirgzdiņa dienasgrāmatas rakstītājam Agnim, vien šoreiz papildināts ar mītiski apgarotu, vizuālu redzējumu (pasaules literatūrā, ja vēlaties, ir iespējams saskatīt būtiskas līdzības ar vairākiem Gintera Grasa poētikas paņēmieniem). Bērna pasaules uztveres imitācija literārā darbā allaž ir bijis sarežģīts paņēmieni un atbildīgs uzdevums, vēl jo vairāk, ja uz autorei pleciem gulst ne vien individuālais-romantizētais (viena bērna piedzīvotais) skatījums, bet arī konkrēta vēsturiska viela kā nozīmīga lapaspuse latviešu tautas vēsturē: *Laurai tie ir sveši un tukši vārdi! Kaut kādi Urāli, kaut kāda Eiropa. Tāpat kā tā Maskava, kaut kāda tur Maskava. Laurai daudzi vārdi ir tukši. Vārdi, kam ir tikai ārpusē, bet iekšpuses nav. Vārds, kam ir iekšpuse, vārds, kam ir garša un smarža, vārds, kam ir krāsa un pilnums, tāds vārds Laurai ir Latvija* (33). Līdzās ir prieks par sīkumiem: *Bildīte krāsaina. Divi mazi lācīši ložņā pa izgāztiem kokiem, bet trešais skatās. (...) Visvērtīgākais ir gaiši zilais papīritis. Tāpēc, ka tas paliek. Papīritis ir neapgāžams pierādījums. Citādi neviens neticēs, ka Laurai ir bijusi tāda konfekte, ka Laura ir ēdusi tādu konfektu!* (28)

Velti romānā meklēt Sibīrijas epizodes – tas drīzāk ir darbs par atgriešanos mājās. Jāpiebilst, ka Sibīrijas gaitas bērna acīm lieliski (autobiogrāfiski) aprakstītas un papildinātas ar vizuālo materiālu gandrīz vienlaikus ar Māras Zālītes darbu iznākušajā Kaspara Pūces grāmatā *Pūcesbērna patiesie piedzīvojumi Padomijā*. Zālītes skatījumā jaunās – nu jau padomju – dzīves reālijas izposta jebkādas romāna varoņu ilūzijas par atgriešanos laiktelpā, kāda tā reiz bijusi: *Laurai ir lielas dusmas uz Meliorāciju! Ir nu gan vārdu ielikusi. Tāpēc izaudzis tāds briesmonis. Meliorācija! Varbūt tepat kaut kur staigā. Ar izkapti* (43). Nokrāsota traktora riepa kādreizējā karoga masta vietā, kūtis – puķu dobjū vietā, deficīts pārtikas veikalā, bezjēdzīga nodzēršanās ar *vecajiem draugiem*, represēta *tautas ienaidnieka* nespēja tikt pieņemtam darbā, vircas bedrē izmesta mājas bibliotēka, *kungi, kas tādi bija agrāk, bet tagad ir biedri*, interferences rezultātā pārsātināts vārdu krājums, kurš mazam bērnam pielīp daudz ātrāk par pieaugušu cilvēku; visam pa vidu patrāpās arī vagonā sastaptais slāviski karstasinīgais majors, kurš, saliedams glāzēs, spēj diferencēt savus kupejas biedrus, kuriem nav *padomju jauniešu dzirksts acīs*. Tāpat kā Aleksandram Pelēcim katrs otrais gulaga uzraugs *ne cilvēkus* uzrunāja ar skanīgo *jobannijvrot*, jaunākās paaudzes lasītājs par šādu „biezumu” gūzmu varētu skeptiski nošūpot galvu un uzskatīt visu iepriekšminēto par mehāniski pārsātinātu fikciju, ja vien tā nebūtu bijusi skaudra patiesība. Jo, kā teiktu viedā Laura: *Patiesība nav briesmu stāsts. Patiesība ir patiesība* (276). Zālītes sniegtais ieskats pēckara tēvzemē ir kā traģisks pretstats tai Latvijai, kādu 20. gadu beigās un 30. gados iztēloja vairums laikabiedru – atceroties kaut vai industriāli attīstītas valsts modeli Jāņa Veseļa *Tirumu ļaudis*. Bet jaunie, Staļina pēcnāves 50. gadi ir atnākuši ar tieši tikpat lielu tukšumu, kādu to reiz drosmīgi rādīja Alfreds Dziļums romānā *Cilvēki vētrā*, lauzdams trimdinieku priekšstatus par palikušo „izredzēto” atrašanos „padomju saulītē”.

Bērna sofistiskā pieeja ar mūžīgajiem *kāpēc?*, kas bieži vien atmasko gan dzīves realitāti, gan pieaugušo pasauli, tāpat arī nai-vā un paradoksālā dzīves uztvere darbojas gluži kā saules stariņš tumšajās romāna epizodēs: *Mamma taisa dāvanu vaļā. Tā ir grā-*

mata. Mamma krīt Skolotājai ap kaklu un raud. Fricis Bārda! Nu, tas jau skolā esot bijis Andas mīļākais dzejnieks, un nupat izdota izlasīte. Laurai nepatīk ne bārdas, ne friči (56). Nodaļa ar biešu sulu un „asinīm”, kā arī „ģipša apēšanas” aina ir vieni no sirsnīgākajiem, lasītāju sasmidinošākajiem mirkļiem pēdējā laika latviešu literatūrā.

Romāns ir kvalitatīvs tieši vairāku (gribētos pat bilst – teju vai visu) spoži izstrādātu epizožu dēļ. Kaut vai atceroties ainu, kurā Laura pēc sausās tualetes apmeklējuma nomazgājas un iztīra drēbes plāvā; ainu pie kurkuļu diķa vai brišanu *pa plūmēm kā pa Dzelteno jūru* (91) – minētajos piemēros Zālīte gandrīz vai pietuvojas maģiskajam realismam, arīdzan tiecoties pēc folkloristiskā jeb latviskās dzīvesziņas ieaušanas romāna audeklā kā vienotā harmoniskā organismā. Sēdēšana rudens priekšvakarā ar vectēvu pie ugunsкура, sarunas ar lopiem un dabu, savas zemes un sava īpašuma (vēl jo vairāk – laikmetā, kad „savs” vairs nevar būt nekas) izpēte atklāj cilvēka kā tomēr mitoloģiskas būtnes esenci. Romāna valoda ir sulīga un vitāla, ar lielu meistarības pakāpi intonatīvi diferencēta; raksturi – dzīvi apliecinoši un lasītāja interesi raisoši. Zālītes prasme estētēt pat neiedomājami neestētisko atgādina vairākus spožus modernisma literatūras darbus – Nigrola maisīšanas process degvielas punkta mājā ir *tumša nakte, zaļa zāle, zilā tāle* vai vienkārša varavīksne. Ne velti Mārtiņš Kaprāns recenzijā žurnālā *Latviju Teksti* romānu nodēvējis par *Sibīrijas epifānijām* – tas tiešām ir Māras Zālītes triumfs kolosālā impresionistiskā manierē tvertu un organiski atveidotu ainiņu kopumā. Tādu ainiņu, par kurām gan grūti runāt: *Par Sibīriju nekad, nekur un nevienam stāstīt nedrīkst! Kāpēc? Tāpēc, ka tāpat neviens nesapratīs, tāpēc, ka tāpat neviens neticēs...* (113). Tieši tādēļ rodas iespaids, ka romāna fundamentu veido terapeitiski apsvērumi – darba tapšanas pamatā ir iznēsāšanas un radīšanas process, un tā ir arī lasītāja kā Lauras līdzgaitnieka iespēja tik izdziedēt, atgriežoties cilvēces visvarēnākajā enerģijas krātuvē – bērnbībā.

Vienuviet romānā Laura izsaka elegantu domu: *Cilvēks, kurš lasa grāmatas, var justies kā bagāts mantinieks* (137). Arī Zālītes *Piecus pirkstus* lasījušie varēs justies kā bagāti mantinieki, kuri ar savu bagātību vāja-

dzības gadījumā spēs dalīties. Ar to domājot ne vien atgādinājumu par jau piesauktajām vēstures lapaspusēm, bet drīzāk dalīšanos ar lieliska literāra darba spožiem un izcilēm mirklīem.

Arnīs Koroševskis

LU Humanitāro zinātņu fakultātes Baltu filoloģijas nodaļa studējošajam Arnim Koroševskim aizvadītā gada decembrī piešķirta *Kārļa Dziļlejas Fonda* balva. To saņēma arī Sanita Briezkalne un Baiba Kalniņa.

SARKANĀS IMPĒRIJAS OLIMPĀ

Latvieši PSRS varas virsotnēs. Ilūzijas un traģēdija: 20. gadsimta 20.-30. gadi.
Rīga: Zvaigzne ABC, 2013. 424 lpp.

Latvijas vēsturnieku Vitālija Šaldas, Ērika Jēkabsona, Toma Ķikuta un Jāņa Riekstiņa zinātniska apcere par latviešiem, kuri Latvijas pirmās brīvvalsts laikā bija apmetušies uz dzīvi Padomju Savienībā. Tas bija laiks, kad vara bija asiņainā diktatora Staļina rokās. Mūsdienās ir gandrīz vai grūti noticēt, ka aptuveni katrs devītais cilvēks no mūsu tautas šai laikā bija nokļuvis lielajā kaimiņvalstī, taču jāpiebilst, ka lielais vairums šo latviešu tur nonāca jau agrāk, I Pasaules kara gados. Priekšvārda apakšvirsrakstu veido jautājums: *Ko mēs zinām par latviešiem Padomju Savienībā 20. gs. 20.-30. gados?* Un kā atbilde skan trimdas vēsturnieka Ulža Ģērmaņa Austrālijas tautiešiem nolasītā (1975) referāta „Latviešu darbība un likteņi Padomju Savienībā 20. un 30. gados” tēze, proti, *mēs toreiz maz par viņiem interesējāmies. (..) Gandrīz vai katrai latviešu ģimenei toreiz Padomju Savienībā bija kāds tuvāks vai tālāks radnieks, jaunības draugs, kara biedrs vai paziņa* (5-6).

Secināms, ka par šo vēstures jautājumu līdz pat mūsdienām nav padziļinātu pētījumu, tāpēc šis izdevums uzskatāms par vienu no pirmajiem. Grāmata varētu raisīt interesi arī tādēļ, ka autori īpaši iedziļinājušies to latviešu biogrāfijās un traģēdijā, kuru rokās atradās liela vara. Un tādu PSRS bijis ne mazums! Pie tiem pieder PSR TKP priekšsēdētāja vietnieks, CK Politbiroja loceklis kandidāts/loceklis Jānis Rudzutaks, pirmais Padomju Krievi-

jas Bruņoto spēku virspavēlnieks Jukums Vācietis, brāļi Mežlauki, CK Politbiroja loceklis kandidāts, PSRS zemkopības tautas komisārs Roberts Eihe un vēl citi. Nereti šo cilvēku dzīvesstāsti ir pārsteidzoši un neticami, piemēram, šodien var tikai brīnīties par Paula Dauges apsēstību ar padomju varas idejām un uzticamību tai, kas izpaudās pat tādā mērā, ka viņš, lai pēc iespējas vairāk pakalpotu varai, pameta savu ģimeni un pārcēlās uz dzīvi Padomju namā blakus „cīņu biedriem” Pēterim un Dorai Stučkām. Daudz interesanta uzzinām arī par latviešu literātiem un māksliniekiem, piemēram, pasaules slavu guvušo Gustavu Kluci, kura daiļradē spēcīgi atspoguļots t.s. personības kults un slavināti padomju varas ideāli.

Varētu rasties jautājums, kas tik ļoti vilinājis latviešus vai nu pārcelties uz dzīvi, vai arī palikt Padomju Savienībā tai laikā, kad Latvija bija neatkarību ieguvusi un plaukstoša valsts? Kā vienu no argumentiem šādai izvēlei autori norādījuši iespēju samērā viegli (tas ir – bez maksas) gūt labu izglītību. Patiesi – lielai daļai šo cilvēku izglītības līmenis bijis pat apskaužami augsts, kas savukārt (bet ne vienmēr) palīdzējis iegūt augstus amatus un veidot veiksmīgu karjeru. Te gan uzreiz jāpiebilst, ka lielā daļā gadījumu personīgā karjera tika veidota, iegūstot partijas vadības uzticību. *Augstais komunistu īpatsvars latviešu vidū bija viens no priekšnoteikumiem, lai viņi varētu veiksmīgi virzīties pa karjeras kāpnēm* (22).

Autori norāda, ka pētāmā par latviešiem un viņu likteņi Staļina diktatūras laikā Padomju Savienībā būtu vēl ārkārtīgi daudz. Piemēram, atsevišķa pētījuma vērts būtu fakts par latviešu izcelsmes sieviešu iesaistīšanos Viskrievijas Ārkārtējās komisijas (čekas) un Galvenās izlūkošanas pārvaldes (SZSA) darbībā – pirmā sieviete, kura saņēmusi (1924) apbalvojumu – „Goda čekista” nozīmi – bijusi latviete Elza Grundmane. Čeka, īpaši Lielā terora laikā, cilvēku varēja arestēt tikai par to, ka viņam ir „nekrievisks” uzvārds, jo tas vien varēja raisīt slimīgas aizdomas, nemaz nerunājot par neskaitāmiem gadījumiem, kad cilvēks vienkārši ticis nodots. Tāda asinspirts kā Staļina varas gados Padomju Krievijā, 20. gs. nav piedzīvota, protams, ja neskaita abus pasaules karus. Atšķirība ir tā, ka Lielais terors gan norisa relatīva miera apstākļos.

Ir bezgala skumji, ka lielā daļā represiju vainojami paši latvieši: *To, ka latvieši paši uzstājās savu tautiešu denuncētāju lomās, apstiprina arī arhīva materiāli* (102). Lasot par šīm zvērbām – absolūti nepamatotajiem arestiem, baisajām spīdzināšanām, lai izspiestu „izmeklētājiem” vēlamo atzišanos un visbeidzot nošaušanu (Paula Dauges gadījums ir viens no ļoti retiem izņēmumiem), rodas izjūta, ka valsts un tie, kuriem tolaik piedereja vara, nonākuši paša nelabā pakļautībā. Briesmīgi, ka šī asinspirts tika īstenota arī ar latviešu rokām: *Jāuzsver, ka L. Zakovskis* (īstajā vārdā – Heinrihs Štubis; viens no čekas vadītājiem, nav reabilitēts – L.Ģ.) *nebūt nebija vienīgais latvietis, kurš ar vienādu centību veica represijas gan pret citu tautu pārstāvjiem, gan pret saviem tautiešiem. Latvieši pildīja arī bendes pienākumus* (112). Šeit kā vienu no „centīgākajiem” grāmatas autori piemin Pēteri Maggo (īstajā uzvārdā – Magone), kurš savām rokām nošāvis ap 10 000 cilvēku, savukārt kara jurists Leonards Pļavnieks piespriedis nāvessodu simtiem nevainīgu cilvēku. Tāpat daudz latviešu bijuši arī padomju soda nometņu vadībā un personālā. Jāpiebilst, ka liela daļa no šiem padomju režīmam tik uzticamajiem varmākām un slepkavām paši pēcāk tikuši represēti un nomocīti.

Vēsturnieks Toms Ķikuts apcerē „Krievijā dzimušie latvieši padomju varas virsotnēs”, kas ir viena no grāmatas nodaļām, secina, ka *Padomju Savienībā dzīvojošo latviešu vēsture vienlaikus ir stāsts gan par režīma veidotājiem, gan tā upuriem. No šīs diasporas nākuši represētāji un represējamie, rekvizētāji un rekvizīciju upuri, kolektivizētāji un kolektivizējamie. Pētot Krievijā dzimušo un augstus amatus ieņēmušo latviešu biogrāfijas, no dzīves gājuma neatņemams ir politiskais un sociālais fons – personības izveidošanās priekšnoteikumi laikmeta kontekstā* (199).

Izdevumu papildina daudz unikālu un reprezentatīvu dokumentu un fotogrāfiju. Tās sastādītājs, redaktors, priekšvārda autors, kā arī personu rādītāja izveidotājs – Juris Goldmanis. Grāmatas beigās ir iekļauts glosārijs.

Lāsma Ģibiete

Lāsma Ģibiete – publiciste un lektore. Sešus gadus docējusi latviešu valodu Rietumungārijas Universitātē. Regulāri publicējas izdevumos *Latvija Amerikā*, *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *JG* u.c.

GRIBĒJA LABU...

Māris Ruks. *Arāja komandas Lettonia*. Rīga: Antava, 2014. 264 lpp.

Ar pirmo teikumu ir redzams, ka Māris Ruks sāka savu romānu par studentu korporācijas *Lettonia* biedru līdzdalību ebreju šaušanā ar lielu cemmi, cēliem nodomiem, bet veltām cerībām. Romāns ir sanācis baiss, tāds, kādu no pagīrās mirušiem žīdu slepkavu veterāniem – no bedrēm izkāpušiem ciemiņiem – varējām sagaidīt. Ja grāmata kaut ko pierāda, tad tikai to, ka dusmīgam cilvēkam nav gudri grāmatu rakstīt. Pie lasītājiem ir nonācis mistrojums – ne romāns, ne akadēmisks pētījums, ne tomāts, ne kartupelis – viens gals āzis, otrs it kā cilvēks.

Par Ruka grāmatu mēs varam teikt to, ko savā reizē teicu par Paula Ducmaņa, mana pavadoņa pa Rīgas krogiem, rakstu darbu *Kas ir Daugavas vanagi?*, kuru viņš sarakstīja pēc KGB pasūtījuma – ka brošūrā nevar atrast pat nevienu puspatiesību. Abiem autoriem – cerams, ka atšķirīgu motīvu dēļ – ir bijis svarīgi raksturot visus holokausta notikumus bez vāciešiem. Varam teikt, ka Ducmanim vajadzība rakstīt vāciešiem pa spalvai bija mājiens no Kremļa un vēlme nomirt dzimtenē.

Atšķirībā no Ruka, Ducmanis savu „meistardarbu” piebāza ar dokumentiem un bildēm no visām Eiropas moku vietām, kurām nebija nekāda sakara ar Latviju. Turpretī grafomāns Ruks, daļēji imitējot Ducmani, savu grāmatu ir sastutējis ar paša sagudrotām fabulām un sarunām, kurām segums ar „grēcīgās” *Lettonias* nedarbiem labākā gadījumā tuvojas nullei.

* * *

Lettonia nebija galvenais antisemitisma pērklis, tas sāka veidoties jau vairākus gadus pirms Latvijas brīvvalsts un, protams, arī pirms holokausta. Atstāšu brālības biedriem izlemt, vai visi tie lettoņi, kurus Ruks raksturo kā antisemitus, tādi arī bija. Zinu, ka tādi bija tēvs un dēls – Jānis un Visvaldis Sanderi un Arveds Bergs, kurš jau 1941. gadā bija aizgājis mocekļa ceļu. Ruks dzīji kļūdās, pieskaitot Herbertu Cukuru un Ivaru Bērziņu korporācijas *Lettonia* antisemitu saimei.

Neskatoties uz to, ka Herberts Cukurs strādāja Arāja komandā kā garāžas pārzinis, viņš no nāves paglāba, vismaz mums zināmus, četrus ebrejus: paziņas meitu Miriamu Kaicneri, kuru viņš paslēpa savā lauku mājā un tad aizveda uz Brazīliju; paziņas dēlu Ābramu Šapiro, kuru viņš 1941. gada vasarā apgādāja ar „darba dokumentiem”, un savu garāžas mehāniķi Lutriņu un viņa sievu.

Lutriņa glābšana bija pietiekami dramatiska, lai to ekranizētu. Pirmajā Rumbulas akcijas rītā (30. novembrī), uzzinājis, ka vācieši Lutriņu nosūtījuši uz Rumbulu, Cukurs ielēca mašīnā un aizbrauca meistarū glābt. Nonācis Rumbulā, viņš noorganizēja jau tur esošos garāžas strādniekus, kuri stāvēja ap savu gruzoviku. Viņi bija nosūtīti uz Rumbulu savākt upuru virsdrēbes. Ieraudzījuši Lutriņu pāri soļojam uz bedrēm, viņi novirzīja abus Lutriņus uz savu mašīnu, iegrūda kravas kastē, apsedza ar drēbēm un vēlāk dienā aizveda uz Rīgu.

Var arī šim stāstam neticēt, bet nevar noliegt, ka trīs ebreji no četriem karu pārdzīvoja.

* * *

Pieskaitīt advokātu Ivaru Bērziņu korporācijas *Lettonia* antisemitu listei ir reta paveida kašķa meklēšana. Bērziņš, visu mūžu strādādamas Ņujorkā, ir palīdzējis visdažādāko tautību piederīgiem, ebrejus un latviešus ieskaitot, sagādājot tiem likuma drošību. Saukt Bērziņu par antisemitu tādēļ, ka viņš savā laikā ir palīdzējis vairākiem latviešiem atrisināt nepamatotus apsūdzējumus par līdzdarbību holokaustā, man ir nesaprotams ēzeļa spēriens Serengeti karalim, lauvam.

Atgriežoties pie jautājuma par antisemitisma saistību ar holokaustu, Ruks pārvēršas fanātiķi un noslīgst klišējās. Ir tiesa, ka antisemitismam ir sakarība ar to, bet tā nav viens pret vienu. Ar antisemitismu nepietika, lai sāktos holokausts. Ja tas tā būtu, tad Hitleram nebūtu bijis ko nogalināt. Holokausts un visi pārējie mazākie uzbrukumi kopš Romas laikiem ir sākušies no valsts (parasti impērijas) augšas uz leju. Ruks seko labi iemītai klišējai, ka holokausts notika kā tautas sacelšanās, pogroms, kas, pēc autora domām, izvēršās *Lettonia* mītnē, kur *Lettonia* biedri, padzirdējuši, ka Hitleris ļauj žīdus šaut, bija

gavilējuši, situācija augstos piecus, ja tanī laikā tas būtu bijis stilā.

Tad, kad pētīju antisemitisma un holokausta sākumu Latvijā, es nonācu strupceļā, kādēļ Arāja komandas organizēšana bija tik lēna un tanī pierakstījās tik maz korporāciju/*Lettonia* biedru. Un tad, kad korporeļi* bija pierakstījušies, viņi arī bija pirmie, kuri piesita pēdu. Komandas organizēšanas tempu būtu varējuši arī noteikt Drošības policijas uzraugi, jo sākumā bija paredzēts pēc uzdevuma izpildīšanas komandu izformēt. Pirmajā fāzē vācieši varēja arī raizēties par apbruņotas nevācu vienības izaugšanu pašā Rīgas centrā. Bet varēja arī būt, ka, neskatoties uz antisemitismu, korporeļi tomēr nesteidzās šaut žīdus.

* * *

DIVI PIEMĒRI

1. Ruka Rumbula. Par Rumbulas slepkavības lielāciju Vācijā ir lēmušas vairākas jurisdikcijas: notikumu aprakstījušas un sodus izdalijušas. Faktus no to dokumentu sakopojumiem Ruks ir izvairījies lietot. Viņš konstruē pats savu scenāriju, kam nav atbalsta nevienā arhīvā un ko pat nevienā nostāstā neesmu dzirdējis: Ruks Rumbulas akciju ne tikai latvisko, viņš to pasniedz kā korporācijas *Lettonia* sazvērestību, tās organizētu un izpildītu projektu.

Par antisemitismu, holokaustu un latviešu studentu korporācijām ir daudz runāts un debatēts. Retrospektīvi jāsaka – labi, ka tādās sarunās ir bijušas, jo tagad par mata tiešu zinām vairāk un varam mēģināt koriģēt tos tautiešus, kuri, nebūdami Herkulesi, apmaldās pagātnes labirintos.

Polemizējot par korporāciju lomu holokaustā, gribu atgādināt, ka empiriskie skaitļi rāda – korporāciju loma bija mazāka nekā tūlīt pēc kara par to tika runāts, un padomju ziņu orgāni to afišēja. Runāšana par korporeļiem kā žīdu šāvējiem pamatā ir runāšana par Arāja komandas sastāvu un darbību. Ir tiesa, ka Arājs bija *Lettonia* biedrs un piederību korporācijai viņš izmantoja komandas komplektēšanā.

Ir svarīgi zināt, ka Štālekera Arāja komandu organizēja ne kā brīvprātīgo, bet kā algotņu vienību, kuriem laupījums daļēji sedza viņu

algu. Arī citā kandidātu kvalifikāciju izvēlē Štālekers atšķīrās no tām, kam sekoja pats Arājs. Štālekeram svarīgi bija sameklēt kandidātus, kuru radinieki bija deportēti uz Sibīriju.

No empīriskiem pētījumiem var secināt, ka tie latvieši, kuri pieturējās komandā, bija mazāk turīgie un izglītotie vīri. Nebūtu pārsteigts, ka Rumbulas akcijā, kas notika 1941. gada beigās, korporeļu klātbūtne būtu niecīga. No lettoņiem varbūt bija palikuši tikai kādi divi, pašu Arāju ieskaitot.

2. Deglava noslepkavošana. Deglava noslepkavošana, kas notika 1941. gada jūlijā, bija komplicēts notikums, kas vēl nav pilnīgi izpētīts, lai gan gandrīz visi latviešu vēsturnieki ir vienprātīgi, ka slepkavas bija vācu Drošības policijas vīri. Vācu vēsturnieki, pretēji latviešiem, solidarizējās ar nacistu formulu, ka tā nebija slepkavība, bet pašnāvība. Ruks mums pienes jauninājumu, fabulējot, ka latvietis noslepkavoja latvieti. Ka Dzirnava ielā 31 nelaimīgā stundā satikās divi lettoņi Visvaldis Sanders un Aleksandrs Plensners, Deglava draugi, kuri, neesošu motīvu valdzināti, tikai tādēļ, ka viņi lettoņi, pirkstu nospiedumus neatstājot, nošāva Deglavu.

* * *

Ruks, sarakstīdams romānu tādu, kāds tas ir sanācis, par sevi pozitīvu tēlu nav atstājis, taču domāju, ka tomēr atradīsies cilvēki, līdzīgi tiem, kas – tāpat kā savulaik pat gudrākie nacistu mednieki – noticeja Ducmaņa pamfletam *Kas ir Daugavas vanagi?*

Darbs var arī ieinteresēt psihologus, kuri nodarbojas ar ego attīstības fāžu pētniecību. Piemēram, man ir nesaprotama Ruka vjadzība savu naidu vispārināt, ienīst visu, kas ir bijis, ir, un būs *Lettonia*.

Andrievs Ezergailis

www.satori.lv (2014.11.II)

Andrievs Ezergailis ir emeritēts profesors (Ithaca College, Ithaca, NY). Vēstures doktora (U. of Michigan) pazīstamākā grāmata – *The Holocaust in Latvia, 1941-1944: The Missing Center*. Rīga: Historical Institute of Latvia (1996). Latviskais tulkojums: *Holokausts vācu okupētajā Latvijā: 1941–1944* (1999).

* Vārdu „korporeļi” autors nelieto ar nicinošu nozīmi

ŠKEĻOT IKDIENU

Pauls Bankovskis. *Es neko neatceros. Par lietu dabu*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2013. 209 lpp.

Pauls Bankovskis – latviešu ražīgākais prozists un publicists (ja vien tā vairs nav tukša banalitāte) – jau apmēram trešo reizi ķeries pie antropomorfizācijas un personifikācijas. Šoreiz rakstnieks liek ikdienas priekšmetiem, lietām to diezgan konkrētajā, taustāmajā apveidā vēstīt par savu īpašnieku dzīvi, un tas ir šķietami likumsakarīgs ceļš – kopš stāstu krājuma *Zvēru zvaigznājs* (2012) zivs, putna vai lāča tēliem nosacīti „animizētas” arī tādas parādības kā, piemēram, nazis, viņa pudele un dvielis. Līdz ar jēgas meklējumiem konkrēta priekšmeta vai figūras pasaulē, kur ierastā nozīmē dzīvās būtnes var darboties vien stāstu aizmiglotajā fonā, rakstnieka optiskais un idejiskais prozas līmenis ir kļuvis krietni „grādīgāks”, metafiziskāks.

Krājuma nosaukums *Es neko neatceros*, protams, ir ironisks pārmetums cilvēkam, nevis priekšmetiem, kuri autora koncepcijā atceļas pietiekami daudz, lai izveidotu interesantu ieskatu pat vēsturiski mainīgajā cilvēku ikdienā. Proti, lietas kā jau artefakti mēdz redzēt un redzēto fiksēt daudz jūtīgāk tieši savas materialitātes dēļ, kamēr cilvēks spēj piemēroties un aizmirst. Atmiņa ir stāstu galvenais motīvs, jo darbība pārsvarā tiek tēlota pagātnes formā – turklāt diezgan rezignētā un sentimentālā vēstītāja intonācijā, kas praktiski no stāsta uz stāstu nemainās. Ko lai dara – priekšmeti nolietojas, un to mūžs, atšķirībā no cilvēka dzīves, ir pat daudz neparedzamāks, tie var arī nepiedzīvot reinkarnāciju un restaurāciju, palikdami tikpat „gudri” kā iepriekš. Tā kādreiz sniegbaltais, Turcijā ražotais dvielis – gan zagts, gan skandālus redzējis, kā ierasts, iet ceļu līdz grīdas lupatai („Manu vārdu, lūdzu, rakstiet ar lieko D”); līdzīgi arī viņa pudeles, kurām ir viena apziņa un saturs, tiek nemitīgi tukšotas („No vienas kastes”); bīstamās spēlēs iejauktais bērniņas nazis kļūst truls („Acojamais”); šaursliežu lokomotīvei garām aizslīd visa dzīves aina, kamēr tā nonāk metāllūžņos („Viņā saulē”) utt.

Vēstījuma saturs gan ietver sevī novelistiskas aprises, gan ir tikami atpazīstams, jo priekš-

meti iegūst arhetipu aprises (brīžiem pat aizvedot līdz bibelisku alūziju druskām, kas, iespējams, arī ir tikai gaumes jautājums). Pats svarīgākais un, šķiet, arī baudāmākais ir spēle ar ikdienas valodu un priekšmetisko artefaktu „mutēs” (arī pašas grāmatas mutē) ieliktie saziņas artefakti. Šādi priekšmetiskā pasaule tiecas izskaidrot cilvēku vēsturisko psiholoģiju, piemēram, stāsts par nazi pilda savdabīgas latviešu „baltās lentes”¹ funkcijas: *Es tikai uzticami pildīju pavēles. (..) Lai gan notikušo var iztulkot arī tā (tādā gaismā nekad neesmu centies to parādīt), ka iegriešana līdz kaulam bija aktīvas nepakļaušanās, pretestības izrādīšana* (18). Bankovska valodas ietilpīgums, nokļuvis ārpus konteksta, ļauj saskatīt vairāk – piemēram, ironiju par cilvēciskām klišejām pat tad, ja to saka runča plosīts plīša lācītis („Ich bin ein Berliner!”): *Viņš vienmēr nogalina tikai pa jokam, pa pušei, daļēji, lai varētu turpināt plēst, raustīt, svaidīt, sist un mocīt. Līdz kamēr viņš zaudē interesī. Kamēr viņam nav gana un viņš nav pievērsies kam citam. Sajutis spēju izsalkumu pēc šādiem vingrojumiem vai vēlmi doties uz tualeti* (26). Ja ne slēpta ironija par klišejām, tad cita veida citējamība jeb aforistiskums var gan kaitināt, gan aizraut – piemēram, ar savu skaidro identitātes diagnozi visnotaļ medicīniski ievirzītajā stāstā par sāpošu sirdi („Viņa ir vāja”): *Latvietis nekad nekāpj pa slidošajām kāpnēm, bet pacietīgi stāv, pat ja jāsteidzas* (36). Kā viena masīva diagnoze lietu dabas jautājumā un meistarīgs ieguldījums pašlaik aktuālo latviešu literatūras prozas mikroformu žanrā tiek piedāvāti arī lielo stāstu starpā ievietotie „gabaliņi” – ļaunas anekdotes un satīra par tiem, *kas uz citiem saka, tam uz mēles kaka*, par zēna neapēstajām pusdienām, neizpildīto mājasdarbu un ziņkārību, kas Bankovska versijā beidzas ar absurdu un dekonstrukciju, piesātinot visu stāstu krājumu.

Lai gan Pauls Bankovskis min Ernesta Birnieka-Upīša *Pelēkā akmens stāstus* kā savas koncepcijas pirmsākumus,² tā drīzāk ir kautrīga koķetērija, jo *Es neko neatceros* nav stāsti par mierīgi novēroto, bet par piedzīvoto un atstāto. Nolietotie priekšmeti, kuri pēkšņi sadūšojas runāt monologā, kuriem neesot sirds, bet kuri šo sirdi labprāt izkrata, jo viņu tēlotajā „dzīvē” ir arī virkne starpgadījumu, ir tas didaktikas minimums, ar kura

palīdzību autors it kā vēlas, lai lasītājs apziņās, ka starp cilvēku un lietu pastāv atgriezeniskā saikne – jo vairāk tu nodari priekšmetam, jo vairāk tas nodara tev. Un, lai ko arī teiktu Bankovskis, šī saikne nevar nebūt savā ziņā maģiska – ne velti tieši divi labākie krājuma stāsti „Viņa ir vāja” un „Riteņi”, kuros lieta ir vairāk artefakts cilvēka vēstījumā, satur šo kafeinisku, nedaudz pabaisi un absurdi pasniegto misticismu, ko var dēvēt par dzīves neizbēgamību gan priekšmetu, gan t.s. dzīvo būtņu vidū. Stāsts par sāpošu sirdi „Viņa ir vāja” un savā ziņā eklektiskais sociālās drāmas, melodrāmas, metafizikas un pat kulinārijas elementu pilnais stāsts „Riteņi” ir arī tie teksti, kas liek lasītājam nenogurt tomēr diezgan vienlīdzīgajā naža, dvieļa u.c. intonācijā. Šie stāsti signalizē: lai gan priekšmeta vēstījums rada īpatnējo objektīvisma, varbūt pat kairinošo vuārisma auru, tomēr nepamet sajūta, ka visu svarīgāko spēj pateikt tikai dabiski subjektīvs vēstītājs. Ne velti kopš *Pelēkā akmens stāstiem* ir grūti atcerēties kādu citu ievērojamāku objekta vēstījumu latviešu literatūrā, lai gan priekšmets, detaļa lasītājos un rakstniekos ir modinājusi kaislīgu interesi gan pirms un pēc Birnieka-Upīša, gan pirms un pēc Bankovska.

Līdzīgi kā krājumā *Skola* arī *Es neko neatceros* stāstos ir daudz paša autora, jo redzēt no naža perspektīvas nozīmē atcerēties tā nodarītās sāpes; redzēt šaursliežu lokomotīves ikdienas ainas un zināt par fabrikas apkārtnes atgadījumiem – tā lokomotīve, kas nu jau ir samalta, ir dzīvs cilvēks, kura vairs nav, bet kurš palicis tur, kurš zina, kā smaržo vemjamais maisiņš zēna vecāku somā un kā izskatās tēvs, kad atmetis smēķēšanu. Jāsaka, šī personīgās pieredzes un smeldzes jeb jūtu pasaules intonācija tikai stiprina Bankovska prozas celtni atšķirībā no publicista Bankovska intelektuālām intermedijām. Bez šaubām ir interesanti uzzināt, ka Berlīnes filmu festivāla lācītis zina stāstu par Kenedija viesošanās Rīgā, un varbūt nevienā citā kontekstā šo informāciju nevarētu ielikt, bet plīša lācīša tēls vairs nepārstāvētu intelektuālo dimensiju... Pieņemsim. Tomēr, vai lasītājam būtu jālasa stāsts „Tinte” kā literārs vai kā kultūras artefaktus fiksējošs teksts? Ja galvenā varoņa fanošana par ārzemju mūzikas grupām ir pietiekami organiski tverama savā distancētībā no lasītāja iespējamās pierē-

dzes un vides, tad nedaudz dīvaini šķiet Bankovska diezgan negaidītie mēģinājumi lietot vietējas nozīmes kultūrzīmes, tās neizskaidrojot: *Pats viņš uzskatīja, ka viņa dejošanas iedvesmas avoti ir Brets Andersons no Suede un Jānis Rokpelnis...* (37). Kādam jābūt lasītājam, lai viņš būtu redzējis Jāni Rokpeli dejojam? Ir ļoti ticams, ka Bankovskis var uzrakstīt ļoti bagātīgus publicistiskus darbus par šo jautājumu, tomēr lasītājs ne vienmēr vēlas izlikties gudrs un, piemēram, ne visi Rokpeļņa dzeju redz kopsummā ar viņa biogrāfiju.

Visbeidzot intriģējoši apjaust, ka Bankovska pieeja prozai sasauca ar mūsdienu filozofiskās domas modi – ikdienas estētiku: pārsvarā stātos tēlotais atbilst cilvēka ikdienai, priekšmeti agri vai vēlū iekļūst ikdienas darbību virpulī, un pat ēdiena gatavošana un iedzeršana tik ļoti atgādina ikdienas estētikas filozofijas pētītās tēmas, kurās visparastākie, regulāri veicamie ikdienas darbi, parādības un priekšmeti ir vienā līmenī ar to, kas līdz šim ticis uzskatīts par mākslas darbu un tā cienīgu attēlojuma priekšmetu. Iespējams, tieši šādas korelācijas pastāv starp paša autora zīmētajiem, detalizācijā diezgan nosacītajiem akvareļiem (tie arī attēlo ļoti ikdienišķas ainas – brauciens ar mašīnu, runča purns, gulbju barošana, pārnākšana mājās no darba utt.) un sīkumaini tēloto priekšmetu dzīvi tekstā – tie abi papildina viens otru un mainās vietām kā unikālais un ikdienišķais, un otrādi. Un tas viss taču tikai dzīves skaistuma dēļ.

Jūlija Dibovska

Jūlija Dibovska, filoloģijas doktorante LU Humanitāro zinātņu fakultātē un viena no <ubisunt.lu.lv> vadītājām, raksta disertāciju par kinematogrāfiskuma elementiem Alberta Bela prozā.

¹ Te domāta Mihaila Hanekes filma *Baltā lente* (2009), kurā daudzi saskata skaidrojumu nacisma rašanās cēloņiem vācu tautā.

² Radio NABA raidījums *Bronhīts* 2013.4.1.

APVAINOTIES VARĒTU TIKAI JĀNIS PLOTNIEKS

Inta Čaklā. *Kas dzīvo vārdos*. Rīgā: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013. 296 lpp.

Intas Čaklās radītie kritiskie un pētnieciskie teksti ir ideāls materiāls šādas sērijas pirmajai grāmatai. Nepietiek ar to, ka kritiķe un zinātniece pavisam noteikti ir gaišākais un gudrākais prāts tieši dzejas kritikā, nepietiek ar to, ka viņas zināšanu bagāža, darba pieredze ir nenovērtējami svarīga, – ikviens kritiķes radītais teksts ir kā paraugs patiesi gudra cilvēka spējai izteikt domas tā, lai lasītājs neapmaldītos vārdu tuneļos un labirintos un lai pētāmais un/vai kritizējamais objekts – rakstnieks, dzejnieks – netiktu „nogalināts”. Čaklā spēj pasniegt kritiku tik filigrāni, ka, šķiet, uz viņu varētu apvainoties tikai Jānis Plotnieks – pārējie noteikti varētu just tikai pateicību, ka pie viņu grāmatu kritizēšanas ķērusies tieši šī kritiķe. Turklāt Čaklajai pavisam noteikti ir savs, neatkarīgs viedoklis: nerodas iespaids – kas nereti tiek pārmests Latvijas šaurajai kultūrvidei –, ka kritiķe izdabā kādam autoram draudzības vai kā tamlīdzīga vārdā; visos grāmatā publicētajos tekstos jaušama nepastarpināta interese tikai un vienīgi par tekstu, par to, „kas dzīvo vārdos”.

Grāmata sadalīta divās daļās, pirmajā daļā iepazīstinot ar recenzijām, otrajā – ar rakstiem: abos gadījumos grāmatā publicējamie tekstus atlasījusi kritiķe pati. Šeit arī viena piezīme – nenoliedzami pats kritiķis vislabāk pārzina savus tekstus, grāmatas veidotājiem arī jāreķinās ar viņa viedokli, un kāpēc gan radīt liekas problēmas, liekus izdevumus, veicot neatkarīgu atlasī? Tomēr šādā veidā atlasītie teksti grāmatai piešķir tikai un vienīgi reprezentatīvu lomu – tā ir tāds zināmā mērā nopolulēts dārgakmens (koncentrāts, nevis sula) ar izcilu, lielisku tekstu klātbūtni, taču pietrūkst tā, ar ko mēs šeit Latvijas kultūrvidē nereti satopamies – pilnīga apkopojuma, īpaši tādēļ, ka bibliotēku katalogu sistēmas, gadās, ir nepilnīgas un kļūdainas. Tam, protams, ir arī otra puse – šāds pilnīgs

apkopojums būtu neskaitāmas reizes palielinājis grāmatas apjomu un – kas vēl svarīgāk – atbaidījis lasītāju. Taču ir skaidrs, ka šāda veida grāmatas nav no „lasāmajām” – tās vajadzīgas principa pēc, kultūras attīstības un nacionālā kultūras mantojuma apzināšanas dēļ un, protams, interesentiem, jaunajiem, topošajiem pētniekiem un kritiķiem, tiem, kuriem šāda veida teksti kaut ko nozīmē un kalpo par neizsīkstošu iedvesmas un informācijas avotu.

Vēl kāda lieta, kas grāmatas izveides principos traucē, ir izmantoto rakstu un recenziju pirmpublicējuma avota norāde tikai pielikumā. Būtu bijis daudz ērtāk, ja avoti tiktu norādīti uzreiz zem raksta/recenzijas nosaukuma. Kāpēc? Jo nereti informācija par publicēšanas laiku, arī avotu palīdz izsvērt vai precīzāk uztvert tās tendences, par kurām pētniece runā. Un pavisam pilnīgu veidolu grāmata iegūtu tad, ja tai būtu arī trešā daļa, kurā pārpublicētas intervijas ar kritiķi, tā radot pašas autorei klātbūtnes sajūtu, to personisko, cilvēcīgo dzirksti, ko nedaudz rada grāmatā ievietotās kritiķes fotogrāfijas, bet, kuras līdzās intervijām, būtu vēl jo iedīgākas.

Tomēr pašas kritiķes atlasē vērojama kāda tendence un konsekvence, kas nebūt nav kritizējama vai apstrīdama. Tas ir arī fakts, kas daļēji attaisno šāda veida tekstu atlasī. Proti, recenziju daļā tā ir vēlme (vismaz tā šķiet) akcentēt, izcelt noteiktus dzejniekus, viņu devumu, tajā pašā laikā izgaismojot arī kritiķes izaugsmes ceļu, attīstību, kas konsekvēnti no vienkāršākas izteiksmes virzījusies sarežģītākā, komplicētākā domu izklāstā, kas tomēr nekļūst uzbāzīgi nesaprotams. Daži teksti ir tik hrestomātiski, ka lieliski aizstāj to, ko varētu dēvēt par latviešu literatūras vēstures iztrūkstošo daļu: pilnīgu, bagātīgu kāda autora daiļrades, viņa poētikas analīzi un vērtējumu (īpaši tas jāuzsver Knuta Skujenieka *Lirikai un balsīm* veltītajā recenzijas „Ceļš uz sevi” gadījumā, ievēribas cienīga arī recenzija par Kārļa Vērdiņa *Ledlaužiem*). Un nereti gadās, ka kritiķe ir tik erudīta, ka spēj piedāvāt arī literatūrteorētiskus spriedumus, kas bagātina Latvijas kultūrvides nabadzīgo literatūrteorētisko tekstu klāstu. Par kritiķes vērtīgo redzējumu un nopietnību attiecībā pret literatūru jo īpaši liecina viņas recenzija par *Latviešu literatūras vēstures 3.* sējumu

– „Pusceļa darbs”. Jāuzsver, ka šo recenziju vajadzētu piedāvāt kā pavadošo tekstu ikvienam, kuram nepieciešamība ķerties pie *Literatūras vēstures 3.* sējuma – recenziju lasīt, pirms ķerties pie grāmatas! Un – dažas recenzijas ir pat interesantāk lasīt par tajās recenzētajiem objektiem...

Savukārt rakstu daļa izgaismo kritiķes pētnieciskās intereses: konsekvēnti tajās iezīmēti Ērika Ādamsona un Ulda Bērziņa vaibsti. Īpaši atsvaidsinoši ir tie raksti, kas skar kādas dzejas tendences vai attiecas uz dzejas krājumu apskatu („Bērnība. Ozoli. Dvieļi”, „Paradokss dzejā”, arī citi). Pa vidam vid arī – nezinu, vai dzejnieka šīgada aktualitātes dēļ – Imanta Ziedoņa veidols, taču nenoliedzu, ka tieši Ziedonis ir pētnieces interešu lokā, jo, zinot rakstus, kādi par Ziedoni lielākoties tiek radīti, jāteic, ka Čaklā spēj abstrahēties no Ziedoņa kā sava laika elka un pievērsties viņa radītajiem tekstiem ar tādu pašu cieņu, nopietnību, zinātniskumu kā pret citiem savas pētnieciskās intereses objektiem. Taču ikviens raksts (protams, arī recenzijas) ir liecība tam, ka Inta Čaklā ir kritiķe – tā ir patiesa, neiznīdējama vēlme paust vērtējumu kā viedokli, visai tieši – un tāds neapstrīdami ir ikviena kritiķa eksistences uzdevums – nosakot literāro gaumi un valdošās tendences noturību.

Tik tiešām, kritiķis ir cilvēks, kura saikne ar literatūru, citu cilvēku radošo darbību nav tīri radoša savā būtībā, bet saistīta tieši ar gaumi. Tā kritiķis iegūst vidutāja, starpnieka lomu – viņš ir kā mediators starp lasītāju un tekstu (autoru), tāpēc viņam jābūt jutīgam, uzmanīgam un erudītam. Nostiprināt kādu tendenci, likt saprast, kādā virzienā domāt kādas dzejas sakarā – tie ir grūti un juveliersmalki uzdevumi. Inta Čaklā ar grāmatu *Kas dzīvo vārdos* apliecina, ka viņa ir kritikas juveliere, kas ir spodrinājusi un turpina spodrināt latviešu literatūrkritikas esamības lauku. Un – gan šādas grāmatas esamība, šādas sērijas – kura atbalstāma ar visām rokām un kājām, ar visiem ikšķiem un par 100% –, tāpat kā šīs recenzijas esamība apgāž levas E. Kalniņas ievadvārdos teikto: *Reāli neko nespējot mainīt aktuālajā situācijā, tomēr varam mest skatu atpakaļ – tuvākā vai tālāk pagātnē – apzināt un celt gaismā, ko nozīmīgu aizgājušie gadi atstājuši*. Tieši tas, ka tiek izdota šī grāmata un ka par to tiek ref-

lektēts, liecina, ka reāli ir iespējams mainīt jebko. Galvenais, lai būtu, no kā mācīties.

Elīna Kokareviča

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts uzšācis jaunu grāmatu sēriju „Kritikas bibliotēka” ar ideju godināt, apkopot, atsaukt atmiņā, varbūt pat nostiprināt un izgaismot faktu, ka Latvijas kultūrvidē pastāv kritika, vēl precīzāk – literatūrkritika. Par pirmo „Kritikas bibliotēkas” objektu, subjektu un dzīvo literatūrkritikas pamatelementu kļuvis Intas Čaklās radoši kritiskā un pētnieciskā darbība, kas sevi iedzīvinājusi un saglabājusi neskaitāmos tekstos un apcerēs par literatūru. Literatūrkritisko krājumu apskata (*ubisunt* 2013.22.VII) Elīna Kokareviča, literāro tekstu vietnes <www.ubisunt.lu.lv> idejas līdzautore un redaktore, kura ikdienā strādā ar dažāda veida tekstiem un studē LU Humanitāro zinātņu fakultātes Filoloģijas doktorantūrā. Viņas pētnieciskā interese, kas saistīta ar Jura Kronberga dzeju, cenšas īstenoties promocijas darbā *Jura Kronberga dzejas poētika pasaules izjūtas dinamikā: kultūras sistēmu aspekts*.

IZAICINĀJUMS PĒDDZIŅIEM

Maikls Mirolla. *Berlīne*. Rīgā: Dienas grāmata, 2013. 196 lpp. No angļu valodas tulkojis Jānis Elsbergs.

Maikla Miollas romāns *Berlīne* ir daudzšķautņains darbs, kurā vēsture, filozofija, intelektuālas pārdomas un dialogi savijas ar sadzīviskām epizodēm, naturālām un neķītrām ainām, nāvi un klejojumiem pa cilvēka prāta un zemapziņas labirintiem. Šī grāmata ir izaicinājums pēddziņiem, jo noķert galveno varoni ar katru grāmatas nodaļu kļūst arvien sarežģītāk, turklāt mīklu ir vairāk nekā atrisinājumu.

Romānā ietverts romāns. Avīzē izlasījis par Berlīnes mūra krišanu, bijušais siltumenerģētiķis Džūlio Kjaveta atjēdzas no divus gadus ilga stupora [sastinguma, nomāktības stāvokļa] un bēg no psihiatriskās klīnikas Mon-

reālā. Viņa datorā ārsts atrod grāmatas *Berlīne: romāns trīs daļās* manuskriptu – tās varonis loģikas profesors Antonio G. Serratura no Monreālas lido uz Berlīni, lai piedalītos starptautiskā konferencē. Psihiatrs sāk lasīt romānu, cerot, ka tas palīdzēs atklāt ko vairāk par viņa pacientu.

Psihiatram, tāpat kā *Berlīnes* lasītājam, Mirolla netieši piešķir izmeklētāja lomu. Tāpat kā lasītājs, viņš cenšas rast saistību starp Kjavetu un Serraturu, sekot līdzi tam, kā rīkojas tas vai cits personāžs, un izprast, ko Serraturas tēls varētu pavēstīt par Kjavetu. Serratura ir vīrietis, kas ir gan intelektuāla darba darītājs un savā prātā apcīlā uz filozofiju un loģiku attiecināmus jautājumus, gan kaismīgs apkārtnes vērotājs ar noslieci lietas aplūkot kā no vēsturiska rakursa, tā visā to dabiskumā. Tādējādi viņa redzes leņķi atrodas vieta gan Berlīnes arhitektūrai, kam Serraturas prātā cauri vid kara gadu drupas, gan arī naturālām ikdienas ainiņām, piemēram, nebednīgiem suņiem, kas savas dabiskās vajadzības nokārto pie baznīcas durvīm, un dažādiem piedauzīgiem un vulgāriem skatiem. Savukārt Kjavetu lasītājs iepazīst kā cilvēku, kas, iespējams, dodas sevis un pagātnes meklējumos.

Autors veido saiknes starp abiem šiem varoņiem, pēcāk tās nobrucinot vienu pēc otras. Piemēram, gan Kjaveta, gan Serratura ir itāļu izcelsmes kanādieši, kas dzīvo Monreālā (turklāt itāļu izcelsmes kanādiētis ir arī pats M. Mirolla), abus spēcīgi uzrunā Berlīne un Berlīnes mūra krišana, Kjaveta pie sevis šos divus gadus ir rūpīgi glabājis atslēgu no kāda skapīša ar noslēpumainu, uz Serraturu, iespējams, attiecināmu saturu utt. Protams, šo saikņu daudzums un specifika liek domāt, ka Kjaveta un Serratura ir viens un tas pats cilvēks. Īpatnēju efektu Mirolla panāk arī ar personu vietniekvārdu lietojumu – Kjavetas rakstītā romāna 1. nodaļā Serratura figurē 3. personā – viņš, 2. nodaļā – 2. personā, bet 3. Kjavetas romāna nodaļā 1. persona mijas ar 2., tādējādi parādot, ka Kjaveta kā romāna autors sākumā distancējas, bet beigās kļūst arvien tuvāks sava darba varonim, dažubrīd pat ar to saplūstot.

Ja sākotnēji gan *Berlīne* kā Miollas romāns, gan arī Kjavetas *Berlīne: romāns trīs daļās* veidots kā stāstījums, kam viegli izsekot, tad

noslēgumā šie darbi nonāk pretrunās, aizvedinot līdz neatšķetināmam absurdam.

Notikumi, kas liek apstrīdēt grāmatas varoņu spēju uztvert realitāti, tekstā tiek integritāti pamazām. Ja grāmatas sākumā reālais vēl neveido pārāk lielu kontrastu ar sirreālo, tad romāna gaitā neiespējama nepārprotami piesaka savas tiesības parādīties atklāti, nevis maskēties par dīvainām sakarībām. Tas noteikti ir atkarīgs no lasītāja, cik lielas nobīdes no ikdienišķā viņš gatavs pieņemt, un Mirolla ar to eksperimentē. Piemēram, ir notikumi, kas izklausās neticami, taču tos nevar dēvēt par pilnīgi neiespējamām. Kāpēc gan svešā zemē ar cilvēku nevarētu atgadīties kas dīvains? Kādēļ loģikas profesors nevarētu vakaru pavadīt transseksuāļu klubā kopā ar kādu lidmašīnā iepazītu tirgotāju? Kālab viņam nevarētu būt spontāns intīms sakars ar kādu kolorītu profesori, kura pēcāk sev letāli injicē heroīnu? Un vai gan Berlīnē nevarētu sastapt cilvēkus, kurus vēl joprojām aizrauj nacionālsociālisma idejas?

Kjavetas romāna 2. daļā dīvaino, ar perveršu noskaņu apvīto notikumu, kurus piedzīvo Serratura, kļūst arvien vairāk, līdz beidzot 3. daļā skaidri iezīmējas prātā sajukšanas brīdis. Taču tas ir mājīgi, jo šajā mirklī Mirolla maina lasītāja izpratni par *Berlini* un tās varoņiem – it kā cilvēka zemapziņā rādītos vieni murgi pēc otra. Katra šķietamā attapšanās reize liek apjaust, ka varoņu psihes izmaiņas sākušās agrāk, nekā to nupat iztēlojies pēddzīnis – lasītājs, līdz beidzot lasītājs var sākt apšaubīt arī savu spēju izsekot līdzī realitātei.

Romāns veidots kā manipulācija ar lasītāja uztveri, ar reālo un nereālo, fakti tiek grozīti, personāži – tāpat. Mirolla sākotnēji rada vienu priekšstatu par notikumu, pēcāk to prasīgi pārveido, vienmēr esot soli priekšā lasītājam. Lasītājs zina, ka tā ir rotaļa, viņš ap-

zinās, ka tiek maldināts, jaucot īstenību ar šķietamo, iespējamo ar neiespējamo, turklāt Kjaveta un Serratura te tiek sapludināti kā veselums, te atdalīti, te sašķelti vairākās personībās, vairākos „es”, veidojot vairākus sižetus, kas risinās paralēli.

Grāmatā aprakstītie notikumi un personāžu savstarpējā saistība ir tik plaši interpretējama, piesātināta iespējamībām, varbūtībām un tamlīdzīgi, ka ir grūti izveidot saprotamu kopainu. Kaut arī Mirolla ir pietiekami prasīgi izstrādājis šos prāta un neprāta stā-

vokļus un sniedz daudz ar baudi lasāmas kolorītas epizodes, sajūta, ka visus pavedienus atmužināt neizdosies, lasītājam varētu arī traucēt.

Īpatnēja ir Berlīnes kā norises vietas loma – šī pilsēta kaut kādā ziņā ir tikpat jucekliģa kā abi galvenie varoņi. Jau romānam

piešķirtais nosaukums – *Berline* – raisa spēcīgas asociācijas, un vēl pirms grāmatas atvēršanas prātā pavīd ne viena vien 20. gs. vēstures lappuse. Tās skar arī Mirolla, romāna darbību attiecinot uz 1989. gadu, Berlīnes mūra krišanu, un vienlaikus parādot, ka pilsēta ir pilna ar pagājības atskaņām, piemēram, te ir sastopams koncentrācijas nometni pārdzīvojis ebreju tirgotājs, kurš pat spēj ironizēt par pagātņi.

Varbūt arī pati grāmata ir kā Berlīne – sadalīta divos sektoros, kas nespēj būt pilnībā atrauti viens no otra, kurus nevar aplūkot atsevišķi, un no viena varoņa dzīves otrā varoņa dzīvē ieplūst šādi tādi notikumi un detaļas un otrādi, gluži kā cilvēki, kas savulaik šķērsojuši mūri, nokļūstot pretējā pusē, ienesa tur kaut ko no sevis un tās otras pilsētas daļas un pasaules.

Laura Celmiņa

Kuldīdzniece Laura Celmiņa, *ubisunt* līdzstrādniece, absolvējusi LU Vēstures un filozofijas fakultāti. Ikdienā raksta ziņas.

GAN PAŠIEM, GAN SVEŠINIEKIEM

Journal of Baltic Studies 44/4 (December 2013). AABS – Association for the Advancement of Baltic Studies <www.balticstudies-aabs.org> Terry Clark, editor <jbs@creighton.edu>.

Vēl 1968. gadā, kad baltiešu zinātnieki savā pirmajā konferencē Merilandas U. (University of Maryland) nodibināja savu apvienību AABS jeb Baltijas Studiju veicināšanas apvienību, tās mērķi nebūt nebija skaidri. Laika gaitā tie ir mainījušies, proti, kļuvuši raksturīgi citiem zinātnisku rakstu žurnāliem. Toreiz spriedām par trīs autonomu akadēmisku, Baltijas valstu zinātnieku federāciju vai pat tikai konfederāciju, kas ar augsti paceltiem, atritinātiem kaujas karogiem vienmēr cīnītos par savu valstu brīvību. Gados jaunākie baltiešu un arī baltvācu zinātnieki, lielākoties ieguvuši akadēmisko izglītību ASV un Eiropā, bija internacionālāk noskaņoti. Viņi vēlējās izveidot ciešākas savstarpējas saites, salīdzināt iecerēto ar jau paveikto un vienlaikus pievērsties baltiešiem svarīgiem jautājumiem augstākā zinātniskā līmenī. Tika nolemts izveidot starptautisku zinātnieku organizāciju. Šo rindīņu rakstītājam ņemot aktīvu dalību, AABS tika reģistrēta un apstiprināta kā bezpeļņas apvienība Ņujorkas štatā vēl pirms Otrās Baltijas Studiju konferences. Sākumā AABS biedru pašu, tā teikt, iekšējai informācijai, tiek laists klajā biļetens *Bulletin of Baltic Studies* (1970-1971), no kura drīz vien izaug ceturkšņizdevums *JBS* (tulkojumā *Baltijas Studiju Žurnāls*, kopš 1972). Ja sākumā dažkārt nācies attaisnot žurnāla eksistenci, jau sen tas vairs nav nepieciešams. *JBS* nozīmīgums Baltijas reģiona pētniekiem ir neatsverams un pašsaprotams. Ne jau bez iemesla nu jau daudzus gadus *JBS* izdod visā pasaulē pazīstamais daudzu respektablu zinātnisku publikāciju apgāds *Routledge – Taylor & Francis Group* Lielbritānijā (<www.tandfonline.com>). Jāpiebilst, ka paralēli (kopš 1972) iznāk biļetens *AABS Newsletter* (AABS Ziņas), pēcāk Vašingtonas U. (U. of Washington, Seattle, WA) paspārnē pārdēvēts par *Baltic Studies Newsletter*. Piedevām biedri neregulāri saņem *AABS Annual Report* (<<http://depts.washington.edu/aabs/>>) vai <indraekm@uw.edu>), kura pēdējais lai-

diens parādās dienas gaismā pērngada decembrī – informācija par konferencēm, stipendijām, AABS padomes vēlēšanām, organizācijas finansiālo stāvokli etc.

Šoreiz aprobežosimies ar *JBS* decembra numurā ievietoto rakstu nosaukumu un recenzēto grāmatu uzskaiti: Daria Gritsenko. „The Russian Dimension of Baltic Maritime Governance”; Markku Sippola. „The Awkward Choices Facing the Baltic Worker: Exit or Loyalty”; Tatjana Kiilo & Dagmar Kutsar. „Dilemmas Related to the Professional Self-Identity of Russian-Speaking Teachers in Estonia: Adapting and Accommodating to Changes in the Language-in-Education Domain”; Imbi Sooman, Jesma McFarlane, Valdis Tēraudkalns & Stefan Donecker. „From the Port of Ventspils to Great Courland Bay: The Couronian Colony on Tobago in Past and Present”; Katarina Leppänen. „Critical Dimensions in Aino Kallas’s Texts”.

Recenzijas *JBS* decembra (2013) numurā: Dominic Rubin. *The Life and Thought of Lev Karsavin: „Strength Made Perfect in Weakness...”* (recenzē Mikhail Suslov); Matthew Campbell & Michael Perraudin (eds). *The Voice of the People: Writing the European Folk Revival, 1760-1914* (Marina Germane); Algimintas Kasparavičius, Česlovas Laurinavičius & Natal'ia S. Lebedeva (eds). *SSSR i Litva v gody Vtoroi mirovoi voiny: Sbornik dokumentov, vol.2: Litva in politike SSSR i v mezhdunarodnikh otnosheniakh (avgust 1940-sentiabr' 1945 gg)* (Johan Matz); Céline Bayou & Matthieu Chillaud (eds). *Les États Baltes en transition: Le Retour à l'Europe* (Kitty Lam); Michele Knodt & Sighita Urdze (eds). *Die politischen Systeme der baltischen Staaten: Eine Einführung* (Christian Nestler); Alexei Miller & Maria Lipman (eds). *The Convolutions of Historical Politics* (Mārtiņš Kaprāns).

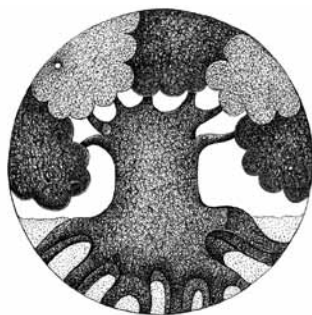
Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu U.

Jāzeps Grosvalds. *Trīs krusti*. 1916-1917. Audekls, eļļa. 57 x 69cm. LNMM.

JAUNĀS GAITAS LABVĒĻI

Zīm. Agnese Matisona

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Amerikas Latviešu apvienība
Sigurds Brīvkalns
Rīta Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Rita Gāle
Andrejs & Ilona Ķīse
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrīte Saliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Voldemārs un Irēne Aveni
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Vilma Bolšteins
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone

Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvia Orles
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Plaudis
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semejks
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāni
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallens
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners

Rasma Vītols
Vilis Vītols
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Ligita Evans
Edīte Franklin
Silvija Jones
Liena Kaugara
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Agate Nesaule
Valters Nollendorfs
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Vītolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Aina Sikсна
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Māra Vīksniņa
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokratiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa *JG* numura cena: \$10,-
(sākot ar nr. 264)

Rīgā pie Valtera&Rapas, Jāņa Rozes, Mansarda un LOM krietni lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,-
2 gadi \$76,- (USD = CAD)

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:**

JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Cituro EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708
Īpaši ZVIEDRIJĀ:
Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

PROSE, POETRY, LITERARY COMMENTARY.

Sabīne Košeleva's short story "Going Defines the Way, or in Bed with Kafka" conjures a self-styled intellectual groupy reading Kafka in the company of the scruffy denizens of a public library. ●●● In a segment from his latest novel *Abrene 2002*, **Ainārs Zelčs** reminisces on the fictional history of a prosperous Latvia that never went through WWII. ●●● A poetic *cri de coeur* from **Ieva Dāboliņa** takes the form of a series of short e-mail or text messages from Latvian economic emigrants to the families they have left behind. ●●● **Ligita Levinska** examines Guntis Zariņš' (1926-1965) use of the city as a symbol of disharmony and freedom in his existentialist writings. ●●● Literary critic **Bārbala Simšone** looks into imagery in the genre of Latvian horror fiction ●●● **Rolfs Ekmanis'** segment on poet Māris Čaklais (1940-2003) covers his creative work in confrontation with Soviet censors during the 1960's and 1970's.

VISUAL ART. Art historian and exhibitions curator at the Latvian National Museum of Art, Dace Lamberga, describes *1914*, an ongoing exhibit of art produced during WWI. We feature three artists from this exhibit, Jānis Siliņš, Jēkabs Kazaks, and Jāzeps Grosvalds. ●●● Our art editor Linda Treija gives an account of the career of **Signe Baumannē**, illustrated with three frames from her 2013 animation movie *Rocks in My Pockets*. ●●● The cover design for this issue is by **Haralds Norītis**.

HISTORY, ACTUALITIES, REMEMBRANCE.

Scripta manent, a section devoted to notable commentaries in the contemporary press, features professor **Vents Silis** (Dept. of Humanities, Rīga Stradiņš University) and independent journalist-essayist **Sanita Upleja**. Silis reminds us of the heroism and lasting relevance of dissident Gunārs Astra, who in 1983 faced – and suffered – death in Soviet prison for speaking the truth. Upleja warns against defeatism in the face of Russia's sudden imperial relapse. ●●● In his book *The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Revolution*, University of Washington professor **Guntis Šmidchens** delivers a meticulously documented account of how singing came to be an effective tool of protest against Soviet rule in the 1980's. In his extensive review article, **Juris Šlesers** finds the book worthy of

study and thoughtful discussion. ●●● Folklorist **Sandis Laime** gives evidence that the people of Northeastern Latvia at one time believed in distinctly different "night witches" and "village witches". ●●● Playwright and memorialist **Uldis Siliņš**, looking back with a smile on his boyhood in a refugee camp in post-war Germany, describes the administrative aspects of the camp. ●●● Our frequent contributor in Israel, journalist **Franks Gordons** shares memories of his travels through Ukraine when it was part of the USSR. He makes it plain that the Russians are hypocritical in fomenting fear of Ukrainian nationalism. ●●● The section "In a Few Words" summarizes new publications and cultural happenings and other actualities in and around Latvia, focusing especially on the ongoing Russian aggression against Ukraine. ●●● In "Kiberkambaris", readers' comments follow up a blog by Latvian journalist **Kārlis Streips** on the perversion of language evidenced in public discussion of current events, most notably in the case of Russia's "info war" against Ukraine.

BOOK REVIEWS.

Arnis Koroševskis reviews **Māra Zālīte's** *Pieci pirksti* (Five Fingers), a novel of a child's survival in the *Gulag* and return home. ●●● **Lāsma Ģibiete** reviews *Latvieši PSRS varas virsotnēs. Ilūzijas un trāģēdija: 20. gadsimta 20.-30. gadi* (Latvians at the Pinnacle of Power in the USSR. Illusions and Tragedy: The 1920's and 1930's). ●●● **Andrievs Ezerģailis** reviews (and pans) **Māris Ruks' Arāja komandas Lettonia** (Arājs' commando and fr. *Lettonia*), a book purporting to implicate a student fraternity in the crimes of Viktors Arājs during the Nazi occupation of Latvia (1941-1944). ●●● **Jūlija Dibovska** reviews **Pauls Bankovskis' Es neko neatceros. Par lietu dabu** (I Remember Nothing. On the Nature of Things), a novel about what our physical possessions might tell about us if they could. ●●● **Elīna Kokarēviča** reviews **Inta Čaklā's Kas dzīvo vārdos** (Those Who Live in Words), a collection of her essays and literary critiques. ●●● **Laura Celmiņa** reviews the historical/philosophical novel *Berlīne* (Berlin) by Canadian writer and publisher **Michael Mirolla**, translated into Latvian by poet Jānis Elšbergs. ●●● **Gundars Ķeniņš** reviews *The Journal of Baltic Studies* 44/4 (December 2013). (ž)